OKTATÁSKUTATÓ INTÉZET

KUTATÁS KÖZBEN

Fehérvári Anikó – Liskó Ilona

FELVÉTELI SZELEKCIÓ A KÖZÉPFOKÚ OKTATÁSBAN

No 219

RESEARCH PAPERS

HUNGARIAN INSTITUTE FOR EDUCATIONAL RESEARCH

FELVÉTELI SZELEKCIÓ A KÖZÉPFOKÚ OKTATÁSBAN

Fehérvári Anikó – Liskó Ilona

Oktatáskutató Intézet
Budapest
1998

Kutatás közben 219
Az Oktatáskutató Intézet sorozata

Sorozatszerkesztő
Tót Éva

A kutatás támogatója: MKM

Oktatáskutató Intézet
ISSN 0865-4409
ISBN 963 404 332 1

Felelős kiadó: az Oktatáskutató Intézet főigazgatója
Műszaki vezető: Orosz Józsefné
Műszaki szerkesztő: Híves Tamás
Terjedelem: A/5 ív 4,6
Készült az Oktatáskutató Intézet sokszorosítójában

TARTALOM

FEHÉRVÁRI ANIKÓ
BEVEZETŐ 5

FEHÁRVÁRI ANIKÓ – LISKÓ ILONA
1. AZ ISKOLÁK JELLEMZŐI 9

1.1 Az iskolák szolgáltatásai 9
1.2 Tárgyi és személyi feltételek 17
1.3 Finanszírozás 19
1.4 A fenntartókhoz fűződő viszony 22
1.5 Fejlesztési elképzelések 26
1.6 Az iskolák presztízse 30
1.7 A gyerekek társadalmi összetétele 33

LISKÓ ILONA
2. FELVÉTELI SZELEKCIÓ 37

2.1 A jelentkezők száma 37
2.2 Szelekciós elvek 41
2.3 Felvételi propaganda 49
2.4 Felvételi módszerek 50
2.5 Átirányítás 61
2.6 A szelekció értékelése 63

BEVEZETŐ

A Művelődési és Közoktatási Minisztérium megbízásából intézetünk empírikus kutatást folytatott 1995-ben a középfokú iskolákban alkalmazott felvételi vizsgákról. A kutatás a következő főbb kérdésekre kívánt választ adni:

- Milyen mértékben terjedt el a felvételi vizsgák alkalmazása a középfokú oktatásban
- milyen különbségek mutatkoznak a felvételi vizsgák elterjedésében iskolatípusonként
- milyen okok miatt vezették be a felvételi vizsgarendszert a középfokú iskolák
- mennyire indokolja a felvételi vizsgák alkalmazását a középfokú iskolákba jelentkezők létszáma.

A kutatás módszerei:

1. Postai kérdőíves adatfelvételt végeztünk az iskolák főbb adatairól egy iskolatípusra és településtípusra reprezentatív iskolaminta alapján. A postai kérdőíves adatfelvétel célja lényegében az volt, hogy megtudjuk, hogy iskolatípusonként és településenként milyen eltérések vannak a felvételik rendszerében.
2. Interjús módszerrel részletes információgyűjtést folytattunk az iskolaigazgatók körében egy iskolatípusra és településtípusokra szintén reprezentatív kisebb mintán.

A mintakészítés során két szempontot vettünk figyelembe. Egyrészt iskolatípus szerint, másrészt településtípus szerint törekedtünk az iskolarendszer reprezentálására. Az iskolatípusoknál a következő kategóriákat alkalmaztuk:

1. szakmunkásképző intézet,
2. szakközépiskola,
3. hagyományos gimnázium,
4. szerkezetváltó gimnázium.

E típusok kialakítása némi akadályba ütközött, mivel az utóbbi években gyakorlatilag eltűntek e tiszta típusok és az iskolák többsége ma már vegyes profillal működik. A szakmunkásképző intézetek körébe a főként szakmunkásképzést folytató iskolák kerültek, illetve azok a szakmunkásképzők, amelyek speciális szakiskolai képzést is folytatnak. A szakközépiskolák kategóriájába kerültek a szakközépiskolai, illetve világbanki képzést folytató intézmények. A hagyományos gimnáziumok

kategóriájába kerültek a négy osztályos képzést folytató gimnáziumok, valamint azok a főként kisvárosi gimnáziumok, amelyek a gimnáziumi képzés mellett szakközépiskolai profillal is rendelkeznek. A szerkezetváltó gimnáziumok kategóriájába kerültek a hat – és nyolcosztályos gimnáziumok, amelyek többsége hagyományos gimnáziumi képzést is folytat.

A felsorolt szempontok figyelembe vételével a kiválasztott iskolák a következő országos arányokat képviselik: a szakmunkásképző intézetek 48%-a, a szakközépiskolák 53%-a, a hagyományos gimnáziumok 51%-a szerepel a mintában. Mivel a szerkezetváltó gimnáziumok száma fele akkorra, mint a többi iskolatípusé, ezért a kisebb elemszám miatt az összes ilyen képzést folytató intézmény belekerült a mintába.

Így az összesen 620 intézményből álló kérdőíves minta iskolatípus és településtípus szerint a következőképpen oszlik meg.

Iskolatípus

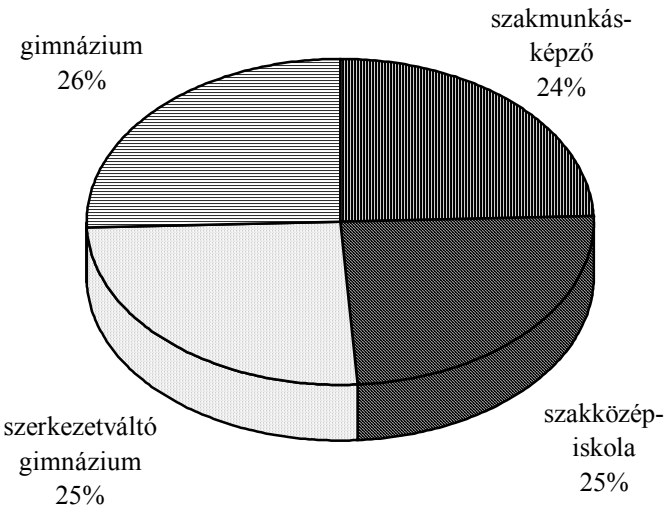

Településtípus

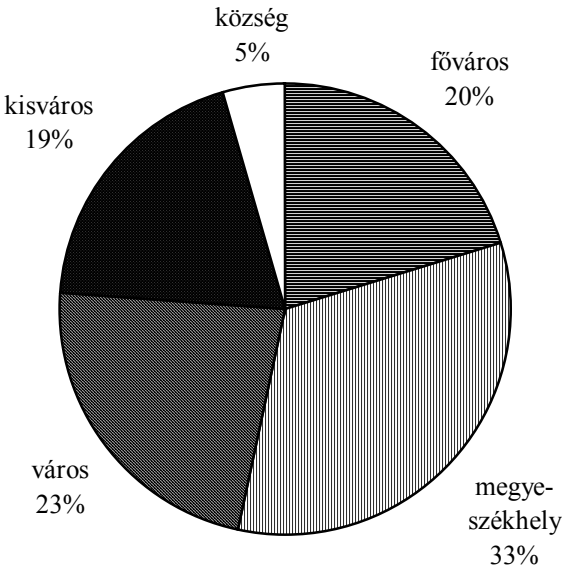

A mintába került 620 iskolából 304 iskola küldte vissza kitöltve kérdőívünket (49%). A visszaküldött kérdőívek iskolatípus szerint némileg eltérnek eredeti mintánktól. Ezt a torzulást az okozza, hogy időközben a mintából újabb 11 iskola indított szerkezetváltó képzést. Emiatt a mintához képest alulreprezentáltak a hagyományos gimnáziumok és felülreprezentáltak a szerkezetváltók.

A visszaküldött kérdőívek településtípus szerint megfelelnek a tervezett mintának. A kérdőíves adatfelvételt követően a kutatás második szakaszában a minta 6%-ának kiválasztásával (40 iskolában) interjúfelvétel történt. Az interjúminta összeállításánál arra törekedtünk, hogy minden iskolatípus egyenlő arányban szerepeljen (10-10 iskola minden almintából), illetve a településeloszlás igazodjon az országos arányokhoz. A szakképző intézményeknél a szakmacsoportokat is figyelembe vettük, így az iskolákat úgy választottuk ki, hogy minden nagyobb szakmacsoport képviselve legyen. A szerkezetváltó gimnáziumok esetében pedig figyelembe vettük, hogy országosan a hat osztályos forma valamivel nagyobb arányban terjedt el, mint a nyolcosztályos és ez az interjúminta arányaiban is visszatükröződik.

Iskolatípus

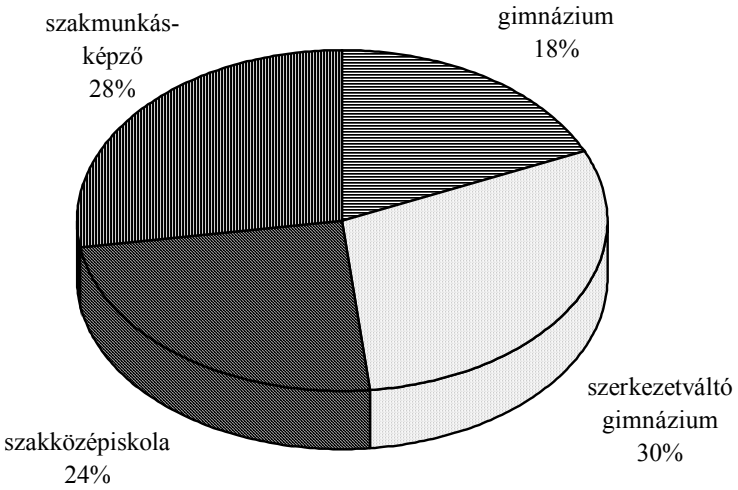

A szakmunkásképző iskolák főként megyeszékhelyeken és városokban működnek. A szakközépiskolák között néhány százalékkal magasabb a megyeszékhelyi iskolák száma. A hagyományos gimnáziumok főként a fővárosban, illetve a kisebb településeken találhatók. A szerkezetváltó gimnáziumok többsége kisvárosokban működik. E szempontok alapján az interjúminta a következőképpen alakult:

	főváros	megyesz.	város	kisváros	község	összes
szmk	1	5	3	1	0	10
szki	2	4	2	1	1	10
gimi	3	2	2	2	1	10
szerk.	2	2	2	4	0	10
összes	8	13	9	8	2	40

1. AZ ISKOLÁK JELLEMZŐI

1.1 Az iskolák szolgáltatásai

Az elmúlt öt évben lényegében megszűnt a hagyományos középiskolai képzés Magyarországon. A demográfiai hullámvölgy és a fejkvótás finanszírozás az intézményeket arra kényszerítette, hogy mind inkább igyekezzenek megfelelni az oktatási kínálatuk iránt jelentkező differenciált társadalmi igényeknek. Annál is iskább lehetőség nyílott erre, mert 1990 után a liberális központi oktatáspolitika (a kötelező tantervek megszünése és a folyamatszabályozás ill. az ellenőrzés fokozatos leépülése) valamint a helyi iskolairányítás engedékenysége (a szakmai programok kritikátlan elfogadása) lehetővé tette a korábban soha nem tapasztalt szolgáltatásbővítést és differenciálódást. A differenciálódás mind az intézmények között (kialakultak a kifejezetten "tehetséggondozó", elit iskolák és az átlagos ill. gyenge képességű gyerekeket az érettségiig ill. a szakmaszerzésig eljuttató alacsony presztízsűek) mind az intézményeken belül tapasztalható (egy-egy iskolán belül egymás mellett működik az elitnek szóló nyolc osztályos gimnáziumi osztály, a matematikai vagy nyelvi tagozat, és a gyengébb képességűeket oktató "általános" tagozat, vagy szakképző osztály is). Már az iskolák neve is azt mutatja, hogy a legtöbb intézményben többféle képzési típus fordul elő.

Iskolatípusok az iskolák neve alapján

iskola neve	N	%
gimnázium	87	28.6
szakközépiskola	51	16.8
szakmunkásképző	15	4.9
szakiskola	1	.3
gimnázium+szakközépiskola	56	18.4
szakmunkásképző+gimnázium	1	.3
szakmunkásképző+szakközépiskola	62	20.4
szakmunkásképző+szakközépiskola+gimnázium	7	2.3
gimnázium+szakiskola	3	1.0
szakközépiskola+szakiskola	3	1.0
szakközépiskola+szakiskola+gimnázium	5	1.6
szakiskola+szakmunkásképző+szakközépiskola	2	.7
szakiskola+szakközépiskola+szakmunkásképző+gimnázium	1	.3
általános iskola+gimnázium	10	3.3
Összesen	304	100.0

Mint a táblázatból látható, a leggyakrabban gimnázium és szakközépiskola, ill. szakközépiskola és szakmunkásképzés működik közös intézményben. Ha az egyes osztályok specialitásait is tekintetbe vesszük, akkor az iskolák 88%-át nevezhetjük "vegyes" profilú intézménynek. A legtöbb helyen két-három féle képzési formát kínálnak, de nem ritka, hogy négy-öt féle képzési forma közül választhatnak a jelentkezők.

Hány képzési típus működik az iskolában

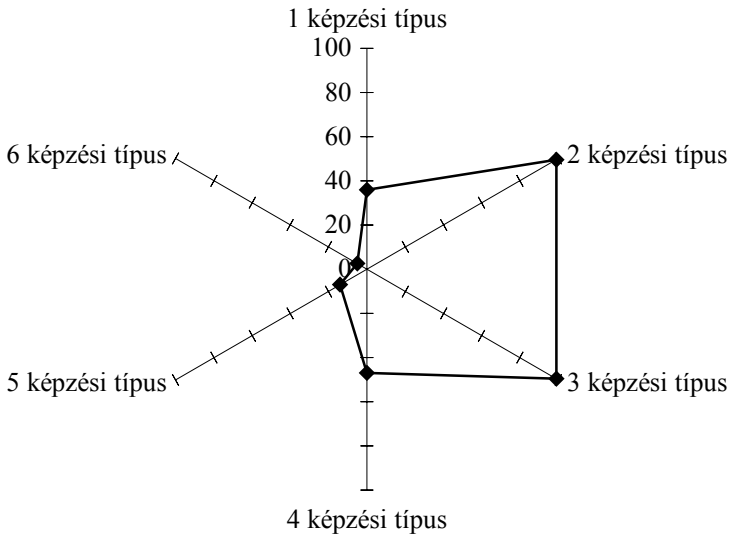

A képzési kínálaton belül azonban a legtöbb intézményben még mindíg a hagyományos gimnáziumi, a szakközépiskolai és a szakmunkásképzős osztályok dominálnak.

A képzési formák bővítése szinte mindenütt együtt járt a korábban alkalmazott tantervek átalakításával. Az átalakításhoz ill. a szolgáltatásbővítéhez szükséges új tanterveket az iskolák egy része maga készítette el, másik részük megvásárolta, de az ún. "követő" iskolák is igyekeztek saját céljaiknak, feltételrendszerüknek és közegüknek megfelelően átalakítani a megvásárolt tanterveket. E változások következtében jelenleg még azonos iskolatípusokon belül is alig találunk két olyan intézményt, amelyik ugyanazt a tantervet alkalmazza. Ennek a differenciálódásnak és kínálatbővítésnek kétségtelen előnye a gazdag és színes oktatási kínálat kialakulása és a fogyasztói (szülői, munkapiaci) igényekhez való rugalmas alkalmazkodás. Ugyanakkor hátránya a rendszer működésének bonyolultsága, áttekinthetetlensége és ellenőrizetlensége (mind az iskolafenntartók, mind az oktatásirányítók, mind a szülők számára), és ennek következtében a garanciák ill. a minőség biztosításának a hiánya.

Képzési típusok előfordulása az összes iskola %-ában

	N	%
gimnázium	146	48,0
tagozatos gimnázium	59	19,4
6 osztályos gimnázium	58	19,1
8 osztályos gimnázium	37	12,2
kéttannyelvű osztály	16	5,3
általános iskola	14	4,6
speciális szakiskola, szakiskola	30	9,9
szakmunkásképző	93	30,6
szakközépiskola	173	56,9
technikum	72	23,7
világbanki osztály	57	18,8
egyéb*	68	22,4

A mai tiszta profilú gimnáziumok között történeti szempontból alapvetően két típus különíthető el: a nagy múltú (a múlt században vagy még korábban alapított) városi gimnáziumok típusa és az 50-es-60-as években alapított kisvárosi (ill. akkor még többnyire nagyközségi), vagy esetleg nagyvárosi külterületi (lakótelepi) gimnáziumok típusa. Az előbbiek többsége már alapításakor gimnáziumként (esetleg tanítóképzőként) indult, az utóbbiak többsége pedig eredetileg általános iskola volt, amelyet gimnáziummá fejlesztettek.

A gimnáziumok történetét részben az állami oktatáspolitika direktívái részben pedig a helyi oktatás iránti igények alakították. A 60-as, 70-es években egy központi koncepció jegyében a vidéki gimnáziumok többségébe bevezették a szakközépiskolai képzést, de ezt, mihelyt tehették, a 80-as évek elején az iskolák egy része leépítette, és igyekezett ismét tiszta típusú gimnáziummá válni. A következő időszakot a tagozatos osztályok indítása jellemezte. Ez főként a nagyvárosi, patinás gimnáziumokban volt általános. Ebben az időszakban ezek az iskolák a tagozatokkal lényegében oktatási profilt is választottak (inkább természettudományos-matematikai, vagy inkább humán-nyelvi profilú iskolák lettek). A tagozatok megszüntetése ill. a fakultációs oktatás bevezetése után, ezek a határozott profiljukat már korábban kialakító nagyvárosi gimnáziumok valamilyen bujtatott formában (megemelt óraszámmal, egyedi tantervvel, kivételképpen, stb.) igyekeztek továbbra is megőrizni tagozatos osztályaikat.

A következő jelentős változást a 90-es évek elején az iskolaszerkezet átalakítása hozta, amely a nagyvárosi jóhírű iskolákat ugyanúgy érintette, mint a kisvárosi újkeletű gimnáziumokat. Ezzel a tiszta típusú gimnáziumok a korai szelekción ala-

* Ebbe a kategóriába főképpen az iskolarendszerű felnőttképzés tartozik (esti és levelező-képzés, szakmunkások szakközépiskolai képzése).

puló elitoktatás irányába tettek lépéseket és mivel az oktatásirányítás lényegében máig sem foglalt állást egyik szerkezeti modell mellett sem, az iskolák közel fele nyolc osztályos, a másik fele pedig hat osztályos képzési formát indított.

Az utóbbi években a korábban egységes gimnáziumi képzési rendszer az alábbi szolgáltatásokkal bővült:

- Az iskoláknak több mint a fele bevezette a szerkezetváltást (a 6 vagy a nyolc osztályos képzési modellt), a legtöbben azzal a céllal, hogy korai szelekció mellett új, lineárisan építkező tantervekkel a korábbinál jobb minőségű, hatékonyabb oktatást nyújtsanak főként a felsőfokú továbbtanulásra készülő tanítványaiknak.
- A hagyományos, négy osztályos képzési formákba szinte valamennyi gimnázium speciális tantervű oktatást vezetett be tagozatos, vagy megemelt óraszámú tantárgyi tervekkel (egy-egy iskolában legfeljebb egy-egy "általános tantervű" osztály maradt, főképpen a leggyengébb képességű gyerekeknek). Az egyes intézmények között ebben a tekintetben olyan kínálati differenciálódást is tapasztalunk, hogy az intézmények egy része a matematikára ill. a természettudományokra, másik csoportjuk a nyelvekre ill. a humán tudományokra "szakosodott".
- A nyelvoktatás kínálata szinte valamennyi intézményben dinamikusan fejlődött. Az iskolák egy része kéttannyelvű osztályokat indított, más részük nyelvi tagozatokat ill. megemelt nyelvóraszámmal tanított osztályokat.
- Az iskolák egy részét (főként a kisvárosi gimnáziumokat) a demográfiai hullámvölgy és a fejkvótás finanszírozás együttes hatása (harc a felvehető gyerekekért) arra késztette, hogy speciális (az átlagosnál alacsonyabb követelményszintű) osztályokat (pl. ifjúsági tagozat) indítsanak azoknak a gyerekeknek a számára, akik nem képesek vagy nem akarnak továbbtanulni, és akik gyenge általános iskolai bizonyítványaik miatt nem jutnának be a "normál" osztályokba.
- A gimnáziumok többsége (még a kifejezetten magas presztízsű elit gimnáziumok is) megőriztek annyit a korábbi években divatos fakultációból, hogy olyan gyakorlati ismereteket is tanítanak a gyerekeknek, amelyeket az érettségi után, főként fehérgalléros munkahelyeken hasznosíthatnak (számítástechnikai, közgazdaságtani, üzletkötői, laboránsi ismeretek, stb.). Az iskolák egy része ezt az oktatási formát az elmúlt években (önállóan vagy a munkaügyi központokkal együttműködve) olymódon fejlesztette tovább, hogy az érettségi után intenzív szakmai képzést folytat ill. a szakmunkásbizonyítvány megszerzését is lehetővé teszi a tanulók számára. Ennek a gimnáziumi "szakképzésnek" mind tandíjas, mind ingyenes változatával találkoztunk.

A szakközépiskolák egyik csoportja ugyanígy gimnáziumként indult az 50-es 60-as években, mint a gimnáziumok alacsonyabb presztízsű csoportjába tartozó

intézmények. Ezekben az iskolákban azonban a szakképzési profil erősödött meg, a szakközépiskolai osztályokat bővítették, több szakma oktatását, sőt gyakran a technnikus-képzést is bevezették, de emellett mindmáig megtartották gimnáziumi osztályaikat is.

A szakközépiskoláknak egy másik csoportja mindig is középfokú szakképző iskola volt. Ezeket általában a 70-es évek első felében alapították. Technikailag mindig is jól felszerelt, magas színvonalú iskoláknak számítottak. Ezekre az iskolákra is az jellemző, hogy mihelyt tehették, bevezették a technikus képzést, sőt a világbanki fejlesztései projektbe is bekapcsolódtak.

A szakközépiskolák harmadik típusa szakmunkásképzőként indult, de a hagyományos szakképzés mellett csakhamar felfelé terjeszkedett és bevezette az elméletigényesebb szakközépiskolai képzést is. (Ahogy az egyik igazgató beszámolt erről: *"91 tájékán már látni lehetett, hogy a tizenhat éveseknek a munkapiacon nincs semmi keresnivalójuk."*) Ezekben az iskolákban ma már a szakközépiskolai képzés van túlsúlyban, és gyakori, hogy technikus-képzést is folytatnak.

Az 1990 óta eltelt időszak legtipikusabb fejlesztései tehát a következők:

- A szakmunkásképzést és szakközépiskolai képzést vegyesen folytató iskolákban fokozatosan csökkent a hagyományos szakmunkásképzős és növekedett a szakközépiskolai osztályok száma.
- A szakközépiskolák nagy része gimnáziumi osztályokat is indított (ez egyaránt érvényes azokra, amelyeket korábban gimnáziumként alapítottak, és azokra is, amelyekben korábban soha nem folyt gimnáziumi képzés).
- Szinte valamennyi szakközépiskola bevezette plusz évfolyamok indításával a technikus képzést azoknak a gyerekeknek a számára, akik nem tanulnak tovább az érettségi után.
- A szakközépiskolák közül nagyon sokan bekapcsolódtak a világbanki fejlesztései projektbe, akár pályázati úton, akár úgy, hogy a világbanki iskolák "követőivé" váltak. Ez lényegében azt jelenti, hogy újtípusú tantervek alapján folyik a képzés, az érettségi megszerzése előtt csak szakmai előkészítő tantárgyak vannak és a speciális szakképzésre csak érettségi után kerül sor.
- A szakközépiskolák többségében az elmúlt években bővítették a nyelvoktatásra szánt órák számát (van olyan szakközépiskola, amelyik a kéttannyelvű oktatást is bevezette), emellett informatikát és vállalkozói ismereteket kezdtek oktatni. Ezek a változások a világbanki tantervekben is szerepelnek, de a szakközépiskolák többsége ettől függetlenül is bevezette őket. (Ahogy ezt az egyik igazgató megfogalmazta: *"A profilon belül nyilván tárgy ment, tárgy jött, tárgy változott. Tehát kiment a politikai gazdaságtan, bejött a közgazdaságtan, kiment az orosz, bejött az angol, német."*)
- A szakközépiskolák egy része bekapcsolódott a munkaerőpiaci képzésbe, vagyis tanfolyami vagy egyéb formában folytat munkapiaci át-

ill. továbbképzést többnyire tandíjas formában. Ezzel biztosítják az intézmények felesleges kapacitásának a kihasználását és az ott dolgozó pedagógusok többletjövedelmét.

Az utóbbi években történt fejlesztésekről tehát elmondható, hogy valamennyi szakközépiskola az elméletigényes, hosszabb időtartamú, és egyúttal "értékesebb" bizonyítványt adó képzési formák irányában fejlesztette a kínálatát. Ennek a legfőbb oka az ilyen típusú munkaerő iránti növekvő kereslet és ennek következtében az ilyen típusú képzési formák iránti szülői igény növekedése volt.

A szakközépiskolai fejlesztéseknek a gimnáziumokkal szemben az a másik specialitása, hogy a fejlesztések jelentős részét (ld. világbanki projekt) központi, minisztériumi kezdeményezésre és központi (világbanki) támogatásból, és szakirányok szerint közösen készített tantervekkel valósították meg. Lényegében ennek köszönhető, hogy a szakközépiskolák "modernizációja" talán átgondoltabban és koherensebben ment végbe, mint a gimnáziumoké, és mivel a világbanki modell igen közel áll a NAT által implikált képzési szerkezethez, talán a NAT-hoz való illeszkedés sem jelent majd olyan súlyos problémát a szakközépiskolák, mint egyéb iskolatípusok számára.

A vizsgált szakmunkásképző iskolák mindegyikének szakmunkásképző volt az eredeti profilja, sőt van közöttük olyan is, amelyet még a háború előtt tanonciskolaként alapítottak. 1990 után az iskolák történetében a tipikus változások a következők voltak:

- Valamennyi iskolában elindították a szakközépiskolai osztályokat. Van olyan iskola, ahol ma már ez jelenti a domináns képzési formát.
- Az iskolák egy részében a szakközépiskolai képzésre épülő technikusképzést is bevezették.
- Az iskolák egy részében a szakmunkásképzést követően a gyerekek kiegészítő középfokú képzésbe (szakmunkások szakközépiskolája) iratkozhatnak be, és itt érettségit szerezhetnek a szakmunkásbizonyítványuk mellé.
- Néhány iskola speciális szakiskolai osztályt is indított főként olyan gyerekek számára, akiket gyenge bizonyítványuk miatt nem vettek fel a szakképző osztályokba.
- Az iskoláknak szinte mindegyike kénytelen volt az oktatott szakmák struktúráját megváltoztatni. Az esetek többségében a mezőgazdasági és az ipari (főként nehézipari és gépipari) szakmák létszámait "építették le" és helyettük a szolgáltatáshoz, ill. a tercier ágazatokhoz tartozó szakmákat bővítették.
- A rendszerváltás utáni gazdasági átalakulás a gyakorlati képzésben azzal a következménnyel járt, hogy a nagyipari tanműhelyek és a nagyipari gyakorlóhelyek megszüntek ezért az iskolák részben önálló tanműhelyek kialakítására voltak kényszerítve részben pedig arra, hogy

kisiparosok műhelyeiben keressenek gyakorlóhelyeket tanulóik számára.

- A szakmunkásképző iskolákban is sor került a munkapiacra képző ill. átképző tanfolyami oktatás bevezetésére. Akár olymódon, hogy az iskolák maguk szervezik ezeket a tanfolyamokat, akár úgy, hogy csak helyet, eszközt és oktatót bocsátanak a munkaügyi központok által szervezett tanfolyamok rendelkezésére. Ezeknek a tanfolyamoknak kétségtelen előnye, hogy javítják az intézmények kihasználását és a szakoktatók kereseti lehetőségeit. Emellett nem ritka, hogy az iskolákban a munkapiacon eladhatatlan szakmát szerző gyerekek útja a végzés után egyenesen ezekre az átképző tanfolyamokra vezet.

Mindezen változtatások ellenére a hagyományos szakmunkásképzők többségében az utóbbi években a demográfiai hullámvölgy és az itt megszerezhető képzettség munkaerőpiaci túlkínálata miatt jelentősen megcsappant a tanulólétszám. Ez a létszámcsökkenés azonban (a nyomában járó csökkenő állami támogatástól eltekintve) nagyon sok esetben kifejezetten pozitívan érintette az intézményekben folytatott képzés minőségét. Korábban ugyanis ezek az iskolák rendkívül zsúfoltak voltak (nem volt ritka a 35-40 fős osztálylétszám és a két műszakos oktatás), ami szükségképpen csak alacsony nívót tett lehetővé. Vagyis jónéhány olyan szakmunkásképzővel találkoztunk, ahol lényegében csak az utóbbi évek dekonjuktúrája nyomán sikerült "normalizálni" a képzés feltételrendszerét.

A jövőt illetően a legtöbb bizonytalanság a hagyományos szakmunkásképzés intézményeiben tapasztalható. Egyrészt sok iskolában még mindig nem sikerült stabil szakmai profilt kialakítani. Még mindig képeznek olyan szakmákra gyerekeket, amelyekkel egészen biztosan vagy nagy valószínűséggel nem fognak tudni elhelyezkedni. Ugyanakkor nemcsak azért halogatják egy-egy szakma oktatásának a teljes beszüntetését, mert ez a pedagógusok és a szakoktatók elbocsátásával és a tanműhelyi kapacitások pazarlásával jár együtt, hanem azért is, mert bizonytalanok a perspektívákat illetően: lehetséges, hogy néhány év múlva éppen a visszafejlesztett szakmákból jelenik meg aggasztó hiány.

Mint említettük, a szakmunkásképzőkben az utóbbi években divatossá vált az un. szakmunkások szakközépiskolai képzését bevezetni, ami annyiból állt, hogy a végzett szakmunkástanulóknak lehetővé tették, hogy pusztán közismereti tananyag elsajátítása után két év alatt érettségi bizonyítványt szerezzenek. Az iskoláknak azért jött jól ez a képzési forma, mert munkát adott a csökkenő gyereklétszám miatt feleslegessé vált tanároknak, a gyerekeknek pedig azért, mert nem kellett munkanélküliként kilépniük az iskolából, kaptak két év haladékot és egy érettségi bizonyítványt, ami akár még növelhette is munkapiaci esélyeiket. Lényegében a szülők sem jártak rosszul, mert ha a gyerek a nappali képzésben tanult tovább, nem kellett lemondaniuk a családi pótlékról.

A szakmunkások szakközépiskolája azonban mindenképpen kényszermegoldás. A legnagyobb hátránya az, hogy a frissen szerzett szaktudással a gyerek nem állhat

munkába, hanem két évi szünet után, szakmunkásbizonyítványát és szaktudását is "pihentetve" lép ki a munkapiacra. Ez természetesen növeli annak az esélyét, hogy az iskolában megtanult szakismeretek a munkábaállás idejére elavuljanak ill. elfelejtődjenek.

A szakmunkások két éves szakközépiskolai képzésének a NAT 98-as bevezetése (amikor a szakképzést 10 évig tartó általános képzés előzi meg) nyilvánvalóan véget vet. Egyébként a NAT bevezetése körüli változások is meglehetősen sok félelmet és bizonytalanságot okoznak jelenleg ezekben az intézményekben. Az átalakulást ugyan mindenki szükségesnek és elkerülhetetlennek tartja, de az ehhez szükséges tantervekről, az átmeneti időszak lebonyolításáról és a tantestületek ennek megfelelő átalakításáról még szinte sehol sem alakítottak ki konkrét elképzeléseket.

A bizonytalanságok másik forrása az Országos Képzési Jegyzék. Az OKJ-t ugyan már 1993-ben kiadták, amelyben részletesen meghatározták az iskolákban tanítható szakmák körét, a szakmatanulás bemeneti követelményeit és a szakma elsajátításához szükséges óraszámot, de hiányzik a szakmai tantervek és a szakmai vizsgák kimeneti követelményeinek a meghatározása. (*"Az az igazság, hogy meglehetősen nagy a bizonytalanság a szakképzésben. A bizonytalanság elsősorban abból adódik, hogy nem tudjuk, mi lesz a sorsa a szakmunkásképzőknek és a szakközépiskoláknak. Ezelőtt másfél évvel megígérték, hogy meg fog jelenni az OKJ-nak a vizsga- és követelményrendszere. Most érdekes módon az iskolán kívüli szakmák követelményrendszere már megjelent, de az iskolarendszerben folyó szakképzésnek a követelményrendszere még nincs kész. El kellene vele szeptembereben indulni és még nincs sehol. Nekünk magunknak kell a régi OSZJ tanterveket összeollózni, és eszerint befejezni a képzést. Ez nem túlzottan hizelgő a tantervkészítők számára. Én nem akarom szidni sem az NSZI-t, sem az ipari minisztériumot, hiszen főként az ő szakmáikat oktatjuk, de ígérték '94 júniusára, aztán '95 júniusára, aztán '95 végére, és még a mai napig sincs kész egy darab se. Mert ha már lenne egy darab, akkor legalább tudnánk, hogy hogy néz ki."* – panaszolta az egyik igazgató.)

Ilyen feltételek mellett nem csoda ha a szakmunkásképző iskolák jelenlegi fejlesztései főként tandíjas munkapiaci szakmai tanfolyamok szervezésében merülnek ki. Ezeket természetesen saját tanulóik is látogathatják, akiknek ezáltal talán nőnek az elhelyezkedési esélyeik. A szakmunkásképzők közül jónéhányan a jelenleginél még sokkal intenzívebben vennének részt a munkaerőpiaci képzésben, ha ehhez meglennének a szükséges tárgyi feltételeik. Ezért is nehezményezik többen az iskolák közül, hogy a munkaerőpiaci képzést célzó beruházásokat új megyei központok kialakítására fordították, ahelyett, hogy az iskolákat szerelték volna fel ebből a pénzből annak érdekében, hogy mind az ifjúsági mind a felnőttképzés centrumaivá válhassanak. (*"Nem munkaerőképző központokat kellett volna létesíteni és nem a nagy székhelyeken, hanem azt az eszközt az iskolákba kellett volna telepíteni, mert ott vannak a pedagógusok, ott vannak a gyakorlati oktatók. Meggyőződésem, hogy jobban ki tudtuk volna használni azt a pénzt, mint a képző központ."* – mondta az egyik igazgató.)

1.2 Tárgyi és személyi feltételek

Az iskolák épületeinek állapotát az igazgatók 40%-a ítélte közepesnek, kevesebb mint 30%-a ítélte jónak és egyharmaduk látja úgy, hogy az épület felújításra szorul. Ehhez hasonló a helyzet az iskolák tárgyi felszereltségét illetően is. A legtöbben átlagosnak tartják az iskola felszereltségét és valamivel többen tartják hiányosnak, mint amennyien átlagon felülinek.

Az iskola felszereltsége

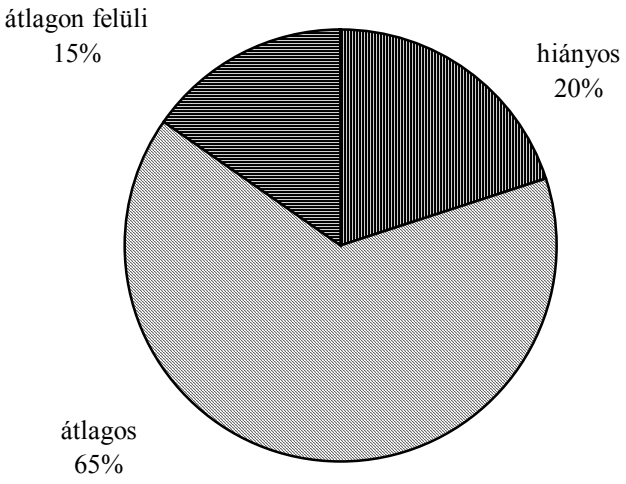

A kérdőívek adatai szerint szignifikáns a kapcsolat a települések és az iskolák felszereltsége között, ami azt jelenti, hogy minél nagyobb településen van az iskola, annál jobb, és minél kisebb településen, annál kevésbé megfelelő a felszereltsége. (A kisvárosi iskolák közül az igazgatók 25%-ot soroltak a hiányosan felszereltek, és mindössze 4%-ot a jól felszereltek közé.)

Egy iskolában átlagosan 22 osztályt oktatnak, de az átlagosnál kisebbek a gimnáziumok (15 osztály) és az átlagosnál lényegesen nagyobbak a szakmunkásképzők (32 osztály). Iskolánként átlagosan 16 tanterem van, ami azt jelenti, hogy egy osztályra egy hagyományos tanterem jut, kivéve a szakmunkásképzőket, ahol általában két osztálynak van egy tanterme. Iskolánként átlagosan 6 szaktanterem van, vagyis általában három osztályra jut egy szaktanterem, kivéve a szakmunkásképzőket, ahol általában öt osztálynak kell egy szaktantermen megosztoznia. Lényegében ugyanilyen arányokat találunk a kiscsoportos oktatásra alkalmas termek esetében is. Az iskolák 30%-ában működik nyelvi labor (a leggyakrabban a szakközépiskolákban).

A vizsgált gimnáziumok tárgyi feltételeinek a helyzetét az elmúlt 5 évben a meglévő épületek átalakítása és átcsoportosítása jellemezte. Ezeknek a nagy része az egyházi kárpótlással függött valamilyen módon össze (vagy az adott gimnázium épületét igényelte vissza az egyház, vagy a városban egy másikét, de ez az iskolára nézve is változásokat hozott.) A tulajdonosváltás lebonyolítása mindenütt nagy megrázkódtatással járt, és lényegében sehol sem javultak a feltételek. Iskolaépítés vagy jelentősebb bővítés a vizsgált iskolák közül mindössze egyben történt, ellenben nagyon sokan számoltak be az épület állapotának rohamos romlásáról.

A rendszerváltás a tiszta típusú gimnáziumok többségében nem hozott jelentős személyi változásokat. Ennek az volt a legfőbb oka, hogy az iskolák többségének az élén már a 80-as évek közepétől (a tantestületi igazgatóválasztás bevezetésétől) ambíciózus és a tantestületek által szakmailag elfogadott és támogatott vezető állt. Ezekben az iskolákban nem került sor az igazgatók leváltására (van, aki már 3. ciklusát tölti az igazgatói székben), éppen ellenkezőleg, a rendszerváltás alkalmat nyújtott nekik arra, hogy a már korábban kiérlelt szakmai ambícióikat megvalósíthassák. A vezetőváltás a 90-es évek elején egy-két kisebb vidéki gimnáziumban volt jellemző, (ahol a változás a korábbi helyzet gyökeres átalakításával járt) (Ahogy az egyik igazgató fogalmazta: *"Fölforgattuk az egész iskolát. Most azon igyekszünk, hogy álljon meg a talpán úgy, ahogy mi elképzeltük."*), és az egyházaknak visszaadott gimáziumokban, ahol az új fenntartó szinte minden esetben ízlése szerinti új igazgatót nevezett ki.

Az utóbbi években a szakközépiskolák működtek a leginkább kielégítő feltételrendszer mellett. Ennek egyrészt az volt az oka, hogy ezek az iskolák általában már alapításukkor viszonylag jól felszerelt megyeszékhelyi ill. nagyvárosi intézmények voltak, másrészt a gimnáziumokkal ellentétben az utóbbi években igénybe vehették a Szakképzési Alap támogatását felszerelésük fejlesztéséhez. Viszonylag jó helyzetükhöz hozzájárult az is, hogy elég sok iskola (61) vett részt a világbanki fejlesztési projektben, amely a tantervi fejlesztés mellett iskolánként 1 millió forintos eszköz-

fejlesztéssel is járt. És végül ezeknek az iskoláknak a számára az is relatíve kedvező helyzetet teremtett, hogy miután ez a képzési forma a szakmunkásképzésnél kevésbé gyakorlat-centrikus, és a szakközépiskolák saját iskolai tanműhelyeikben képesek lebonyolítani a gyakorlati képzés nagy részét, a tárgyi feltételrendszer alakulása is kevésbé kiszolgáltatott a gazdasági környezet változásainak.

Kérdőíves adatfelvételünk is azt mutatja, hogy a vizsgált iskolák közül felszereltségüket illetően magasan kiemelkednek a szakközépiskolák. Míg az összes iskolák közül 20%-ot minősítettek az igazgatók hiányos felszereltségűnek, ez a szakközépiskolák esetében mindössze 7%, és míg az összes iskolák közül 15%-ot tartanak az átlagosnál jobb felszereltségűnek, ez a szakközépiskolákon belül 32%.

A különböző típusú iskolák közül az utóbbi években a szakmunkásképzők kényszerültek rá a leginkább tárgyi feltételrendszerük átalakítására. Ez a legtöbb esetben a gyakorlati képzés feltételeit érintette. Az állami nagyüzemek gyakorlóhelyeinek a megszünése után, ha az iskola nem akarta a képzést megszüntetni, vagy legalábbis jelentősen leépíteni, saját tanműhely kialakítására kényszerült. Ez az esetek többségében az iskolaépületben meglévő szabad helyiségek átalakításával, esetleg bővítésével történt, néhány esetben az is előfordult, hogy önkormányzati támogatást sikerült szerezni egy-egy épületrész megvásárlásához vagy bővítéséhez. Az iskolai tanműhelyek kialakításához szinte minden esetben igénybevették a Szakképzési Alap támogatását, és az iskolákban tanuló gyerekek munkáját is.

A tárgyi feltételrendszer átalakításának a másik módja a nagyüzemek helyett a kisvállalkozókhoz fűződő kapcsolatrendszer kiépítése volt. A szakmunkásképzők esetében ez igen jelentős változásokat hozott már csak azért is, mert a korábbi néhány nagyvállalat helyett olykor többszáz kisvállalkozóval kellett kapcsolatot teremteni és fenntartani. Ez a korábbitól merőben eltérő attitűdöt és szervezést igényelt.

1.3 Finanszírozás

A középfokú iskolák finanszírozását a rendszerváltás óta a folyamatos pénzhiány és a nagyobb gazdálkodási önállóság jellemzi. Az állami költségvetésből származó támogatás minden iskola esetében kevésnek bizonyul, nem követi az inflációt. A különbségek abból adódnak, hogy mennyire nagyvonalú az önkormányzat az iskolával szemben (pl. megtéríti-e a szerkezetváltó gimnáziumi osztályok számára a gimnáziumi fejkvóta-különbözetet), ill. abból hogy mennyire adósodott el az önkormányzat és mennyire képes saját bevételeiből többletfinanszírozást nyújtani az iskoláknak. Általában az a jellemző, hogy nem képes, és azzal a feltétellel engedélyezi az iskolák többletköltséggel járó fejlesztéseit ill. szolgáltatásbővítéseit, hogy ne kérjenek több pénzt. (Ahogy az egyik igazgató fogalmazott: *"Megengednek mindent, amit akarunk. Mindent lehet, csak a pénzt teremtsük elő."*)

A gimnáziumok nagyobb önállósága ill. gazdálkodási szabadsága főként abban merül ki, hogy megpróbálnak saját ötleteik nyomán többletfinanszírozást szerezni. Ez általában szponzorok felkutatását (főként a sikeres gazdasági karriert befutott volt tanítványok felkeresését), pályázatokat (amelyekből évente némelyik iskola több tucatot is elkészít), és alapítványok szervezését (amelyek főként arra nyújtanak lehetőséget, hogy a tehetősebb szülők anyagilag támogathassák az iskolát) jelenti.

Az így előteremtett pénzekből azonban többnyire csak az alapműködés költségeinek a biztosítására futja, ezek az összegek komolyabb fejlesztéseket nem tesznek lehetővé. Amelyik iskolában az épület leromlása, vagy alapvető hiányok (pl. tornaterem-hiány) miatt tetemes költségű beruházásra lenne szükség, ott ez általában több évre elhúzódik, s a tervek már régen elavulnak mire a megvalósításukra sor kerül.

A legtöbb szakközépiskola lényegében ugyanolyan finanszírozási nehézségekkel küzd, mint a gimnáziumok. Az állami költségvetésből származó fejkvóta itt is csak a szükséges ráfordítások 60-70%-át biztosítja, és ezt az önkormányzatoknak saját bevételükből kellene kiegészíteni. Csakhogy erre a már nagyrészt eladósodott és elszegényedett önkormányzatok többsége nem képes. (*"Erre a középiskolára nem lehet ráismerni, olyan jelentős változások történtek az anyagi támogatásában, olyan alapvető hiányosságok adódtak az eltelt két esztendőben, amire sok-sok év óta nem volt példa. Nem azért, mert a helyi fenntartóval rossz a kapcsolata ennek az iskolának, vagy a vezetésének, hanem egyszerűen ennek a kis városnak nem volt több pénze a középiskola működtetésére*." – jellemezte a helyzetet az egyik szakközépiskola igazgatója). Előfordul, hogy az intézmény még a fejkvóta teljes összegét sem kapja meg, mert az önkormányzat még abból is "lecsíp," hogy más, még roszszabb helyzetű intézményeit támogathassa. Az is gyakori, hogy az állami (tehát a költségvetési és az önkormányzati) támogatásból nem jut pénz az iskola állagának megóvására, a hiányzó infrastruktúra (pl. tornaterem, konyha, stb.) biztosítására és a felszerelés fejlesztésére (*"Fejleszteni az önkormányzat nem fejleszt semit. Annyi pénzt ad, hogy az iskola működni tudjon, tehát semmiféle fejlesztési lehetőségünk nincs."* – hangzik a tipikus válasz). A gimnáziumokhoz hasonlóan a szakközépiskolák is pályázatokból és szponzorok felkutatásával igyekeznek kiegészíteni hiányos költségvetésüket.

A különbség abban van, hogy míg a gimnáziumok esetében a szponzorok leggyakrabban a szülők ill. a tehetős "öregdiákok", a szakközépiskolák főként a Szakképzési Alaphoz, ill. a Szakképzési Alapra fordítandó összeget közvetlenül az intézményekhez eljuttató vállalatokhoz fordulhatnak támogatásért (*"Az iskola kapcsolatait rettentő széles körre kell megtervezni, mert a szakképzési alapokra rá vagyunk szorulva. Jelenleg 64 vállalattal van különböző szintű kapcsolatunk. Van olyan, hogy effektív pénzt adnak, van úgy, hogy nem pénzt adnak, hanem esetleg valamilyen munkát elvégeznek. Ez egy külső ember számára úgy tűnhet, mintha kéregető-műsor lenne. Van is ebben valami, ezt nem kell tagadni*." – mesélte az egyik igazgató. "*89-ben már ketyegett a szakképzési hozzájárulás elnevezésű in-*

tézmény. Tehát hogy ha mi csak költségvetési előirányzatokból gazdálkodtunk volna, akkor most lenne bőven számolva 8–10 számítógépünk. Így meg van negyven egynéhány. A dologi fejlesztést vagy az intézmények által közvetlenül folyósított szakképzési hozzájárulásból, vagy a Szakképzési Alaphoz beadott pályázatokból tudtuk megoldani" – mesélte egy másik).

A szakmunkásképzést is folytató középiskolák másik finanszírozási forrása, hogy saját, jövedelemszerző vállalkozásba fognak. Ez a legtöbb esetben úgy történik, hogy a gyerekek gyakorlati oktatásának címén a tanműhelyek bérmunkát vállalnak és a terméket igyekeznek a piacon értékesíteni. (*"A műhely úgy van megszerkesztve évek óta, hogy élőmunkát gyakoroljanak a gyerekek és ugyanakkor ez hasznot is hozzon*" – mesélte az egyik igazgató.) Ennek a pénzszerző megoldásnak a legnagyobb veszélye az, hogy a gyerekek szakoktatásának a minősége alárendelődik a bérmunkavállalás aktuális szempontjainak, vagyis nem azt a munkát gyakorolják, amit a tanterv előír, hanem azt, amire az iskola menedzsere megrendelőt tud szerezni.

Mindezen törekvésekkel sem minden esetben biztosítható az intézményfenntartás egyensúlya, így egyre több (főként a kisvárosokban működő) szakközépiskola esetében is sor került az elmúlt években a fenntartó-cserére, vagyis arra, hogy a kisvárosi önkormányzat anyagi nehézségei miatt a megyei önkormányzat javára lemondott az iskola fenntartásáról.

A szakmunkásképzők igazgatói ugyanúgy elégedetlenek a költségvetési támogatással, mint az egyéb típusú iskolák. Elégedetlenségüket csak tetézi, amikor azt tapasztalják, hogy az önkormányzatok a szakképző iskoláknak szánt támogatásból takarítanak meg pénzt egyéb intézményeik finanszírozására (*"Mi még a normatíva támogatást sem kaptuk meg. Néhány millióval kevesebbet kaptunk." "Elvonás, elvonás és tizenkettedszer is elvonás jellemző az önkormányzat és az iskolák közötti kapcsolatokra." "Bizony az önkormányzatok lenyúlják a szakképzési pénzeket, a bevételeinket beleszámítják, beleépítik a költségvetésbe, holott ehhez nem lenne joguk."* – háborognak az iskolák igazgatói). Ennek a takarékos önkormányzati magatartásnak az a magyarázata, hogy a szakmunkásképzőknek valóban módjukban áll tetemes többlettámogatáshoz jutni. Ennek egyik forrása a Szakképzési Alap, a másik a vállalatok szakképzési hozzájárulásainak közvetlen befizetése. (*"A különböző cégekkel való korrekt együttműködésből a szakképzési hozzájárulás egy részének az iskolához jutattásából tudunk fejleszteni. Nincs más. Fejlesztésre egy vas nem jut a költségvetésünkből." "Azt nem lehet eltitkolni, hogy a Szakképzési Alap átadásával kapcsolatos törvény nagy segítségünkre volt. A térség üzemei pont azért, mert jó a kapcsolatunk a szakképzési befizetési kötelezettségeik 75 százalékát átadták az iskolának, ebből tudtunk létezni, költségeket fedezni.-mesélték az igazgatók.*").

Legalább ilyen nagy jelentősége van annak is, hogy saját tanműhelyi felszerelésével és berendezéseivel, ill. a gyerekekkel végeztetett "ingyenmunkával" a szakképző iskolák nagy része szabályos vállalkozóvá lépett elő. A vállalkozói tevékenységet némelyik iskola ill. tanműhely olyan intenzitással űzi, hogy különböző

burkolt státusokon (szakoktató, karbantartó, kertész, stb) felnőtt szakmunkásokat is foglalkoztat, hiszen pusztán a "gyerekmunkából" nem tudná kielégíteni a megrendelői igényeket. A gyerekek munkáját természetesen továbbra is gyakorlati oktatásnak nevezik, de mivel a tanműhelynek szabályos "termelési terve" van, amit a fenntartó önkormányzat betervez a költségvetésébe, mint minden vállalkozásnál, itt is a nyereség válik a legfontosabb szemponttá, és másodlagos jelentőségű marad az oktatás minősége. (*"Nagyon aktív vállalkozó tevékenységet folytatunk, ez egy speciális arculata az iskolának. Belemegyünk minden olyan dologba ami bevételt hoz."* – mesélte az egyik igazgató. A másik pedig tömören így jellemezte a helyzetet: *"A legfőbb törekvésünk az, hogy az oktatási intézmény minél több bevételt hozzon, nem pedig az oktatás."*)

1.4 A fenntartókhoz fűződő viszony

A vizsgált iskolák 77%-ának a helyi önkormányzat a fenntartója, 17%-ukat megyei önkormányzat tartja fent és 6%-uk alapítványi vagy egyházi fenntartású. A kisvárosi iskolák esetében az átlagosnál gyakoribb (21%), hogy az iskolát megyei önkormányzati fenntartásba adták át.

Az iskolák igazgatóinak az egyharmada válaszolta azt kérdésünkre, hogy tudomása szerint a fenntartónak van valamilyen terve az iskolával kapcsolatban. A legtöbben az iskola jelenlegi profiljának az átalakítását tervezik, és ez az intézmények közül a leggyakrabban a szakmunkásképzőkre vonatkozik.

A gimnáziumok és az önkormányzatok kapcsolata igen sokféle tényezőtől függ. Egyrészről függ az önkormányzatok összetételétől. Jónéhány iskolaigazgató elmondta, hogy az előző önkormányzati ciklushoz képest a 94-es önkormányzati választások után megváltozott az iskola és a fenntartó kapcsolata (Ahogy egyikük fogalmazott: *"A közoktatási intézmények, amelyek önkormányzati fenntartásúak, négyévenként kétszeres földrengésnek vannak kitéve. Méghozzá nem is akármilyennek. Az egyik a parlamenti választás, mert az oktatási intézmények helyzete erősen függ attól, hogy milyen pártok kerülnek be a parlamentbe, mely pártok lobbiznak erősebben, melyeknek van nagyobb hangjuk a közoktatás érdekében. A másik ami még megrázóbb, a négy évenkénti helyhatósági választás, ami azt dönti el, hogy milyen önkormányzat áll fel, oktatásbarát vagy kevésbé oktatásbarát."*).

A fenntartó tervei

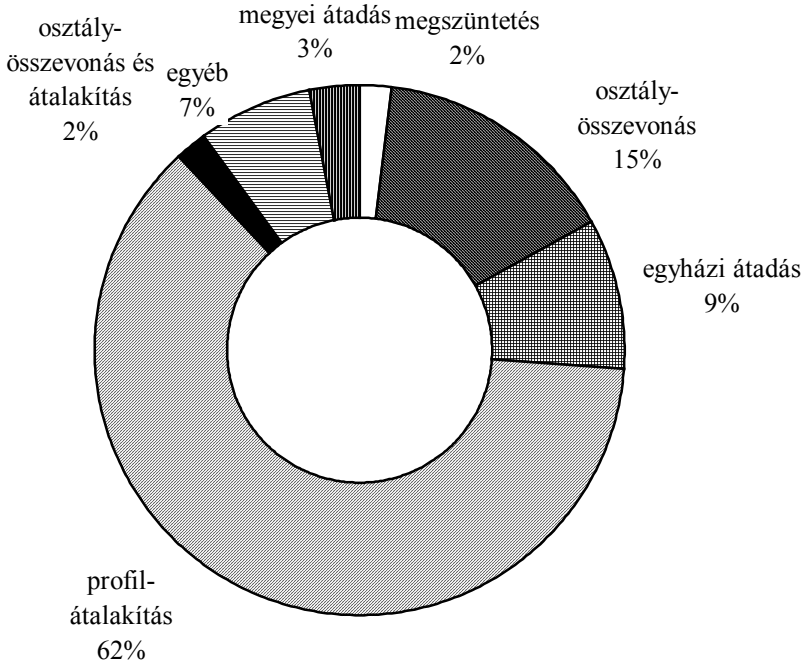

Az iskolák és a fenntartók viszonyát ezenkívül az is megszabja, hogy milyen szoros ill. mennyire közvetlen a kapcsolatuk a fenntartóval. A legközvetlenebb kapcsolatot természetesen az jelenti, amikor az iskola igazgatója vagy pedagógusai (esetleg rokonaik, vagy közvetlen barátaik) személyesen tagjai a képviselőtestületnek (*"Én képviselő is vagyok, sőt, az oktatási bizottságnak is az elnöke vagyok. A mi iskolánk és a város viszonya példaértékű."* – büszkélkedett az egyik igazgató). Ez a helyzet a leggyakrabban a kisvárosi gimnáziumok esetében fordul elő (találkoztunk olyan iskolával, amelynek a régi igazgatójából polgármester lett, és olyannal is, amelynek az igazgatója azt mondta, hogy csupa régi tanítványa ül a képviselőtestületben.). A nagyobb városokban az iskolák természetesen nincsenek ilyen szoros személyes kapcsolatban a fenntartókkal, de ezekben az esetekben is gyakori, hogy az iskolaigazgatókat rendszeresen meghívják az önkormányzati bizottsági ill. testületi ülésekre, és kikérik a véleményüket mielőtt rájuk vonatkozó kérdésekben döntenének. A kapcsolattartásnak mind elterjedtebb módja az is, hogy az iskolák kihasználják, hogy az iskolaszékekben önkormányzati képviselők is helyet kaptak és ezúton fűzik szorosabbra a kapcsolatot az önkormányzattal.

A fenntartók és az iskolák viszonyát az igazgatók a legtöbb esetben jónak, vagy legalábbis kielégítőnek nevezték. A konfliktusos helyzetek szinte minden esetben az anyagi kérdésekre redukálódnak. A kiegyensúlyozott viszony titka általában az,

hogy az önkormányzatok nem szólnak bele az iskolák életébe (a fejlesztésekbe és az innovációba sem), az iskola pedig nem követel olyan mértékű támogatást, amilyet az önkormányzat úgysem tudna teljesíteni.

Az önkormányzatok többségégének nincsenek szakmai elvárásaik, szakmai követelményeik vagy fejlesztési elképzeléseik az intézményekkel kapcsolatban. A fejlesztésre, ill. a szolgáltatás bővítésére vagy átalakítására vonatkozó ötletek szinte mindig az iskolákból indulnak ki, az önkormányzatok többsége ezekre vonatkozóan nem nyilvánít véleményt, addig támogatja őket ameddig nem követelnek többletkiadásokat (ahogy ezt az egyik igazgató megfogalmazta: *"Eddig az önkormányzat azt mondta: csináljátok, csináljátok, csak ne kerüljön pénzbe! De mára a gazdasági viszonyok miatt oda kerültünk, hogy a következőt mondják: ne csináljátok, mert hátha pénzbe kerül!"*). Vagyis annak eredményeként, hogy az elmúlt években a középfokú iskolák némi manipulációt is igénybevéve több olyan "szakmai" jellegű fejlesztést ill. szolgáltatásbővítést beindítottak, amelyekről csak később derült ki, hogy jelentős többletkiadást igényelnek, mára a fenntartók valamivel gyanakvóbbá váltak, és jobban megfontolják, hogy beleegyezésüket adják-e az innovációval jelentkező iskolák törekvéseihez.

Annak ellenére, hogy 1994-re az önkormányzatok többsége már rendelkezett helyi oktatásfejlesztési koncepcióval, ez a vizsgált gimnáziumok többségének fejlesztési elképzeléseit még nem fogta vissza. Mindössze két olyan iskolát találtunk, ahol az önkormányzat határozott átalakítást hajtott végre a helyi intézményi kínálatban, és ezt mindkét esetben gazdasági megfontolások (a takarékosság) motiválták (az egyik esetben összevonták a gimnáziumot a helyi általános iskolával, a másikban nem adtak engedélyt a hat osztályos szerkezet elindításához). Vagyis egyetlen olyan esettel sem találkoztunk, amikor a helyi önkormányzat oktatási koncepciója, vagy a lakossági igényekre alapozott elképzelése szolgáltatásbővítést vagy újtípusú intézmények beindítását hívta volna életre. Úgy tűnik, hogy az oktatási szolgáltatások bővítésében ill. átalakításában az iskolák még mindig inkább érdekeltek mint a fenntartók. Az iskolák álláshelyeinek ill. gyereklétszámának a megőrzése (a demográfiai völgy időszakának túlélése) arra készteti a tantestületeket és az iskolák vezetőit, hogy egyre újabb és újabb ötletekkel álljanak elő, ill. hogy ébereb figyeljenek és frissen reagáljanak a fogyasztói igények megváltozására. Az önkormányzatok viszont, amelyeknek legalább ennyire feladatuk lenne az oktatással kapcsolatos szülői igények kielégítése, inkább a fék szerepét töltik be, visszafogják a kínálatbővítést annak érdekében hogy a szűkös költségvetésből továbbra is finanszírozható legyen az intézményrendszer.

Ugyancsak a városok (főként a kisvárosok) elszegényedése következtében jónéhány vizsgált intézmény esetében felmerült (vagy már meg is valósult) az az elképzelés, hogy a helyi önkormányzat az iskolát a megyének adja át (*"Minden városnak púp a hátán a középiskola, mert minden város önkormányzatának gondot jelent a finanszírozása."* – mondta az egyik igazgató). Amellett hogy az iskolák egy része kiegyensúlyozottabb finanszírozást remél a megyei önkormányzattól, többen megfogalmazták ennek hátrányait is (messze van a megye, nehezebb elintézni a

dolgokat, nem olyan közvetlen a kapcsolat, nehezebben befolyásolhatók a döntések, stb.).

Az iskolák vezetőinek és az önkormányzatoknak a kapcsolata településenként különböző, és igen gyakran politikai ill. pártszimpátiák is szinezik. Abban is igen eltér településenként a helyzet, hogy az iskolákat ill. azoknak a vezetőit mennyire vonják be az iskolaügyet érintő önkormányzati döntések előkészítésébe és milyen frissen és milyen részletességel informálják az iskolákat az önkormányzatokban hozott döntésekről. Az azonban kétségtelen, hogy azok az iskolák, amelyeknek közvetlen, jó kapcsolatuk van az önkormányzatokkal (pl. az iskola igazgatója vagy valamelyik tanára helyi képviselő), a költségvetési tárgyalások során is előnyös pozíciót élveznek. (*"Amit az igazgató tehet, hogy igyekszik jó kapcsolatot kiépíteni, jó emberi kapcsolatokat és talán azon keresztül többet tenni."* – mondta egyikük.)

A szakközépiskolák igazgatóinak a részéről szinte általános vélemény, hogy a fenntartó önkormányzatoknak nincsenek sem rövid sem hossszútávú elképzeléseik az iskola fejlesztését illetően. (*"Nem tudunk olyanról, hogy velünk kapcsolatban valamiféle tervei lennének az önkormányzatnak. Az iskolavezetés a tantestülettel szokta megbeszélni és egyetértés után szokta az önkormányzat felé jelezni, ha valamilyen igény jelentkezik az iskola részéről. Nem tudunk olyanról, hogy helyettünk gondoltak volna ki valamit." "Nem tudok arról, hogy különösebb terv lenne, hát azon kívül, hogy majd annak idején a NAT-ot be kell vezetni." "Az iskolával kapcsolatosan őnekik konkrétan nincsen semmiféle tervük. Tehát nem készítettek egy olyat, amit igazánból az oktatási koncepcióba be kellene venni, ilyen kifejezetten nincs, viszont azt elmondhatom, hogy az iskola elképzeléseihez, amit mi fölterjesztettünk, a beleegyezésüket adták." "Nincsenek ilyen tervei, és egyáltalán nincsenek is tervei véleményem szerint az önkormányzatnak, nemcsak velünk, de más iskolákkal kapcsolatban sem."* – jellemezték a helyzetet az igazgatók.)

Ha valamilyen önkormányzati elképzelésről szó esik, ez egész biztosan nem a megrendelők (szülők) körében végzett közvéleménykutatáson alapuló, a szülők igényeit kielégíteni szándékozó fejlesztési elképzelés, hanem mindig a pénzügyi szűkösség diktálta takarékoskodási akció, amelynek a része az iskola átszervezése, leépítése, a megyének történő átadása vagy megszüntetése. Vagyis, míg a fejlesztési elképzelések rendre az iskolákban fogalmazódnak meg, és az iskolák szintjéről indulnak, a fenntartó önkormányzatok változtatási ambíciói jelenleg az iskolák visszafejlesztésben merülnek ki.

A szakmunkásképzők és az önkormányzatok viszonyát ugyanúgy a költségvetési támogatás mértékére vonatkozó viták sorozata jellemzi, mint minden más iskoláét. Erre az iskolatípusra nézve még inkább igaz, hogy az önkormányzatok nagy része nem rendelkezik az iskola jövőjére (típusára, az oktatott szakmák struktúrájára, stb.) vonatkozó elképzelésekkel, hiszen itt a helyzetet nehezíti, hogy az iskolák többsége regionális beiskolázású és a fenntartó helyi önkormányzatok nem is alakíthatnak ki szakképzési koncepciót a régió egészére nézve. Nehezíti a helyzetet az is, hogy az iskolák léte (pl. a gyakorlóhelyek és a végzősök elhelyezkedési lehetőségei) az adott térség gazdasági helyzetével is szorosan összefügg. (Az egyik sú-

lyos gazdasági gondokkal küszködő nagyvárosi iskola igazgatója így jellemezte a helyzetet: *"A rendszerváltás után hirtelen nem lett koncepció, szétszaladtak a csirkék. Mindenki azt kapkodta fel, amiről úgy gondolta hogy jó lesz. Azután elkapkodták egymás elől a szemeket ész nélkül. Összevissza mindenfélét bezsúfolni, kitalálni egy-egy iskolába.... Egy régiónak kellene egy oktatási koncepció, de nincs. És miért nincs? Feltehetően azért nincs oktatási koncepciója, mert az iparfejlesztési koncepció is hiányzik, meg a kereskedelemfejlesztési, meg minden koncepció. Ezekhez képest az iskolaügy nyilván háttérbe szorult."*)

Egy-egy kisebb településen a sikeresen vállalkozó ill. ügyesen gazdálkodó és az önkormányzatot tehermentesítő szakmunkásképzők szinte teljes önállóságot és függetlenséget élveznek. Az önkormányzat nem akar és nem is tud semmibe beleszólni (*"Egyszerűen nem veszik észre, hogy vagyunk. Ilyen módon bele sem szólnak abba, hogy mit csinálunk, sem a gazdálkodás terén, sem a tervekbe, sem a végrehajtásba, inkább csak biztatást és köszönetet kapunk pontosan azért, mert nyüzsgünk és tesszük-vesszük a dolgunkat."* – mesélte az egyik ilyen iskola igazgatója.)

1.5 Fejlesztési elképzelések

Miután az elmúlt öt évben szinte valamennyi középfokú iskola igen jelentős változásokat vezetett be és többségük hosszú távra megtalálta az adott közegben érdeklődésre számottartó profilját a jövőre vonatkozó átalakulási tervek az előző évekhez képest kifejezetten szerényeknek mondhatók.

A vizsgált gimnáziumokban a fejlesztésre vonatkozóan az alábbi elképzelésekkel találkoztunk:

- Mivel az iskolák egy része valamilyen formában bevezette a szerkezetváltást, de még egyiknek sincsenek a szerkezetváltó osztályokban érettségizett tanulói, a legtöbben várakozó álláspontón vannak, és az iskolaszerkezeten nem akarnak változtatni addig, míg annak hatékonyságáról a végzősök eredményeinek birtokában meg nem győződtek.
- Mivel az iskolák többsége olyan körülmények között vezette be új szolgáltatásait (pl. a szerkezetváltást vagy a kéttannyelvű oktatást), hogy azoknak sem tárgyi, sem személyi, sem tantervi-tankönyvi feltételei nem voltak biztosítva, a legtöbben most azon igyekeznek, hogy a hiányzó feltételeket megteremtsék.
- A jövőre vonatkozó tervek többsége valamilyen módon a munkapiaci képzésekre vonatkozik. Ennek részben az az oka, hogy azok a gimnáziumok is érzik a valamilyen "szakképzési" forma bevezetése iránti igényt, amelyek eddig még ilyesmivel nem foglalkoztak, részben pedig az, hogy ezek a munkapiaci képzési formák csak akkor lehetnek sikeresek, ha rugalmasan változnak, ill. frissen reagálnak az igényekre, va-

gyis azoknak a gimnáziumoknak is változtatásra készen kell állniuk, amelyek már folytatnak ilyesfajta képzést.

- ❑ A jövőre vonatkozó tervek között szinte mindenütt szerepel a NAT bevezetésére és az új érettségi vizsgára való felkészülés.

1995-re a szakközépiskolák többségének is kialakult a határozott szakmai (szakirányú) profilja. A legtöbb iskola nem tervez ezen gyökeres átalakítást, legfeljebb egy-egy szakirányon belül a konkrét szakmák megváltoztatását, ill. a munkábaállásra felkészítő át- és továbbképző (többnyire tandíjas) tanfolyamoknak a munkapiaci igényekhez való illesztését. Az átalakításoknak a fenntartók racionalizálási és takarékoskodási törekvései is határt szabnak. A legtöbb településen az önkormányzatok szegénysége ill. eladósodása miatt a 90-es évek közepétől már nem folytatható tovább a helyi fenntartók által finanszírozott szakmai innováció. (*"Az eddigieken kívül még valami változtatás nem hiszem, hogy a jelen anyagi körülmények között akár csak megfordulhatna a fejünkben."* – mondta az egyik igazgató.)

Az új helyzetnek megfelelően az iskolák némelyikének tervei főként a fenntartók takarékossági szándékainak megfelelő megszorító intézkedéseket tartalmaznak. Feltehetően véget kell vetniük annak a rendszernek, hogy az alapszolgáltatásokon túl egyéb szolgáltatásokat (pl. felzárkóztatás, egyetemi előkészítés, szakmai tanfolyami képzés, stb.) is ingyenesen nyújtsanak a gyerekeknek. (*"Ha muszály lesz, akkor sajnos néhány feladattól meg kell szabadulni, ami nem kötelező feladata az iskolának. Erre határozott igénye van a fenntartónak, de ezek kellemetlen lépéseket követelnek, mert ezek már a minőségi munkát akadályozó lépések: a korrepetálások számának a csökkentése, az egyetemi előkészítők csökkentése, illetve minden olyan tevékenység megszüntetése, ami nem alapfeladat, és aminek az árát ezentúl máshonnan kellene biztosítani. Honnan? A gyerektől, illetve a szülőtől."* – mesélt a tervekről az egyik igazgató.)

Az iskolák egy részében (főként azokban, ahol a munkapiacon nehezen eladható szakmákra képeznek) az iskola legfőbb törekvése a jövőt illetően a gazdasági átalakulás túlélése és a stabilizáció megőrzése. Ezek azok az iskolák, amelyeknek máris meg kell harcolni a jelentkezőkért és amelyeket a közeljövőben más intézményekkel való összevonás, vagy "leépítés" fenyeget.

A további átalakulási terveknek a legtöbb helyen az is korlátot szab, hogy az iskolák 98-ig, a NAT bevezetéséig már nem akarnak belekezdeni változtatásokba. Mintegy várakozó álláspontra helyzekednek, hiszen a NAT bevezetésével kapcsolatban amúgy is tantervi és struktúrális átalakításokra kell számítaniuk. (*"Nem lehet tudni mi lesz a NAT-tal. Majd akkor tervezünk komolyabban előre, ha már a keretet pontosan lehet látni. Annyira újszerű a NAT."* – mondta az egyik igazgató. *"Mivel 98-ban úgyis meg kell változtatni az egészet, nem biztos, hogy célszerű 97-ben egy osztálynyi gyereket érintő beiskolázásért piszkálódni. Lehet, hogy rászorulunk, de ha nem szorulunk rá, akkor nem érdemes. Éppen elég cirkusz lesz majd, mikor jön a NAT."* – vélekedett egy másik.)

Lényegében valamennyi szakközépiskola számára gondot jelent a NAT bevezetésére való felkészülés. A könnyebbséget az okozza, hogy többségük valamilyen módon már bekapcsolódott a világbanki projektbe, amely lényegében a NAT koncepciónak megfelelő módon (érettségi utáni szakmai specializáció) alakította át a képzési rendszert.

A szakmunkásképzők fejlesztési terveit is elsősorban a bizonytalanság rossz közérzete jellemzi. Egyrészről bizonytalanok az iskolák abban, hogy milyen szakmákra képezzenek és milyenekre ne. Tanácstalanok az adott település vagy régió munkaerőigényét illetően. (*"Teljesen más profilt mi nem akarunk, nem is tudunk, mert ahhoz nem lesznek meg az anyagi feltételeink. De nem is tudjuk, hogy mire lesz igény, kit képezzünk, milyen szakra."* – panaszolta az egyik igazgató)

Lényegében kétféle lehetőségük nyílik. Egy részük merészen belevág a szakmastruktúra radikális, a pillanatnyi igényekhez igazodó átalakításába. Ilyenkor igen gyakori, hogy megfelelő személyi és tárgyi feltételek nélkül kezdik el egy-egy új szakma oktatását abban a reményben, hogy majd "menet közben" megteremtik a szükséges feltételeket (*"Mindenki mindent képez, amit jónak tart, amit kigondol. Még ilyet nem láttam. Egy csomó igazgató hazardírozik. Ez felelőtlenség. Tudom, hogy semmijük nincs hozzá, se tárgyi, se személyi feltétel, de meghirdetik, és a sok gyerek ott van és malmoznak." "Aki bírja, marja alapon mindenki igyekezett mindenfélét összevissza képezni. Az eredeti vagy a régi profiljához képest teljesen mást. Ez még nem lenne baj, mert hát váltani kell, de a baj az, hogy nincsenek meg hozzá igazán a képzési feltételek. Gyorsan beindítja a szakot, és majd meglesz a tanműhely négy vagy öt év múlva."* – jellemezték a helyzetet az igazgatók.). Az iskolák egy másik csoportja megpróbál kisebb átalakításokkal "fontolva haladni", ami biztonságosabb ugyan, de azzal a következménnyel jár, hogy a meglévő tárgyi és személyi feltételeket kihasználva egy-egy szakmából évekig képeznek tovább potenciális munkanélkülieket.(*"Úgy gondolom, hogy nem szabad minden áron belevágni valami újba, mert nagy az iskola tehetetlensége, hiszen 50 osztályról, 100 dolgozóról és kilencven egynéhány pedagógusról van szó. Nem úgy van, hogy csak szállunk egyik helyről a másikra. Mi az apró lépések taktikáját szeretnénk megvalósítani. Lehet, hogy ez egy kicsit konzervatív álláspont."* – ismertette álláspontját egy ilyen iskolának az igazgatója.)

A szakmastruktúra átalakításának a legfőbb akadálya az esetek többségében a megfelelő gyakorlóhelyek ill. a jól felszerelt tanműhelyek hiánya. A szakképző iskolák az elmúlt évtizedekben egy-egy szakmából sok évre előre kiszámítható mennyiségű szakmunkást képeztek, a környezetükben működő nagyüzemek évről-évre meghatározták, hogy melyik szakmából hány szakmunkásra lesz szükség. Egy ilyen biztonságos gazdasági környezetben nem volt semmilyen akadálya annak, hogy a gyakorlati képzést is ugyanezekre az állami nagyüzemekre építsék. Jelenleg viszont az iskoláknak elébe kellene menniük a képzéssel a későbbi munkaerőigényeknek. Erre sem technikailag sem személyi állományukat tekintve nincsenek felkészülve (nincsenek pl. saját piackutatóik, akik a régió jövőbeni munkaerőigényét felmérnék), és nem alakult ki körülöttük az az információs rendszer sem (munka-

ügyi központok, regionális egyeztető bizottságok, kamarák, stb.), amelyek segítséget nyújthatnának nekik fejlesztési perspektívák kidolgozásában. A fejlesztéseket ezért igen gyakran a pillanatnyi érdekek (a rendelkezésre álló gyakorlóhelyek, a szakoktatók álláshelyének megőrzése, stb.) szabják meg, ami a korrigálandó rossz döntések veszélyét hordozza. (*"Senki nem tudja megmondani egy-két kisebb vállalat kivételével, hogy mi lesz jövőre, mi lesz netán három vagy négy év múlva. Mire, hogyan kell tanulókat képezni, mit képezzek és mennyi biztos munkahely lesz." "Egy szakképző iskola akkor tud virágozni, hogyha van gazdasági háttere. Egyrészt, hogy oda mehet dolgozni, másrészt, hogy támogatja, megfogalmazza az igényeit, hogy ő ilyen gyereket, vagy olyan gyereket szeretne. Ez a gazdasági háttér teljesen megszűnt. Ha fogalmaznak is meg igényeket, nem lehet megalapozottnak tekinteni, mert ha azt mondjuk, hogy jó, akkor ezek a gyerekek pont ezt tudják, akkor hány mehet oda dolgozni, akkor a válasz az, hogy egy se."* – panaszolták az igazgatók.)

A fejlesztési tervek kidolgozásának a másik akadálya a NAT (ill. a 10 osztályos általános képzés) és a vizsgarendszer bevezetésére való várakozás. Az iskolák többsége nem elég tájékozott és nem igazán tudja felmérni, hogy milyen változtatásokat fog igényelni az új rendszer. Ráadásul a szakmai oktatáshoz nélkülözhetetlen tantervi dokumentumok és követelmények is hiányoznak. A legtöbb igazgató még csak homályosan sejti, hogy a jövőben a szakmák képzési rendszerén milyen irányban kellene változtatni. (*"Nem tudunk mit csinálni, mert nem tudjuk, hogy mi lesz, hogy lesz-e NAT, mikortól lesznek az alapvizsgák, tehát hogy melyik lesz az az évjárat, mikor már meglesz az alapvizsgájuk a gyerekeknek."*)

1.6 Az iskolák presztízse

Az igazgatók értékelése szerint a vizsgált iskolák 20%-a a közepes vagy alacsony presztízsűek közé tartozik, 58%-ukat magas presztízsűnek, 22%-ukat pedig országos hírűnek tartják.

Az iskola presztízse

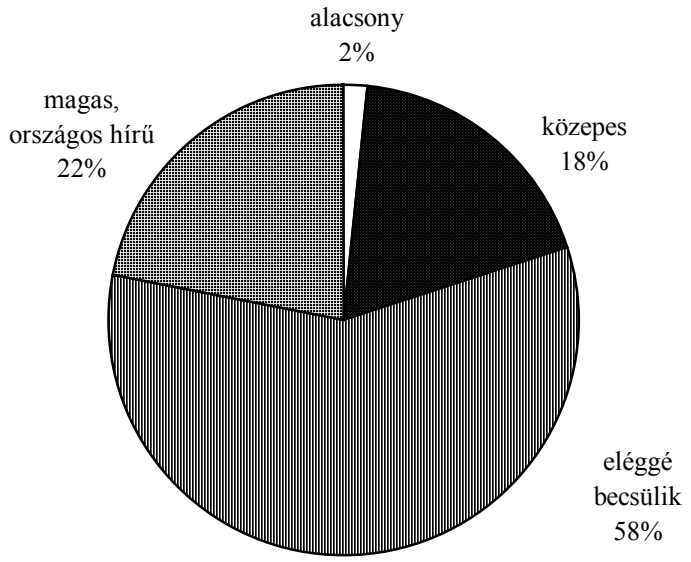

Szignifikáns kapcsolatot találunk az iskolák típusa és presztízse között. Eszerint a szakmunkásképzők tartoznak a legalacsonyabb presztízsű középfokú iskolák közé (ebben a kategóriában 30% tartozik a közpes presztízsű iskolák közé és mindössze 10% az országos hírű iskolák aránya.)

Ugyancsak szignifikáns a kapcsolat az iskolák presztízse és a településük között. Eszerint Budapesten az átlagosnál magasabb az országos hírű iskolák aránya (35%), és az átlagosnál kevesebb a közepes presztízsű (6%). Míg a kisvárosi iskolák esetében ez az arány éppen fordított (a közepes presztízsűek aránya 36%, míg az országos hírűeké mindössze 4%.)

A középfokú iskolák presztízs-rangsorát jelenleg a felsőfokon továbbtanulók arányával mérik. Ez a mérőszám természetesen csak jobb híján elfogadható, és maguk az iskolák sem tartják teljesen megbízhatónak. Egyrészről az a kifogás ellene,

hogy csak a kimenetet méri, a bemenetet nem, tehát nem lehet tudni, hogy milyen kvalitású gyerekekből produkálta az iskola az adott felvételi arányszámot. (*"Szerintem nem egészen tisztességes ilyen viszonyok között azt vizsgálni, hogy melyik gimnázium ért el jobb eredményt. Hiszen kétfajta tanulósereggel dolgozunk. Azt szoktam mondani, hogy rossz fából jó asztalt nem lehet csinálni, csak fordítva működik a dolog. Az iskola is ilyen. A tanár félgőzzel kétszer annyi eredményt ér el azokban az iskolákban, mint ezekben az úgynevezett kisvárosi gimnáziumokban, ahol bizony a gyerekek zöme a gimnáziumi ifjúság másodosztályú minőségét jelenti."* – panaszolta egy kisvárosi iskolaigazgató.)

Másrészről összemossa a statisztika a nagyon is differenciált felsőfokú intézményrendszert is (holott egyáltalán nem mindegy, hogy a gyerek egy alacsony követelményű főiskolára, vagy egy magas presztízsű egyetemre nyert-e felvételt). Ráadásul a közreadott statisztikák az egyházi és alapítványi egyetemekre, főiskolákra felvetteket nem számolják, ami évről évre jelentősebb arányát adja a továbbtanulóknak.

A gimnáziumok belső differenciáltsága folytán az iskolák egészére vonatkozó "globális" adatok egyébként is egyre kevesebbet mondanak. Van olyan iskola, amelyiknek a tagozatos osztályából pl. mindenkit felvesznek egyetemre, az "általános" osztályából viszont senkit, mert onnan a gyerekek nem is akarnak továbbtanulni.

Az országos rangsorokkal szembeni kritikák azonban nem jelentik azt, hogy a gimnáziumok között nem érvényesül határozott presztízs-rangsor. Ennek a létezését bizonyítja az is, hogy egy-egy régión vagy településen belül pontosan tudják az iskolák, hogy a helyi rangsorban melyik intézmény hányadik helyet foglalja el.

Az igazgatókkal készített interjukból az szűrhető le, hogy az iskolák önmagukkal való elégedettsége jelenleg sokkal inkább a jelentkezők számától függ, mint az országos presztízs-rangsorban elfoglalt helytől. A jelentkezők száma amellett, hogy meghatározó szempont az iskola működőképességét (finanszírozását) illetően, azért is fontos, mert ezen mérhető, hogy valóban olyan szolgáltatásokat nyújt-e az iskola, amilyet a társadalmi környezete igényel.

A szakközépiskolák továbbtanulási arányairól évente külön rangsor készül. Összességében a szakközépiskolák végzettjei közül kevesebb a felsőfokon továbbtanuló és több az érettségi után munkábaálló. A felsőfokú továbbtanulás pedig az esetek többségében szakirányú főiskolán való továbbtanulást jelent.

Valamennyi szaközépiskolai igazgató óvott a gimnáziumokkal való összehasonlítástól. A szakközépiskolákban folytatható képzés színvonalát ugyanis az igazgatók szerint elsősorban az szabja meg, hogy milyen gyerekeket oktathatnak. A presztízsrangsorban elfoglalt helyüket alapvetően meghatározza, hogy ezekbe az iskolákba nem a legjobb kvalitású gyerekek jelentkeznek, hiszen azokat "lefölözik" az adott körzet jóhírű gimnáziumai. (*"Nem feltétlenül jobbak attól a gimnáziumok, hogy őhozzájuk mennek a legtehetségesebb gyerekek, de előbb-utóbb majd azzá válnak, majd azzá teszik őket az odamenő tehetséges gyerekek."* – mondta az egyik igazgató. *"A környezet determinációját a pedagógia nem tudja kivédeni. Ahogy nőtt*

a gimnáziumok száma, úgy szűkültek a mi lehetőségeink, mert lefölözik a javát a továbbtanuló népességnek." – panaszodott a másik. *"Ebből a statisztikából egy iskolát sem lehet megítélni, mert a tanároknak a mi területünkön sokkal nehezebb a munkája, és több a befektetett energiája, mint egy nagyon jó beiskolázású gimnáziumban, ahol a gyerek szinte magától megtanul mindent."* – jelentette ki egy harmadik.)

Ennek ellenére valamennyi szakközépiskolai igazgató pontosan tudja, hogy hol helyezkedik el iskolája az adott régió ill. a település iskolái között. Saját színvonalukat és hatékonyságukat részben a környezetükben működő egyéb iskolákhoz viszonyítva határozzák meg, részben pedig az adott szakirányhoz tartozó egyéb szakmai iskolákhoz viszonyítva.

A szakközépiskolák presztízsének meghatározásánál igen fontos szempont ugyanis, hogy az adott szakmát hány iskolában oktatják az országban, ill. a környéken. Vannak szakmák, amelyek már csak nehéz elérhetőségük miatt is presztízst biztosítanak az iskoláknak.

A szakmunkásképzők a középfokú iskolákon belül mindig is a legalacsonyabb presztízsű iskolák közé tartoztak. Ennek egyrészt az volt az oka, hogy közismereti képzés alacsony szinten folyt, ebből az iskolatípusból nem lehetett továbbtanulni, és ennek megfelelően ebbe az iskolatípusba a leggyengébb általános iskolai bizonyítvánnyal is felvételt nyertek a gyerekek. (*"Mivel csak szakmunkásképzősök voltunk, mivel a malacnak a farka jutott a gyerekanyagból, ezért nem hiszem, hogy újat mondok vele, hogy amikor a város hét középiskoláját felsorolták, akkor mindig mi voltunk az utolsók."* – mesélte egy szakmunkásképző igazgatója.)

Érthető, hogy a szakmunkásképzők között a legfontosabb presztízsképző tényezőnek az utóbbi időben az számít, hogy milyen egyéb fajta középiskolai képzési formákat sikerült az intézménynek bevezetnie. A hagyományos szakmunkásképzők mezőnyéből kiemelkednek azok az iskolák, amelyek szakközépiskolai osztályokat indítottak, de ennél magasabb presztízsűnek számítanak azok, ahol beindult a technikus képzés és még magasabb presztízsnek örvend az iskola, ha már egy gimnáziumi osztályt is sikerült elindítania.

A képzési formák által megszabott rangsoron belül azonban itt is létezik a szakmák rangsora. A szakmák közül mindig is a magasabb elméleti felkészültséget igénylő, a tisztább körülmények között végezhető és a fizikai megerőltetést nem kívánó szakmák számítottak a magasabb presztízsűnek. Ezek mellé a szempontok mellé sorakozott fel, hogy milyen kereseti lehetőséget nyújt a szakma, mennyire nyílik lehetőség "maszekolásra", ill. önálló vállalkozásra az adott szakmában. Az utóbbi időben ezek mellett a szempontok mellett az is presztízsképző tényezővé vált, hogy mennyire van esély az adott szakmában az elhelyezkedésre.

Az iskolák közötti presztízs-rangsorban a fentieken kívül annak is jut szerep, hogy az iskolában milyenek a személyi ill. a tárgyi feltételek: milyen épületben van az iskola és milyen korszerű technikával van felszerelve. Ebben a tekintetben azonban a földrajzi hely is meghatározó: minél nagyobb városban található az intézmény, annál kedvezőbben alakult a helyzete az utóbbi években a tárgyi feltéte-

leket illetően. (*"Országosan jelentkezik a főváros-centrikusság, mert minden ott összpontosul. A megyék tekintetében ez úgy jelentkezik, hogy a megyeszékhelyre és a nagyobb városba jut minden, a vidék meg oldja meg ahogy tudja."* – panaszkodott egy kisvárosi iskolaigazgató.)

1.7 A gyerekek társadalmi összetétele

Az 1995/96-os tanévben a vizsgált iskolák átlagos gyereklétszáma 644 fő volt. A legkisebbek a gimnáziumok (átlagosan 489 fő), a legnagyobbak pedig a szakmunkásképző iskolák (átlagosan 896 fő).

A középfokú iskolákban átlagosan a tanulók 45%-a fiú. A fiúk aránya a gimnáziumokban a legalacsonyabb (35%) és a szakmunkásképzőkben a legmagasabb (57%). Megfigyelhető, hogy minél kisebb településen van az iskola, annál kisebb a fiúk aránya (a kisvárosi iskolában átlagosan 40%). És minél alacsonyabb presztízsű az iskola annál kisebb az odajáró fiúk aránya (míg az országos hírűekben átlagosan 48%, a közepes presztízsűekben csak 43%.)

A vizsgált iskolákban a tantestületek átlagosan 49 pedagógusból állnak. Az egy pedagógusra jutó tanulólétszám átlagosan 13 fő, ami kifejezetten jó aránynak mondható. Az egyes iskolatípusok között ebben nincs lényeges eltérés, kivéve a szakmunkásképzőket, ahol 16 tanuló jut egy pedagógusra. A gyerek-pedagógus arány az iskolák presztízse szerint is eltér. Az országos hírű iskolákban csak 12 tanuló jut egy pedagógusra, míg a közepes presztízsű iskolákban 14 tanuló.

Az iskolák presztízsét természetesen az is meghatározza, hogy kik járnak az adott iskolába. Míg a magas presztízsű, nagyvárosi gimnáziumokban többségben vannak (általában 2/3 az arányuk) a helyben lakó gyerekek, a kisvárosi gimnáziumokban fordított az arány: az a tipikus, hogy a gyerekek 1/3-a helybenlakó, a többiek bejárók vagy kollégisták. Előfordul, hogy a szomszédos nagyvárosból is járnak gyerekek kisvárosi gimnáziumokba, de ez valamennyi esetben azért történik, mert gyenge tanulmányi eredményeik miatt csak ide veszik fel őket.

A gimnáziumok tagozatai közül a humán és a nyelvi tagozatokon az átlagosnál több a helyben lakó városi gyerek, a matematikai és a természettudományos tagozatokon pedig az átlagosnál több a vidéki. Ugyancsak lényegesen magasabb a városi gyerekek aránya a szerkezetváltó osztályokban is. Ez a helyzet valószínűleg azzal magyarázható, hogy a felvételi vizsgákon számonkért ismeretek közül elsősorban a természettudományokhoz tartozókat lehet az általános iskolákban sikeresen elsajátítani. A humán ismeretekből, ill. az idegen nyelvekből szervezett felvételi vizsgákhoz már olyan (értelmiségi vagy legalább középosztályi) családi háttér kell, amilyen ritkán adatik meg a vidéki gyerekeknek.

A szerkezetváltó osztályok esetében némiképpen más a helyzet. Itt egyrészt akadályt jelent a 10-12 éves gyerekek bejárása vagy kollégiumi elhelyezése, és az

is valószínű, hogy ezt a képzési formát jelenleg elsősorban az értelmiségi és középosztálybeli szülők igénylik, akik gyakrabban laknak városokban, mint községekben.

A felvételinél alkalmazott szaktárgyi tudást ill. készségeket és képességeket mérő szelekció a tapasztalatok szerint általában társadalmi szelekciót is jelent. Ennek tudható be, hogy az erőteljes szelekcióval működő nagyvárosi gimnázimokban lényegesen magasabb az értelmiségi és középosztályi szülők aránya, mint a kevésbé szelektív kisvárosi gimnázimokban.

Általában megfigyelhető, hogy a szigorú szelekció a városi gyerekeknek, a fiúknak, az iskolázottabb társadalmi rétegeknek és a stabil családokból kikerülő, jobb anyagi feltételek mellett élő gyerekeknek a felvételét valószínűsíti. Ebből következik, hogy az igazgatóknak egybehangzóan az a véleményük, hogy a szerkezetváltó osztályok társadalmi összetétele minden szempontból kedvezőbb a hagyományos osztályokénál.

Mindezen különbségek mellett valamennyi iskolában általános tendenciaként jelenik meg a korábbi helyzethez képest a munkanélküli szülők számának gyarapodása és a családok anyagi helyzetének a romlása (ezzel együtt a szociális támogatásra szoruló gimnazisták számának emelkedése).

Az iskolatípusok presztízsrangsora mellé szinte tökéletesen illeszthető az odajáró gyerekek szüleinek társadalmi összetétele. A szakközépiskolákba alacsonyabb társadalmi rétegekből jönnek a gyerekek, mint a gimnáziumokba és a szakmunkásképzőkben alacsonyabb társadalmi rétegekhez tartozó gyerekeket találunk, mint a szakközépiskolákban.

A szakközépiskolákba járó gyerekek kétharmada általában nem azon a településen lakik, ahol az iskola van, hanem bejáróként ill. kollégistaként tölti iskolaéveit. A gyerekek többségének a szülei fizikai munkások (főként szakképzettek), átlagosan 10% körül van iskolánként az értelmiségi szülők aránya. (*"A jelentkezők tekintélyes része vagy fizikai dolgozó vagy munkanélkülivé vált fizikai dolgozó gyereke. Aki ide bekerül, az végül is a mobilitás csúcsaként éli meg azt, hogy érettségije és egy szakmája lesz."* – jellemezte a helyzetet egy igazgató.) Viszonylag sok igazgatótól hallottuk azt is, hogy sok a felbomlott családban élő gyerek (van ahol a gyerekek fele ilyen családokból jön), sok a munkanélküli szülő, és egyre gyakrabban tapasztalható a családok szegénysége.

A szakközépiskolák között és a szakközépiskolákon belül is jelentkeznek különbségek a gyerekek társadalmi összetételében. Főként a legnépszerűbb, ill. legdivatosabb szakmák (informatika, idegenforgalom, stb.) tanulói térnek el az átlagtól kedvező irányban . Az ilyen iskolákban ill. a szakközépiskolák ilyen osztályaiban az átlagosnál több a nagyvárosi értelmiségi családokból származó gyerek.

A szakközépiskolák igazgatói úgy látják, hogy a 14 éves kori szakmaválasztás az esetek többségében nem elég megalapozott. Gyakran előfordul, hogy a gyerek elsősorban iskolát választ és nem szakmát, és az is, hogy csak igen felületesen ismeri azt a szakmát, amit választ. (*"A fele, nem szakmát választ, hanem iskolát. Tehát beír minket első helyen, második helyen, harmadik helyen. Beírja elsőnek a*

programozót, másodiknak a számvitelit, harmadiknak az igazgatásit." "Most mindenki kereskedelmi és vendéglátós akar lenni, mert látja a csillogást, a fényt, de nem biztos, hogy tudja, hogy mi lesz belőle." – ismertették a helyzetet az igazgatók.)

Az alacsony presztízsű szakmák esetében az is gyakori, hogy többségükben olyan gyerekeket kénytelenek felvenni az iskolák, akik azért jöttek az adott szakmára, mert máshova nem vették fel őket. (*"Nem volt más választásuk, amit akartak oda nem sikerült, s akkor így kerültek hozzánk.")*

A szakmunkásképzők tanulóinak társadalmi összetétele a középfokú iskolákon belül a leghátrányosabb. Értelmiségi és középosztályi gyerek csak elvétve kerül be ezekbe az iskolákba, a többség szakképzett és szakképzetlen fizikai munkásoknak a gyereke. Régiónként eltérő mértékben, de egyre növekszik a munkanélküli szülők és a nehéz anyagi körülmények között élő családok aránya. A szakmunkásképzők tanulóinak lakóhelyi összetétele nagyon hasonló a szakközépiskolákéhoz. A gyerekeknek átlagosan 40%-a helyben lakó, 60%-a pedig bejáró vagy kollégista.

A szakmunkásképzők igazgatóinak beszámolói szerint szinte valamennyi szakmunkásképzőben (kivételt csak a kereskedelem-vendéglátás és a ruhaipar jelent) csökkent az utóbbi években a tanulólétszám. (Van olyan iskola, amelyiknek a létszáma a korábbi létszám felére apadt.) Az igazgatók a létszámcsökkenést elsősorban a demográfiai hullámvölggyel, a középiskolák (főként a gimnáziumi férfőhelyek) növekvő kínálatával és a zsugorodó elhelyezkedési lehetőségekkel magyarázzák. A jelentezők létszámának a csökkenése és az iskolák túlélési kényszerhelyzete (a fejkvótás finanszírozás és a pedagógus-elbocsátások veszélye) miatt az iskolák fokozatosan csökkentik a felvételi követelményeket. Vannak olyan szakmák (pl. nehézipar, mezőgazdaság), ahol a jelentkezőkkel szemben az egészségügyi alkalmasságon kívül lényegében semmilyen követelményt nem támasztanak.

A szakmunkásképzők alacsony presztízsű szakmáin az utóbbi években (a jelentkezők számának csökkenésével párhuzamosan és a fejkvótás finanszírozás hatására) egyre nagyobb arányban jelennek meg a cigány családokból származó gyerekek is, bár az egyik igazgató megjegyezte, hogy inkább az számít tipikusnak, hogy ha egyáltalán továbbtanulnak valahol, akkor a cigány gyerekek speciális szakiskolákba kerülnek. Bármelyik iskolatípusba kerülnek is be, jellemző körükben a magas lemorzsolódási arány, és az hogy általában olyan szakmák megszerzésére van lehetőségük, amelyekkel igen nehéz állást találni a munkapiacon.

A legjobban prosperáló vendéglátóipari iskolákban növekszik azoknak a gyerekeknek a száma, akik családi hagyományt folytatnak a szakmaválasztással (van olyan iskola, ahol 70-80%-ot is elér az ilyen gyerekek aránya). Ennek feltehetően az az oka, hogy ezek a szakmák jelenleg jó megélhetést biztosítanak, sok az ilyen családi vállalkozás, és az ilyen családi háttérrel rendelkező gyerekeknek van a legnagyobb esélyük arra, hogy szüleik kapcsolatai révén gyakorlóhelyet találjanak maguknak.

A szakmunkásképzők igazgatóinak tapasztalatai szerint 14 éves korban a gyerekek többsége megalapozatlanul és felületesen választ szakmát. Van olyan gyerek, aki abból a megfontolásból iratkozik be az adott iskolába, hogy az van a legközelebb a lakóhelyéhez. Az igazgatók véleménye szerint a 8. osztályt elvégző lányok pályaválasztása, ill. szakmaválasztása a legproblematikusabb. Miután a női szakmák többsége fehérgalléros ill. a tercier ágazathoz tartozik, gyakori hogy ezeken csak szakközépiskolai oktatási formára van lehetőség, ill. az érettségit szabják a szakmatanulás feltételéül. Némelyik szakmunkásképzőben kifejezetten az ilyen szakmákról elutasított jelentkezők számára hozták létre a speciális szakiskolai osztályokat (pl. a háziasszonyképzőt) abból a megfontoslásból, hogy ha szakmát nem is kapnak, legalább hasznos ismereteket szerezhetnek az iskolában a gyerekek.

2. FELVÉTELI SZELEKCIÓ

2.1 A jelentkezők száma

A demográfiai hullámvölgy hatására az elmúlt öt év alatt valamennyi iskolatípusban javult a felvettek aránya a jelentkezőkhöz képest, de mindvégig megmaradt a szelekciós rangsor az egyes középfokú iskolatípusok között.

A felvettek arányának változása iskolatípus szerint

iskolatípus	1991	1992	1993	1994	1995
	%	%	%	%	%
szerkezetváltó gimnázium	63,96	66,41	64,99	65,71	65,26
gimnázium	70,29	72,36	73,71	71,06	74,08
szakközépiskola	70,74	71,39	72,29	73,46	74,33
szakmunkásképző	84,94	85,90	85,76	88,82	86,70
összesen	72,88	74,25	74,21	75,05	75,13

Eszerint a legerőteljesebb szelekció a szerkezetváltó gimnáziumokban van, nagyjából hasonló mértékben szelektálnak a hagyományos gimnáziumok és a szakközépiskolák, és a jelentkezők a szakmunkásképzőkbe jutnak be a legkönnyebben.

A felvettek arányának változása településtípusonként

település	1991	1992	1993	1994	1995
	%	%	%	%	%
főváros	53,88	61,19	60,89	59,57	62,13
megyeszékhely	69,89	69,29	68,58	69,01	71,41
város	83,13	83,79	84,75	85,62	82,60
kisváros	81,58	82,52	82,46	85,11	82,83
összesen	72,88	74,25	74,21	75,05	75,13

Míg 1991-ben a középfokú iskolákba jelentkezők 73%-át vették fel, 1995-re ez az arány 75%-ra emelkedett. Az emelkedés valamennyi településtípus esetében

megfigyelhető, de sehol sem volt olyan mértékű, hogy megváltoztatta volna azt a rangsort, miszerint a fővárosi középfokú iskolák utasítják el a legtöbb jelentkezőt és a kisvárosiak a legkevesebbet. Némiképpen másképp alakult a helyzet az iskolák presztízse szerint.

A felvettek arányának változása az iskolák presztízse szerint

presztízs	1991	1992	1993	1994	1995
	%	%	%	%	%
közepes	81,27	82,70	81,30	87,22	85,93
magas	76,30	76,35	76,71	76,91	76,88
országos hírű	55,49	60,80	60,89	59,93	60,68
összesen	72,85	74,16	74,09	75,17	75,07

Míg a közepes és alacsony presztízsű középiskolákban az elmúlt öt évben fokozatosan emelkedett a felvettek aránya a jelentkezőkhöz képest, a magas presztízsűekben és az országos hírűekben lényegében alig változott. A magas presztízsű iskolák most is kb. a jelentkezők egynegyedét, az országos hírűek pedig a 40%-át utasítják el, csakúgy, mint öt évvel ezelőtt.

Talán még megbízhatóbb adatokat kapunk, ha nem az intézmények, hanem az osztályok szintjén vizsgáljuk a szelekciót, hiszen egy-egy intézményen belül az iskolák a szelekciós eljárásokat osztályspecifikusan alkalmazzák.

Az adatokból egyrészről az látszik, hogy osztályonként sokkal inkább eltér a szelekció mértéke, mint akár iskolatípusok, akár települések, akár az iskolák presztízse szerint. 1995-ben a legszigorúbb szelekciós eljárásokra a kéttannyelvű osztályok és a szerkezetváltó gimnáziumi osztályok (ezen belül elsősorban a nyolc osztályos gimnáziumok) esetében volt lehetőség. Az adatokból az is látszik, hogy a szakközépiskolák világbanki osztályai szigorúbb szelekciós eljárásokat tudtak alkalmazni, mint a hagyományos gimnáziumi osztályok, és az is, hogy a szakmunkásképzős osztályokban lényegében ugyanúgy nem alkalmaznak semmiféle szelekciót, mint a speciális szakiskolai osztályokban (a különbség az, hogy a szakmunkásképzőkbe csak gyakorlati hely birtokában lehet bejutni, míg ez a speciális szakiskolákban, nem szerepel a kritériumok között).

A felvettek aránya az 1995/96-os tanévben osztály-típusonként %-ban

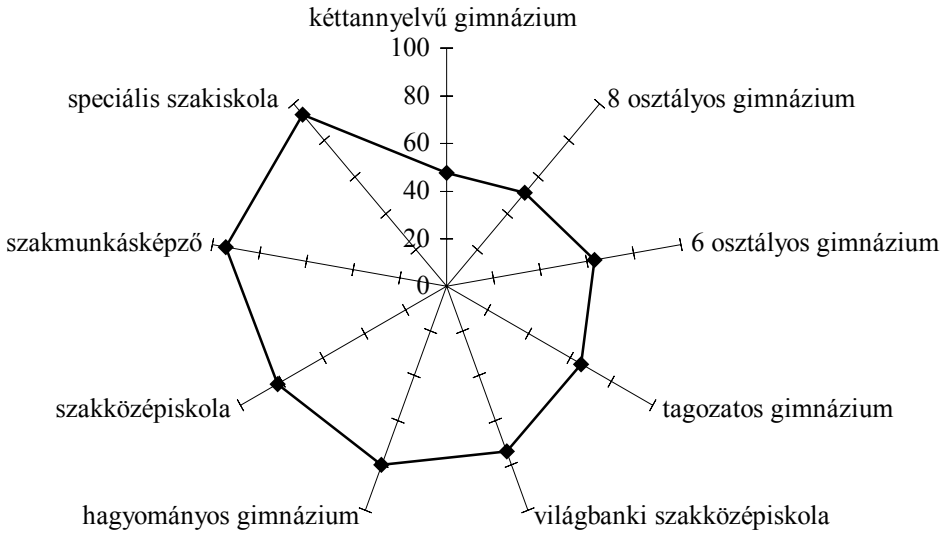

Már a fenti adatokból is sejthető, hogy annak ellenére, hogy az utóbbi években a demográfiai hullámvölgy már elérte a középiskolákba belépő korosztályokat, nem minden gimnázium érzi egyformán a gyerekszám csökkenését. A jelentkezők száma szigorúan az intézmények presztízséhez és az intézményeken belül nyújtott szolgáltatás presztízséhez igazodva alakul.

- Általában igen magas (több mint tízszeres) a jelentkezők száma a tradicionálisan magas presztízsű nagyvárosi gimnáziumok kéttannyelvű és szerkezetváltó osztályaiban.
- Ennél lényegesen alacsonyabb (de még mindig 2-3-szoros) a jelentkezők aránya ugyanezen iskolák tagozatos vagy speciális tantervű osztályaiban.
- Ugyancsak 2-3-szoros a túljelentkezés a nagyvárosok peremkerületi, alacsonyabb presztízsű gimnáziumainak és a kisvárosi gimnáziumoknak a szerkezetváltó vagy speciális tantervű osztályaiban.
- Éppen hogy megfelel a jelentkezők aránya a rendelkezésre álló helyeknek a nagyvárosi peremkerületi ill. a kisvárosi gimnáziumok hagyományos tantervű és szerkezetű osztályaiban.

A középfokú továbbtanulásnál a gyerekek többsége vagy azért választja a gimnáziumot, mert felsőfokon akar továbbtanulni, vagy azért, mert még nem döntötte el, hogy milyen pályát akar választani. A középosztályi és az értelmiségi családok esetében ezen felül működik a társadalmi önreprodukció törekvése is, vagyis az az

elvárás, hogy a gyerek iskolázottsági szintje legalább a szülőét elérje. (*"Van egy hallgatólagos elvárás, ami a kisvárosokra meglehetősen jellemző: értelmiségi gyereke gimnáziumba megy. Amelyik nem gimnáziumba megy, azzal valami baj van. A szülő igyekszik megfelelni ezeknek az elvárásoknak és a gyereke valóban gimnáziumba megy."* – mesélte egy kisvárosi igazgató.)

A konkrét gimnázium kiválasztását természetesen többféle szempont is befolyásolhatja. A legfontosabb ezek közül az intézmény jó híre, ill. presztízse, ami arra jelent garanciát, hogy az ott végzett gyerekeket nagy valószínűséggel felveszik a felsőfokú intézményekbe. Ennek következtében egy-egy patinás nagyvárosi gimnáziumban mindennapos tapasztalat, hogy a gyerek ill. a szülő nem az adott oktatási formát (szerkezetet, tagozatot, stb.) választja, hanem az a legfontosabb szempont, hogy egyáltalán bejusson az adott iskolába.

Ezen felül természetesen a szolgáltatás is fontos szerepet játszik a pályaválasztásnál. Az adatok szerint a szülők számára jelenleg egyrészt a korai gimnáziumi beiskolázás látszik vonzónak (a 6 és nyolc osztályos gimnáziumi modell), mert biztosítva látják a gyerek hosszú távú iskoláztatását, mert az átlagosnál nagyobb hatékonyságú oktatást ígérnek nekik, és mert az átlagosnál jobb (válogatott) gyerekkörnyezetben tanulhat a gyerekük. Másrészt az idegen nyelvoktatás hatékonysága (kéttannyelvű gimnáziumok, nyelvi tagozatok), mert ezúton remélik gyermekeik számára ingyen (a kötelező iskoláztatás keretében) megszerezni a manapság már nélkülözhetetlen nyelvtudást, amit enélkül magánórák formájában a piacon kellene borsos áron megvásárolni.

A szakközépiskolákba jelentkező gyerekek csökkenő arányát az igazgatók a demográfiai okokon túl részben azzal magyarázzák, hogy megingott a szakképzés gazdasági háttere és már nem ígér olyan biztos elhelyezkedési lehetőséget a szakközépiskola elvégzése mint korábban. Másrészt pedig azzal, hogy bizonytalan (átalakítás előtt álló) iskolatípussá vált a szakközépiskola és a szülők nem látnak elég megnyugtató perspektívát ezekben az iskolákban. (*"Maga a pedagógus is azt mondja a szülőnek, hogy a gimnázium biztosabb, mert arról tudjuk, hogy mi. A szakközépiskola magának sem tudja kiállítani a bizonyítványt a jövőt illetően."* – summázta a helyzetet egy szakközépiskolai igazgató.)

A jelentkezők aránya természetesen iskola- ill. szakmafüggő. A legdivatosabb szakmákon (idegenforgalom, informatika, vendéglátás, stb.) még mindig előfordul tízszeresnél nagyobb túljelentkezés, az egyéb tercier ágazatokhoz tartozó szakközépiskolákban átlagosan 2-3-szoros a jelentkezés, a kifejezetten alacsony presztízsű szakmákat (mezőgazdaság, építőipar és a műszaki szakmák egy része) oktató iskolákban azonban már alig haladja meg a jelentkezők száma a felvehetőkét.

Az elmúlt években a legjelentősebben a szakmunkásképzőkben csökkent a jelentkezők aránya, de itt sem minden szakmában. Míg a nehézipari, az építőipari, a gépipari, a könnyűipari és a mezőgazdasági szakmákban jelentős arányú volt a csökkenés, a tercier ágazatokhoz tartozó szakmákra (kereskedelem, vendéglátás, szolgáltatóipar) most is folyamatos a túljelentkezés.

A jelentkezők és a felvettek számának a csökkenése némelyik iskolában csak normalizálta a viszonyokat. Korábban ugyanis voltak olyan iskolák, ahol kifejezetten nagy zsúfoltság mellett, 35-40 fős osztályokban, két műszakos oktatással képezték a szakmunkástanulókat.

A felvett gyerekek száma helyenként és bizonyos szakmák esetében nem a jelentkezők hiánya miatt, hanem a gyakorlóhelyek hiánya miatt apadt le. Saját tanműhelyek nélkül az iskolák egyszerűen nem tudták felvenni azokat a jelentkezőket, akik nem tudtak gyakorlóhelyet szerezni maguknak. (*"A szakmunkásképzésnek az a sajátossága, hogy csak akkor lehet indítani osztályt, ha van gyakorlati hely. Ha nincs gyakorlati hely, akkor nem lehet elindítani, hiába van gyerek, akkor se lehet."* -jelentette ki az egyik igazgató.)

2.2 Szelekciós elvek

A középfokú iskolák jelenlegi szelekciós politikáját alapvetően három tényező alakítja.

- Az iskolák ambíciója arra nézve, hogy lehetőleg minél jobb képességű, könnyen tanítható és nevelhető gyerekeket vegyenek fel. Ez ugyanis könnyíti a pedagógusok munkáját, és javítja az iskola eredményességi mutatóit (pl. a felsőfokra felvettek arányát).
- A jelentkező gyerekek száma, amit lényegében négyféle dolog határoz meg: az iskola szolgáltatásainak a minősége (mennyire divatos, ill. a továbbtanulás vagy a munkapiaci boldogulás szempontjából mennyire ígér garanciákat az adott képzési forma), az iskolakínálat az adott településen ill. a települési körzetben (mennyire működnek egymáshoz viszonylag kis távolságban hasonló típusú iskolák), az iskola presztízse (vagy hírneve, ill. a korábbi években elért eredményei), és az országos ill. a helyi demográfiai helyzet (mekkora korosztályok végeznek éppen az általános iskolákban).
- Az oktatásfinanszírozásnak a jelenleg alkalmazott módja, amely létszám- és feladatarányos finanszírozásnak nevezhető, azaz a különböző iskolatípusokban a költségvetési támogatás mértékét az adott intézménybe járó gyereklétszám alapján számítják ki.

Ennek a három tényezőnek az együttes hatásából alakulnak ki az intézmények szelekciós elvei, ill. azok a szelekciós eljárások, amelyeket a felvételiknél alkalmaznak. Ez lényegében azt jelenti, hogy hiába ambícionálná egy-egy tantestület, hogy szigorú felvételi szelekcióval válogassák ki az iskola leendő tanulóit, ha kevés a jelentkező, mert az iskola szolgáltatásai iránt nincs elég kereslet, vagy mert a demográfiai hullámvölgynek köszönhetően általában kevés gyerek végez az általá-

nos iskolákban. Ilyen esetekben az iskola nem alkalmazhat szigorú felvételi szelekciót, mert a fejkvótás fianszírozási rendszer arra sarkallja, hogy minél több gyereket vegyen fel, hiszen ettől függ az esedékes támogatás mértéke.

A szelekciós elveknek az igazgatók szerint van valamilyen mértékű presztízsnövelő funkciójuk is. Azok az iskolák, amelyekbe a korábbi években sok volt a jelentkező és szigorú felvételi szelekcióra volt lehetőség, manapság, amikor a jelentkezők száma jelentősen leapadt, továbbra is felvételi vizsgákat tartanak. Nem azért, mintha a felvételiknek lenne valamilyen tényleges szelekciós funkciójuk (32 jelentkezőből 30-at felvesznek), hanem azért, mert úgy érzik, hogy csökkenne a presztízsük, ha lemondanának a felvételi vizsgákról.

Ugyancsak a presztízs-funkció mellett szól, hogy az igazgatók egy része azzal indokolta a felvételi vizsgát, hogy a szülők igénylik, mert nagyobb jelentőséget tulajdonítanak gyerekeik középiskolába kerülésének, ha az felvételi vizsga alapján történik. (*"Nem elég az általános iskolai eredmények alapján dönteni. Szinte igényelték a gyerekek a felvételi vizsgát. Azt tapasztaltuk, hogy ha van felvételi vizsga, az emeli az iskolának a presztízsét."* – mondta az egyik igazgató. *"Ma a szülőnek valószínűleg az a jó iskola, ahol megnézik, hogy kit vesznek föl. Az az iskola nem lehet komoly, ahova mindenkit fölvesznek."* – vélekedett egy másik.)

Az iskolák felvételi rendje írott és íratlan szabályokból áll. Előfordul pl. egy-egy "rátarti" iskola esetében, hogy a sok jelentkező között annak alapján is válogat, hogy ki hányadik helyre írta be az adott iskola nevét. Van olyan iskola, amelyik az írott szabályok ellenére, csak olyan jelentkezőket vesz fel, akik az első helyen jelentkeztek oda (*"A gyereknek ezt nyíltan nem lehet megmondani, de lehet, hogy mi is ezt csináljuk egy kicsikét. Nem nagyon szorulunk erre rá. Tehát nincs igazánból okunk ezt csinálni, de el tudom képzelni, hogy itt is ilyen a hozzáállás. Mi az, hogy nem írta be a a mi iskolánkat elsőnek?"*)

Az iskolák szelekciós elvei és eljárásai rendkívül rugalmasak, a jelentkezők számának a függvényében iskolánként is és egy-egy iskolán belül oktatási-típusonként is szinte évről évre változnak. Miután az iskolák között egyre több az integrált típusú (többféle képzési formát nyújtó) intézmény, a felvételi eljárás elsősorban képzési típusonként változik (másfajta eljárást alkalmaznak a szerkezetváltó gimnáziumi, mint a hagyományos gimnáziumi, vagy a szakközépiskolai osztályokban), de előfordul, hogy egy-egy képzési típuson belül (az iskola által nyújtott szolgáltatások szerint szervezett) osztályonként ill. szakmánként is eltérő a felvételi követelmény (pl. a tagozatos és nem tagozatos osztályokba, kurrens vagy kevésbé keresett szakmákra, stb.).

A gimnáziumok a felvételi vizsgák bevezetését általában a következő indokokkal magyarázzák:

- Sokkal több a jelentkező az iskolába, mint ahány gyereket fel tudnak venni, ezért szelektálni kell.
- A szelekció alapja a legtöbb iskolában (ahova nem csupa kiváló tanuló jelentkezik) lehetne az általános iskolai eredmény is, de az általános iskolák követelményei eltérők, az ugyanolyan bizonyítvány nem min-

den általános iskolában takar ugyanolyan tudást. A felvételi vizsga tehát lényegében korrigálja az általános iskolák közötti különbségeket. (*"Nem minden esetben fedi az általános iskolai bizonyítvány a gyereknek a tényleges tudását. A különböző általános iskoláknak más a követelményrendszere és következésképpen más a minősítési rendszere is, és nem mindegy, hogy melyik iskolából jön az a gyerek mondjuk a jeleseivel.-mondta egy gimnáziumi igazgató"*)

- Egyes (főként a szerkezetváltó és a speciális tantervek szerint oktató) gimnáziumok szerint azért van szükség felvételi vizsgára, hogy kiszűrjék azokat a gyerekeket, akik nem tudnák teljesíteni az iskola tantervi követelményeit. (*"Azt vizsgáltuk meg, hogy egy megnövekedett terhelést mennyire fog bírni, Milyen logikai készségekkel rendelkezik, és hogyan áll hozzá a tanuláshoz."* – mondta az egyik igazgató. *"Azt vizsgáljuk, hogy mennyire tanítható a gyerek. Tehát nem azt, hogy mit tanítottak neki. A gondolkodását próbáljuk valahogyan felmérni."* – mesélte a másik.)
- Az igazgatók egy része őszintén elmondta azt is, hogy azért rendeznek felvételi vizsgákat (főként a szerkezetváltó osztályokban és a tagozatoknál), mert homogén képességű gyerekcsoportokat szeretnének kiválogatni. A homogén, jó képességű csoportban való oktatást a szülők egy része is ambícionálja, de ez kedvezőbb a pedagógusok számára is, mert kevesebb munkát ad és több sikerélménnyel jár, mint a heterogén összetételű csoportok oktatása. (*"A szülők részéről mindig volt egy olyan nyomás, hogy kerüljenek össze a jó tanuló gyerekek. Ezt felvételi vizsga nélkül igazánból nem lehet megoldani." "A gyerekek viszik egymást. Tehát a hatosztályosnak az egyik legfontosabb előnye az, hogy hat évig nagyon jó tanuló gyerekek vannak együtt, akiknek egyértelműen az a céljuk, hogy továbbtanuljanak, és egymást inspirálva tudnak nagy teljesítményeket elérni." "Nagyon nehéz úgy oktatni egy osztályban, hogy teszem azt 30 fős az osztály, és van kettes tanuló is meg olyan is, aki nagyon jó képességű. Ezt az osztályon belüli differenciálást, ha ráadásul csoportbontás sincs, akkor nagyon nehéz megvalósítani." "Az elv az, hogy gyenge tanulók ne kerüljenek ide. Saját magunknak szűrjük ki őket, mert ez a mi munkánkat könnyíti."* – indokolták a szelekciót az igazgatók.)

Arra a kérdésünkre, hogy lényegében mit akarnak mérni a felvételi vizsgákkal az igazgatók meglehetősen különböző válaszokat adtak:

- Az iskolák többségében a felvételi vizsgákkal a gyerekek szaktárgyi tudását mérik.
- Az iskolák egy részénél (főként a szerkezetváltó iskolákban) az igazgatók szerint a felvételi vizsgákkal nem a gyerekek ismereteit ill. tudását

akarják mérni, hanem intellektuális képességeiket (logikai készség, intelligencia, kreativitás, stb.).

- Az iskolák egy másik részében a felvételi beszélgetéseket (vagy szóbeli felvételi vizsgákat) arra használják fel, hogy a gyerekekek tanulási motiváltságát derítsék fel.
- Van olyan iskola, ahol felvételi szempont a gyerekek magatartása és szorgama is.
- De olyan iskola is akad, amelyik kifejezetten a tehetséges, eredeti gondolkodású kreatív gyerekeket keresi, és nem kifejezetten a jó tanulókat. (*"Nekünk a kreatív gyerekek kellenek, őket szeretjük, nem igazán a jól tanuló gyerekeket. Nem szeretem a tiszta kitűnőt, aki egyhelyben ül, és csak akkor szól ha kérdezik." "Nem szeretnék olyan iskolát, amelyikben ül 200 kockafejű, vastag, szódásüveg előttük, lyuk van a fejük közepén és töltik beléjük a tudományt. Nem. Azt akarjuk, hogy élet zengje be az iskolát, Ady után szabadon.")*
- Mindössze egyetlen olyan iskolával találkoztunk, ahol a felvételnél a gyerekek szociális körülményei is szempontként szerepeltek (azonos felvételi pontszám esetén előnyt élveztek a hátrányos helyzetű gyerekek). A legtöbb iskolában a gyerekek szociális helyzetéről a felvétel során szemérmesen nem kérdezősködnek (egyébként is pontosan tudják, hogy minél szigorúbb a felvételi vizsga annál inkább kedvez az előnyös társadami helyzetű gyerekeknek).
- Néhány olyan iskolával is találkoztunk, ahol a gyerek lakóhelyét is figyelembe veszik a felvételinél (pl. azonos pontszám esetén előnyt élveznek a helybenlakók). De olyan iskolát is találtunk, ahol a fenntartó kikötötte, hogy a helybeli általános iskolákból hány gyereket vehet fel a hat osztályos gimnázium annak érdekében, hogy ne csökkenjenek le túlságosan az általános iskolai osztálylétszámok.

Az a helyzet szinte általánosnak mondható, hogy a hagyományos négy osztályos, "sima" (tehát nem tagozatos) gimnáziumi osztályokban nem tartanak felvételi vizsgát, itt legfeljebb az általános iskolai bizonyítvány alapján szelektálnak. A legtöbb gimnázium abból a megfontolásból tartja fent ezeket az osztályait, hogy a kevésbé jó képességű és kevésbé jó bizonyítványú gyerekek is bekerülhessenek az iskolába. Erre főként a csökkenő gyereklétszám és a fejkvótás finanszírozási rendszer szorítja rá az iskolákat.

A szakközépiskoláknak a felvételik során jóval kevésbé van lehetőségük a szelekcióra, mint a gimnáziumoknak. A szelekciós elvek lényegében az oktatott szakmák függvényében alakulnak. A magas presztízsű, keresett vagy divatos szakmákat (idegenforgalom, vendéglátás, közgazdaságtan, informatika, stb.) oktató iskolák, ahol sokszoros a túljelentkezés, a jelentkezők közül a legjobbakat válogatják ki (akik meg tudnak felelni a magas szintű teljesítmény-követelményeknek). Ezek az

iskolák figyelembe veszik az általános iskolai bizonyítványokat és ezen felül általában írásbeli vizsgát is tartanak.

Az alacsonyabb presztízsű szakmákat oktató iskolák, ahol legfeljebb kétszeres a túljelentkezés, a legrosszabb gyerekeket válogatják le, akik biztos, hogy nem tudnák teljesíteni még ezeknek az iskoláknak a követelményeit sem. Ezek az iskolák legtöbbször csupán az általános iskolai érdemjegyek alapján szelektálnak. És végül a legalacsonyabb presztízsű szakmákat oktató iskolák (építőipar, mezőgazdaság, stb.) általában minden jelentkezőt felvesznek, és legfeljebb később kiderül, hogy ki az, aki nem tudja teljesíteni a követelményeket. (*"A szívem vágya az volna, hogy válogathassak, sajnos nem nagyon teljesül ez a vágyam. Irígylem a budapesti kollégáimat, ahol 8-10-szeres túljelentkezésekből szűrik ki a legkiválóbbakat."* – mondta egy vidéki szakközépiskola igazgatója. *"Ki lehetne mondani, hogy téged nem veszünk fel a felvételid alapján, de miután fejkvóta van, ez egy öngyilkos gondolat. Tehát ma a középiskolák a fejkvóta miatt rá vannak kényszerülve, hogy fölvegyék az oda nem valót is. Mindenki tudja, hogy nem való oda, mert a tanulmányi eredménye már az általános iskolában is 2-es, 3-as, ebből nem lesz zseni, ez nyilvánvaló. De a 66 ezer forint viszont nagyon kell a fenntartónak az iskola működéséhez. Hát ha megbukik, megbukik, de a 66 ezer akkor is kell. A lemorzsolódások ezt bizonyítják. 36-ot felveszünk és 28 körül van az érettségizők száma."* – ismertette a helyzetet egy másik igazgató.)

Azok az iskolák, amelyek nem tartanak felvételi vizsgát, hanem pusztán az általános iskolai érdemjegyek alapján veszik fel a jelentkezőket, szinte kivétel nélkül hiányolják, hogy megszüntek az általános iskolákból küldött "osztályfőnöki jellemzések", amelyek informálták a középiskolákat a gyerekek családi helyzetét és egyéb jellemzőiket illetően. (*"Amióta az általános iskolai jellemzési részt kiszedték a felvételi lapról, a gyerek helyzetéről, viselt dolgairól, speciális érdeklődéséről nyilván halványlila segédfogalmunk sincs." "Megszűntek ezek a jellemzések a gyerekekről. Ennek valamiféle visszaállítását nem tudom, hogy nem lenne-e érdemes megfontolni, ami a gyerekeknek az átlagtól való eltérésére felhívná a figyelmet. Akár szociális jellegű ez az eltérés, akár olyan jellegű, hogy van valamilyen tehetsége, amit a bizonyítvány nem mutat. Ez a felvételin sem nagyon derül ki, a bizonyítványból meg végképp nem. Pedig nagyon sok olyan dolog van, amit jó lenne előre tudni. Pl. hogy a gyerek veszélyeztetett vagy nem veszélyeztetett. Mert van amikor félév után derül ki például olyasmi, hogy a gyereknek nincs lakása. amit nyilván az általános iskola is tudott."*)

A felvételik esetén azonban néha egyéb szempontok is érvényesülnek. Van olyan szakközépiskola, ahol előnyt élveznek az adott településen lakó gyerekek, de olyan is, amelyik a más településen lakókat veszi fel szívesebben, hogy a saját településén lévő kollégium létszámát gyarapítsa (hogy ne kerüljön sor a bezárására). Olyan iskolával is találkoztunk, amelyik azért veszi fel szívesebben a távolabb lakó gyerekeket, hogy az adott település ne "telítődjön" túlságosan az adott szakmával rendelkezőkkel.

A szakképző iskolákban az iskola és a gazdaság, ill. a képzési típus és a gazdaság szoros kapcsolata miatt másfajta szelekciós elvek érvényesülnek, mint az általánosan képző középiskolákban. Miután a szakma presztízse (az általa elérhető foglalkoztatási biztonság, egzisztencia és kereset) már a jelentkezők számát is erőteljesen befolyásolja, előfordulhat, hogy a nagy számú jelentkező miatt olyan szakmák esetében is felvételi vizsgákat tartanak, ahol a képzés színvonala ezt különösebben nem indokolná (pl. a kereskedelmi szakmunkásképzőkben, ahol a követelményeket könnyedén tudnák teljesíteni a közepes általános iskolai bizonyítvánnyal jelentkező gyerekek is.)

Ugyanakkor a felvételi eredmények értékelése sem folyhat úgy, mint egy általánosan képző iskolában, hiszen a szakmára való alkalmasság korántsem csak az intellektuális képességektől és felkészültségtől függ (az egyik iskolaigazgató, pl. úgy vélekedett, hogy megfigyelései szerint, az a gyerek, aki jól teljesít az elméleti tárgyakból, általában gyenge a gyakorlati oktatásban és fordítva).

A szakmunkásképzést is folytató szakközépiskolákban a jelenlegi "gyakorlóhely hiányos" időszakban a belépés legfontosabb feltétele az, hogy a gyerekek (ill. a szülők) maguk biztosítsák a gyakorlóhelyeket. Ilyenkor a jelentkezők lényegében két rangsorba rendeződnek. Az egyiknek az alapja az általános iskolai bizonyítvány, ill. a felvételi alkalmával nyújtott teljesítmény (mint az általánosan képző iskolákban), a másiké pedig a gyakorlóhely biztosítottsága (amit vagy kemény pénzért "megvettek", vagy ismeretségi alapon "megszereztek" a szülők). Interjúalanyaink beszámolói szerint minden esetben ez utóbbi rangsor bizonyul erősebbnek (akinek van előre biztosított gyakorlóhelye, azt mindenképpen felveszik, akármilyen teljesítményt is nyújtott a felvételin), és a felvételi sikeressége nyomán kialakított rangsorból csak ezután válogatják ki a legjobbakat (akik "saját" gyakorlóhely híján az iskolai tanműhelyben részesülnek gyakorlati oktatásban). (*"Nem igazából az iskolán múlik a felvétel, hanem a munkahelyen, ahol a gyakorlatát végzi. Ilyenkor kivesszük azokat az eseteket, akiket a vállalat kért és utána pedig a rangsornak megfelelően közvetítjük ki a tanulókat."* – mesélte egy szakközépiskola igazgatója.) A helyzetet még az is színezi, hogy a "saját" gyakorlóhely biztosítása elsősorban a szülők kapcsolatrendszerén, ügyességén és a pénztárcáján múlik. Egyre több az olyan szakma, ahol a gyakorlóhelyeket pénzért árulják a vállalkozók. (*"Nagyon sokszor tapasztaltam, mint beiskolázási felelős, hogy sírva jelenik meg a szülő, hogy ő nem tud 40.000 forintot fizetni az asztalosnak évenként, és ezért ő nem tudja asztalosnak adni a gyerekét. Vagy a három gyerek mellett ő ezt nem tudja megtenni, hogy ennyit és ennyit fizessen azért, hogy karosszéria lakatos lehessen a gyerek. Bizonyíték persze erre nincs. Ez egy ilyen ördögi kör."* – panaszolta az egyik igazgató.)

Ez a "vegyes" típusú szelekciós helyzet jelentősen csökkenti az ilyen iskolákban szervezett felvételi vizsgák jelentőségét, ill. a szülők és a gyerekek számára kiismerhetetlenné, áttekinthetetlenné és megbízhatatlanná teszi az eredmények értékelésének a szempontjait. Ugyanakkor ilyen szelekció mellett arra sincs lehetőség,

hogy a felvételik nyomán teljesítmény szempontjából viszonylag homogén osztályok szerveződhessenek.

A szakmunkásképzők többségébe jelenleg olyan kevesen jelentkeznek, hogy az iskolák nemcsak hogy fel tudják venni a jelentkezőket, de általában még ezen felül is maradnak üres férőhelyeik. Ennek egyrészről a demográfiai hullámvölgy az oka, másrészről az, hogy gimnáziumi és szakközépiskolai férőhely is van bőven, s így jelenleg ezek a középiskolák is lejjebb szállították felvételi követelményeiket és felveszik azoknak a gyerekeknek egy részét is, akik néhány évvel ezelőtt képességeik és bizonyítványuk alapján csak a szakmunkásképzőkbe kerülhettek volna be. (*"Most fölveszik a gimnáziumba azokat a gyerekeket is, akiknek a magyar, történelem, matematika jegyük 2-es vagy 3-as. Hát akkor az a gyerek nem fog idejönni nekem hegesztőnek, ha elmehet gimnáziumba is. Aztán hogy, hogy fog leérettségizni, azt nem tudom. De nem jön ide hegesztőnek, nem jön kárpitosnak, vagy asztalosnak, hanem majd várja az íróasztalt."* – panaszolta az egyik igazgató)

A jelentkezők alacsony száma miatt a szakmunkásképzők többsége jelenleg lényegében semmiféle felvételi szelekciós eljárást nem alkalmaz, legfeljebb az általános iskolai tanulmányi eredmények alapján megpróbálja azokat a gyerekeket kiszűrni, akik feltehetőleg még egy szakma megtanulására sem képesek. (*"Mivel demográfiai völgyben vagyunk, most már minden szakmára mindenkit fölvesznek. A lényeg, hogy gyerek legyen, mindegy, hogy rossz tanuló, hogy esetleg nem lesz képes egy elméleti szakmát elsajátítani, nem érdekes, Az iskolának az a lényeg, hogy gyerek legyen, mert a fejpénzt, a kvótát a gyerek után kapja."* – mesélte egy igazgató.)

A fejkvótás finanszírozás és a pedagógus-elbocsátások, ill. az iskolabezárás réme arra készteti az iskolákat, hogy a szakmatanulásra alkalmatlan gyerekeket is megtartsák az intézményen belül, ezért olyan oktatási formákat szerveznek számukra (felzárkóztató osztály, speciális szakiskola), ahol egészen minimálisak a tanulmányi követelmények. (*"Általában a jelentkezők 90 %-át felvesszük, tehát azt a 10%-ot nem vesszük fel, akik, olyan szinten vannak, hogy sem manuálisan, sem orvosilag, sem felzárkózás szempontjából nem látjuk biztosítottnak a jövőjüket. Tehát semmi értelme felvenni őket, hogy itt szenvedjenek. Azokat megpróbáljuk átirányítani. Van nekünk itt két osztályunk speciális szakiskola néven. Ott két év alatt ezek a gyerekek becsületes munkások lesznek, mert ezt a szintet tudják maximum elérni."* – ismertette a helyzetet egy igazgató.)

A szelekció nélküli belépést némelyik iskolától a fenntartó önkormányzat el is várja, hiszen minden településen akadnak olyan gyerekek, akik enélkül nem lennének képesek a 16 éves korig tartó tankötelezettségnek eleget tenni. (*"Nem tudunk felvételit tartani, mert nem szeretnénk azt elérni, hogy az iskolánk termei üresen tátongjanak, a 14 éves gyerekek pedig az utcán randalírozzanak, mert más iskola nem tudja őket felvenni." "Itt olyan gyerekekről van szó, akik vagy bekerülnek a középfokú képzésbe és akkor a mi iskolánba kerülnek, vagy nem kerülnek be."* – mesélték az igazgatók.)

A szakmunkásképzők legtöbb szakmájára manapság tehát szinte bárki felvételt nyerhet. Az egyetlen komoly akadályt a gyakorlóhelyek hiánya jelenti. A felvételi kérelmet csak azokban az esetekben utasítják el, ha az iskolának nincs elég tanműhelyi férőhelye és a gyerek sem tud gyakorlóhelyet "hozni". Mivel a gyakorlóhelyet a szülő igen gyakran borsos árért szabályosan megvásárolja, ez némiképpen a gyerekek tanulási motivációit is javítja: nem hagyhatják abba a szakmatanulást, hiszen akkor elúszna a szülők "befektetése". (*"Minden gyereket fölveszünk, ha elvégezte a nyolc osztályt és hoz gyakorlati helyet. Minden gyereket. Ha kettes, akkor is fölvesszük, elméletigényes szakmára is. Általában a gyakorlati oktatási helyet adó kisiparosok pénzt kérnek a szülőtől, és nem is keveset. Most már a lakatos is kér, most már mindenki kér. Ez egyfajta ösztönzés is a gyereknek, hogy hoppá, a kisiparos nem fogja visszaadni az 50-100 ezret, ha a gyerek kimarad. És a szülő mindent megtesz azért, hogy a gyerek tanuljon, mert tudja, hogy nem fogja visszakapni a pénzét, és kezdheti elölről. Egyébként is mit kezd a 15 éves gyerekével?"* – vázolta a helyzetet egy igazgató.)

Mivel a legtöbb szakképző iskola szakmunkásképzést és szakközépiskolai képzést is folytat, a felvételi szelekció különbségei a szakmunkásképzős és a szakközépiskolai osztályok között húzódnak. A szakközépiskolai osztályokba felvetteknél általában elvárják a jó általános iskolai eredményeket és ha nagyon keresett a szakma, akkor írásbeli vizsgát is tartanak, a szakmunkásképzős osztályokból viszont csak a "képezhetetleneket" igyekeznek kiszűrni. Ide általában mindenki bejuthat, aki az általános iskolát elvégezte, olykor még az is, akinek ez csak pótvizsgával sikerült. (*"A szakmunkástanulók esetében a tanulmányi eredmények dominálnak, nagyon egyszerűen úgy fogalmazhatnám: ne bukjon meg félévkor és akkor általában fel van véve. Ha megbukik, akkor is felvesszük, ha kijavítja év végére, de akkor már nem biztos, hogy a kiválasztott szakmára. Más a helyzet a szakközépiskolai beiskolázásnál. Bár felvételit itt sem tartunk, de az alapelvárásunk az, hogy az érettségi tárgyakból a jegyei a négyes körüli átlagot elérjék. Akiknek a tanulmányi eredményei nem felelnek meg, azoknak a szakmunkástanuló tagozaton kínálunk lehetőséget és ezzel általában a tanulók élnek is."*)

A szakmunkásképzős osztályok között természetesen szakmánként is adódnak szelekciós különbségek aszerint, hogy mennyire keresett az adott szakma, ill. mennyi éppen a jelentkező. Ezekben az esetekben általában az általános iskolai eredmények szerint szelektálnak, aminek az a következménye, hogy a legkevésbé népszerű szakmákra (amelyek nehéz, rossz körülmények között végezhető, alacsonyan fizetett és kevés elhelyezkedési lehetőséget, ill. vállalkozási lehetőséget kínálnak) jóformán csak a leggyengébb tanulmányi eredményű gyerekek kerülnek be. Miután a tanulmányi eredmények a társadalmi réteghelyzettel igen szorosan korrelálnak, ezek a szakmák válnak a hátrányos helyzetű gyerekek gyűjtőhelyeivé. És miután csak olyan szakmákra kerülhetnek be, amelyekkel nagyon nehéz elhelyezkedni, az iskola elvégzése után nagy valószínűséggel a munkanélküliség perspektívája vár rájuk. Alacsonyan iskolázott és munkanélküli szüleikhez képest tehát az iskola csak látszat-mobilitási lehetőséget kínál a számukra. Ez a szakmák közötti

szelekció a szakmunkásképzőkben lényegében mindig is így működött, azzal a különbséggel, hogy a szocializmus, ill. a teljes foglalkoztatottság idején, akármilyen alacsony presztízsű szakmát is végzett el valaki, a szakmunkásbizonyítvány megszerzése után élete végéig garantált volt a foglalkoztatása. Ilymódon a szakmunkásbizonyítvány akkor is biztos egzisztenciát, ill. mobilitási lehetőséget ígért, ha nehéz munkakörülmények és alacsony fizetés járt együtt vele. Mivel ez a foglalkoztatási biztonság megszünt, jelenleg hiába szereznek szakmunkás bizonyítványt a hátrányos helyzetű családokból jött gyerekek, az a valószínű, hogy ugyanúgy munkanélkülivé válnak, mint a szüleik.

2.3 Felvételi propaganda

Minél kiélezettebb a verseny a középiskolák között az alacsony gyereklétszám miatt az adott településen vagy régióban, annál inkább rákényszerülnek az iskolák szolgáltatásaik menedzselésére, a propagandára. (*"Az iskolavezetés egyik fő feladatának tartom a beiskolázási stratégiát. Fontos, hogy az iskola vezetői mennyi energiát fordítanak rá, mennyire veszik komolyan. Most is azért vagyunk olyan fáradtak én is meg a helyettesem is, mert egy beiskolázási időszak végén vagyunk. Három héten keresztül, minden este a környék falvait jártuk, minden egyes iskolában elmentünk, előadtuk, hogy mit szeretnénk az iskolában."* – mesélte az egyik gimnáziumi igazgató.)

A felvételi propagandának kettős célja van. Egyrészről az iskolák szeretnék felhívni a szülők és a gyerekek figyelmét az általuk nyújtott szolgáltatásokra, másrészt informálni szeretnék a szülőket és a gyerekeket a felvétel feltételeiről.

A felvételi propaganda eszköztára igen sokrétű. A felvételi vizsgák és feltételek írásbeli és szóbeli kihirdetésétől kezdve a felvételi előkészítők szervezésén át az előző évi felvételi feladatok közzétételéig és tájékoztató szülői értekezletek szervezéséig terjed.

Vannak olyan középiskolák, amelyek a felvételi vizsgákat megelőzően tanulmányi versenyeket hirdetnek általános iskolások számára. Ezeket a versenyeket "burkolt" felvételi vizsgáknak is nevezhetnénk. Lényegében arról van szó, hogy a nyerteseknek felajánlják, hogy felvételi vizsga nélkül felveszik őket az adott iskola első évfolyamára. Ezekkel a rendezvényekkel mindenki jól jár. A gyerekek megspórolhatják a felvételi vizsga-stresszt (egy tanulmányi versenyen való részvétel sokkal kisebb megpróbáltatással jár), az iskolák pedig olyan jó képességű tanulókat vehetnek fel, akiknek egyébként talán nem is jutott volna eszükbe éppen abba az iskolába jelentkezni.

Olyan iskolákkal is találkoztunk, amelyek felvételi előkészítőket tartanak főként a speciális tantervű osztályaikba jelentkező gyerekeknek. Ezt helyenként "tehetséggondozó" foglalkozásoknak vagy szakköröknek nevezik.

A gimnáziumok és az általános iskolák együttműködése a felvételik kérdésében igen változatos képet mutat. A szerkezetváltó gimnáziumok többnyire ellenszenves intézmények az általános iskolák szemében (elszipkázzák a jó tanulókat), és ezért előfordul, hogy ahelyett, hogy bíztatnák a gyerekeket a jelentkezésre, lebeszélik őket erről, sőt visszatartják az információkat, esetleg ellenpropagandát fejtenek ki a szerkezetváltó gimnáziumokkal kapcsolatban. Van olyan gimnázium, amelyik erre úgy reagál, hogy közvetlenül igyekszik felvenni a kapcsolatot a szülőkkel az általános iskolák megkerülésével (személyes jelentkezési lapokat küld a gyerekeknek, a gimnáziumban rendezi a tájékoztató szülői értekezleteket, a gimnáziumban kaphat a szülő tájékoztatóanyagot a felvételikről, stb.), sőt olyan iskola is akad, amelyik csak az év végén értesíti az általános iskolát arról, hogy a gyereket felvette a szerkezetváltó osztályba, nehogy ezért volt iskolájában valamilyen retorzió érje.

A felvételiket megelőző propaganda akciók során a szakközépiskolák lényegében ugyanolyan eszközöket alkalmaznak, mint a gimnáziumok (hirdetések, tájékoztató szülői értekezletek, nyílt napok, stb.). Hogy melyik iskola mennyi energiát fektet ebbe a propaganda-kampányba az főképpen attól függ, hogy mennyire frekventált szakmákat oktat.

Az utóbbi időben az iskolák egyik leghatékonyabb propaganda eszközének a felvételi előkészítők szervezése bizonyult. A különösen népszerű és frekventált iskolák számára nem okoz nehézséget jelentkezőket toborozni a felvételi előkészítőkre, ahol amellett, hogy a gyerekeknek az általános iskolai tudásukat kiegészítő ismereteket nyújtanak, a pedagógusoknak arra is alkalmuk nyílik, hogy a rövid és feszültséggel terhes felvételi vizsga-alkalmak helyett az oktatási folyamat során válogassák ki a legalkalmasabbnak tűnő jelentkezőket.

Azok a szakmai iskolák, ahol a szakma divatossága, vagy magas presztízse a jelentkezők tömegét vonza az iskolához azt is megengedhetik maguknak, hogy ezekért a megbízhatóbb szelekciós lehetőséget nyújtó előkészítő tanfolyamokért borsos árat kérjenek, vagyis anyagi hasznot húzzanak a szakma keresettségéből.

Az önmenedzselés és a felvételi propaganda terén a szakmunkásképzők sokkal kevesebb aktivitást fejtenek ki, mint a gimnáziumok vagy a szakközépiskolák. Kétségtelen, hogy a lehetőségek tekintetében is nehezebb helyzetben vannak, hiszen többnyire nem helybeli, hanem megyei, vagy még ennél is szélesebb régió igényeit elégítik ki, tehát az érintett általános iskolákkal is nehezebb kapcsolatot tartaniuk, a szülőkkel való közvetlen kapcsolatra pedig alig nyílik lehetőségük. Ebből adódóan a legtöbb iskola csak pályaválasztási füzetekben ill. helyi újságok hirdetéseiben népszerűsíti szakmai kínálatát.

2.4 Felvételi módszerek

A felvételi módszerek közül a középfokú iskolák az alábbiakat alkalmazzák:

- Egészségügyi alkalmasság megítélése (ezt főként szakiskolák és kevéssé népszerű szakmunkásképzők alkalmazzák)
- Általános iskolai érdemjegyek (ezt főként az alacsony presztízsű szakmunkásképzőkben, az ilyen szakközépiskolákban és az alacsony presztízsű (főként kisvárosi) gimnáziumok "sima" osztályaiban alkalmazzák önálló felvételi szűrőként)
- Írásbeli felvételi vizsga (főként magyarból és matematikából). Ezt alkalmazza a legtöbb gimnázium és a legtöbb szakközépiskola.
- Szóbeli felvételi vizsga (ezt már főként a magas presztízsű gimnáziumok alkalmazzák főként a speciális tagozatokon ill. olyan szakközépiskolák, amelyek divatos szakmákat oktatnak.)
- Pszichológiai teszt (ezek alkamazására a leggyakrabban a szerkezetváltó, 6 vagy nyolc osztályos gimnáziumokban kerül sor).

Az egyes felvételi szűrők egymásra épülnek. Minél több a jelentkező az adott oktatási formára, annál többféle szelekciós módszert alkalmaznak az iskolák. 1995-ben majdnem a vizsgált iskolák háromnegyed részében tartottak valamilyen felvételi vizsgát.

Tartanak-e felvételi vizsgát az iskolában az igazgatók szerint

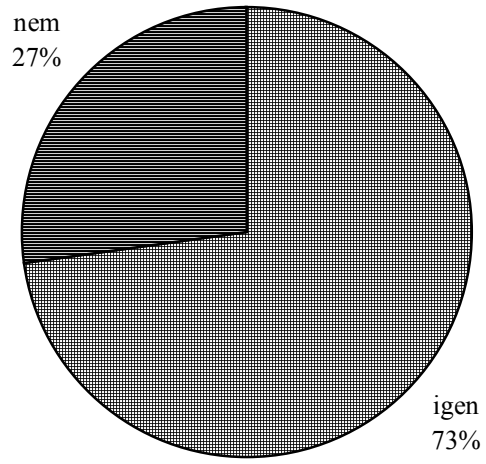

A felvételi vizsgák alkalmazása és az iskolatípusok között szignifikáns a kapcsolat. Eszerint az átlagosnál ritkábban (27%) tartanak felvételi vizsgát a szakmunkásképzőkben, és az átlagosnál gyakrabban (92%) tartanak a szerkezetváltó gimnáziumokban.

A szelekciós eljárások az iskolák településtípusától sem függetlenek. Az átlagosnál ritkábban tartnak felvételi vizsgát a kisvárosi iskolákban, viszont az átlagosnál gyakoribb, hogy csak felvételi vizsgával lehet bejutni a budapesti középfokú iskolákba.

A felvételi szelekció szigorúsága az iskola presztízsétől sem független. Az átlagosnál gyakrabban lehet bejutni felvételi nélkül az alacsonyabb presztízsű iskolákba, és az átlagosnál gyakrabban kötik felvételi vizsgához a bejutást az országos hírű iskolák.

Azokban az iskolákban, amelyek felvételi vizsgához kötötték a belépést, az alábbi szaktárgyakból tartottak felvételit.

Milyen tantárgyból volt írásbeli felvételi az igazgatók szerint (az összes iskolák %-ában)

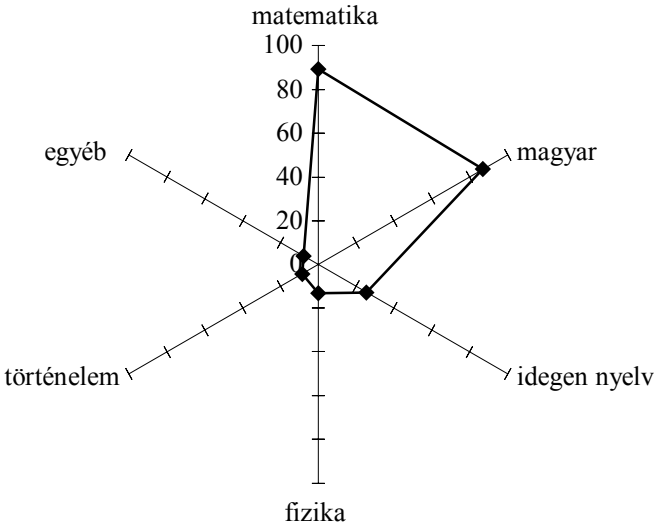

A válaszokból az derül ki, hogy a legtöbb iskolában matematikából és magyarból tartanak írásbeli felvételi vizsgát.

Milyen tantárgyból tartottak szóbeli felvételi vizsgát az igazgatók szerint (az összes iskolák %-ában)

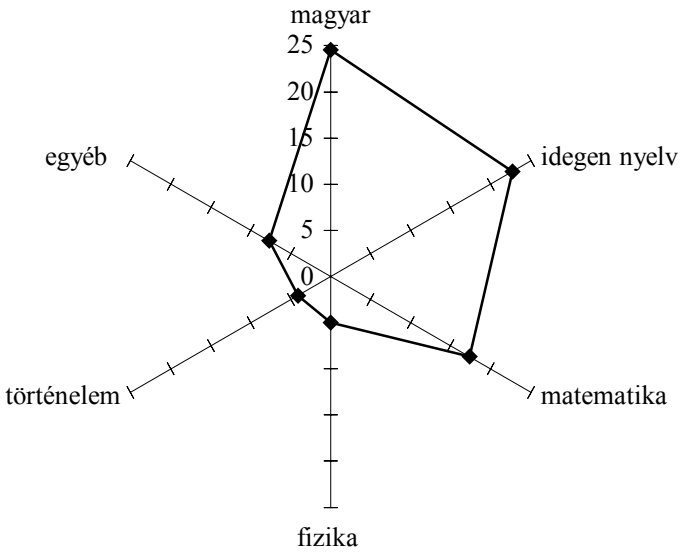

Szóbeli felvételi vizsgát pedig a legtöbb iskolában magyarból és idegen nyelvekből tartanak. A jelenlegi felvételi eljárásokat az iskolák átlagosan öt éve, 1990 óta alkalmazzák. A felvételi feladatokat az esetek többségében (86%) az iskolák tanárai készítik.

Felvételi előkészítőt a legutóbbi tanévben az iskolák 27%-a szervezett. Szignifikáns kapcsolatot mértünk a felvételi előkészítők szervezése és az iskolák típusa között. Eszerint az átlagosnál gyakrabban szerveznek felvételi előkészítőt a szerkezetváltó iskolák (37%) és a hagyományos gimnáziumok (32%). Ugyancsak szignifikáns a kapcsolat az iskolák települése és a felvételi előkészítők szervezése között. Minél nagyobb településen van az iskola, annál valószínűbb, hogy felvételi előkészítők szervezésére vállalkozik. A budapesti iskolák 48%-ában szerveznek ilyen előkészítőket, míg a kisvárosi iskoláknak mindössze a 15%-ában.

Az iskolák presztízsét vizsgálva azt tapasztaltuk, hogy a felvételi előkészítők gyakorisága az országos hírű iskolák esetében gyakoribb az átlagosnál (38%). Elég gyakori, hogy olyan iskolák is szerveznek felvételi előkészítőt, ahova nincsen túl sok jelentkező. A felvételi előkészítő célja ugyanis nem csupán a jelentkezők szelektálása, hanem a tehetséges gyerekek minél előbbi "lekötése", és nem ritkán az iskola bevételeinek a gyarapítása.

A felvételinél alkalmazott szelekciós eljárások gyakorisága az utolsó tanévben a gimnáziumi osztályokban a következőképpen alakult.

A szelekciós eljárások gyakorisága különböző gimnáziumi osztályokban (az összes iskola %-ában)

	hagyományos	tagozatos	6 oszt.	8 oszt..	kéttannyelvű
felvételi eljárás	%	%	%	%	%
mindenkit felvettek	3,3	0.0	0.0	0,0	0.0
felvételi beszélgetés	22,3	19,6	30,6	28,6	26,7
általános iskolai eredmény	88,4	76,8	69,4	47,1	80,0
írásbeli felvételi	57,0	89,3	83,7	94,3	100,0
szóbeli felvételi	22,5	57,1	44,9	60,0	64,3
pszichológiai teszt	3,4	5,4	14,3	32,0	20,0

Az adatokból jól látszik, hogy míg a hagyományos gimnáziumok többsége megelégszik az általános iskolai bizonyítvány értékelésével és legfeljebb írásbeli felvételit tart, a tagozatos osztályok többségébe csak írásbeli és szóbeli felvételi útján lehet bejutni, a szerkezetváltó gimnáziumokban pedig ezen felül gyakran alkalmaznak pszichológiai teszteket is a jelentkezők szűrésére. Az is egyértelmű, hogy a szerkezetváltó gimnáziumok közül a nyolc osztályos gimnáziumokban lé-

nyegesen szigorúbbak a belépés feltételei, mint a hat osztályosokban. A szerkezetváltó gimnáziumoknál is szigorúbb a szelekció a kéttannyelvű osztályokban, ahova írásbeli felvételi vizsga nélkül gyakrolatilag egyáltalán nem lehet bekerülni.

Az igazgatók beszámolóiból az derül ki, hogy míg a hagyományos négy osztályos gimnáziumokban a felvételi vizsgákon főként a szaktárgyi tudást mérik (általában magyarból és matematikából, ill. speciális tantervű vagy tagozatos osztályokban a kiemelt óraszámban oktatott tantárgyból), a szerkezetváltó osztályoknál, ahol 10-12 éves gyerekeket felvételiztetnek, és ahol elsősorban a gyerekek képességeire, ill. későbbi "terhelhetőségükre" kíváncsiak, ennél bonyolultabb eljárásokat próbálnak alkalmazni. Van olyan iskola, amelyik megelégszik azzal, hogy a matematika teszteket úgy állítja össze, hogy azokkal a gyerekek logikai készségét és koncentráló képességét is mérni lehessen és magyarból olyan feladatokat állít össze, amelyek a kreativitás mérésére is alkalmasak, az iskolák egy része azonban ezen túl IQ tesztekkel, memória-tesztekkel és egyéb pszichológiai eszközök alkalmazásával is próbálkozik.

Vannak iskolák, ahol a már elsajátított ismeretek "kikérdezése" helyett az ismeretszerzés folyamatát kontrollálva igyekeznek benyomásokat szerezni a felvételiző gyerekek képességeiről. (*"Matekból olyan feladatokat kérdezünk tőlük, amik ötletességet igényelnek, a magyar tanár is ott szokott lenni. Nagyon jól bevált, hogy egy most negyedikes tanuló, aki már két éve csinálja, francia szavakat mond a felvételizőnek, akiknek vissza kell mondani az elhangzott szavakat mindig hosszabb és nehezebb szót kap, itt is a figyelmet, a memóriát és a kiejtést figyeljük." "Készítettünk egy film-összeállítást ezek szigorúan szakmai filmek voltak, biológiával, történelemmel, fizikával kapcsolatos pici kis rövid videofilmek. Bejöttek felvételizni, nem mind a száz akárhányan egyszerre, hanem maximum 10 gyerek megnézte a filmet, megmondtuk nekik előre, hogy úgy nézzék, hogy utána beszélgetni fogunk. Egyesével bementek a szóbeli bizottságokhoz és akkor valamelyik filmről kellett nekik beszélgetniük."* – számoltak be az igazgatók.)

Olyan iskola is van, amelyik több lépcsőben méri a jelentkezők teljesítményét, fokozatosan apasztva le a jelentkezők számát a felvehetőkére. (*"Matematikából és magyar nyelvtanból vannak írásbeli szűrő feladatok. Itt lecsökken a 600-650 tanuló 50 %-kal körülbelül, tehát maradnak 300-an. Ezután egy klubdélutánt szervezünk a gyerekeknek, akik esélyesek arra, hogy bekerüljenek, ahol játékház van, és a kreativitás, a leleményesség a szempont, az hogy hogyan találja fel magát adott szituációban. Ezt a diákönkormányzat csinálja, a diákok játszanak a gyerekekkel, és megjegyzik a kis cédulákon, hogy Zsófi, Sanyi, Isti nagyon ügyesek voltak és jó lenne, ha ide járnának. A második tudományos jellegű kontrollon már a gyerek határozza meg, hogy milyen tantárgyból felvételizik. Meg kell jelölnie a felvételi lapon hogy melyik két tantárgyból szeretne felvételizni. A kettő közül az egyiket kapja a második rázós fordulóban. Mondjuk a történelmet jelölte meg, akkor történelemből egy általa már hallott, de nem egészen ismert anyagrészből kap órát, és utána a megadott kérdésekre írásban válaszol. Így a közel 300 jelentkezőt lecsökkentjük 100-ra. Ők aztán bejönnek egy szóbeli beszélgetésre, ami már nem annyira tudo-*

mányos jellegű. A szabadidős tevékenységről kérdezzük őket, a rátermettséget, a beszédkultúrát, a kommunikációs készséget, az öltözködést, a megjelenést nézzük. Így választjuk ki azt a 64-et, akivel együtt dolgozunk." – ismertette a felvételi eljárást egy igazgató.)

Vizsgálatunk során még olyan iskolával is találkoztunk, amelyik a gyerekek szaktárgyi tudásán és képességein túl erkölcsi magatartásukra is kíváncsi volt. (*"Arra voltunk kíváncsiak, hogy milyen az igazságérzete, az erkölcsi érzéke. Felvázoltunk egy szituációt, vagy kapott egy képet, amin, pl. kiskutyák vannak, akiket bottal kerget valaki, és megkérdeztük, hogy ő ezt hogyan ítéli meg. Vizsgáltuk, hogy mennyire segítőkész a gyerek, milyen a szociális érzékenysége, mennyire közösségi emberke, mennyire magányos."* – mesélte egy igazgató.)

A felvételik során alkalmazott eszközöket a leggyakrabban az adott iskolák szaktanárai, munkaközösségei, ill. speciálisan erre a feladatra szervezett bizottságai készítik. A kivételt a pszichológiai tesztek jelentik, amelyeket az iskolák tudományos intézetektől igyekeznek beszerezni, vagy pszichológusokkal készíttettik el (olyan iskolával is találkoztunk, amelyik külföldről szerezte be a pszichológiai teszteket a felvételi vizsgához).

A felvételi eszközöket kidolgozó tanárok általában tájékozódnak más iskolák felvételi tesztjeiről, ill. eljárásairól, és igyekeznek felhasználni azok tapasztalatait is. Különösen gyakori az iskolák közötti együttműködés az azonos speciális szolgáltatást nyújtó iskolák esetében (pl. kéttannyelvű iskolák, vagy azonos tantervi modellt követő szerkezetváltó iskolák).

A szerkezetváltó iskolák esetében az is elég gyakran előfordul, hogy a felvételi teszteket elkészítő középiskolai tanárok általános iskolai kollegáikkal kontrolláltatják a feladatsorokat annak érdekében, hogy az az általános iskolai tananyagnak megfeleljen.

A felvételik lebonyolítására az esetek többségében az adott iskolában kerül sor. Egy-egy megyében (Fejér, Borsod) ill. egy-egy városban (Székesfehérvár, Dunaújváros, Miskolc) találkoztunk olyan eljárással, hogy a felvételi vizsgákat nem az egyes iskolák szervezik, hanem település-szintű, közös felvételi vizsgákat tartanak (az adott település intézményeinek a közös szervezésében, közösen megalakított vizsgabizottság előtt, közösen elfogadott felvételi módszerek alkalmazásával), ahol presztízsüknek megfelelően szabályosan felosztják az intézmények a gyerekeket maguk között (a legmagasabb presztízsű gimnáziumnak jut a jelentkezők "krémje", az alacsony presztízsű szakmunkásképzőknek pedig a "maradék").

(*"Most kísérletképpen ebben a tanévben, biológiából – miután minden iskolában van biológia tagozat, vagy emelt szintű, vagy fakultatív vagy hasonló –, úgy döntöttek az igazgatók, hogy biológiából egy közös teszt lesz. Mindenki ugyanazt fogja írni, azért, hogy az iskolák tudjanak azon gondolkozni, hogy ha megírta mondjuk 40 gyerek a biológiát nálunk, 18-at felvesz az iskola, mert ennyi egy fél osztály, s akkor megnézik az iskolák, hogy akik innen kimaradtak, azok kellenek-e, befférnek-e, jobbak-e mint a náluk írók. Mert akkor eldöntheti, hogy azt veszi fel vagy ezt."* – ismertette az eljárást az egyik igazgató.)

Ez a megoldás kétségtelenül leegyszerűsíti a felvételi folyamatot, de egyúttal hosszú távon "bemerevíti" a településen működő iskolák presztízsrangsorát, és korlátok közé szorítja a jelentkezők "választási szabadságát" is.

A felvételiket az adott iskolák szaktanárai (ill. szakmai munkaközösségei) bonyolítják le. Ahol sok gyereket felvételiztetnek, ott formálisan is vizsgabizottságokat alakítanak. Iskolánként különbözik, hogy az igazgatók mennyire vesznek részt a felvételik lebonyolításában, de a döntés mozzanatánál valamennyien bekapcsolódnak a folyamatba.

A felvételi vizsgákat általában 1-2 nap alatt bonyolítják le, és a legtöbb iskolában szombati napokon szervezik, hogy ne zavarják a tanítást. Az írásbeli teszteket rendszerint azok a szaktanárok javítják, akik készítették, a szóbeli felvételiztető bizottságokban pedig többnyire a leendő osztályfőnök is helyet kap.

Az iskolák többsége következetesen betartja a felvételik nyilvánosságára vonatkozó szabályokat. Az írásbeli feladatlapokat az iskolák a szülőknek kérésre megmutatják, és van olyan iskola, ahol a szülő jelen lehet a gyerek szóbeli felvételi vizsgáján. Olyan iskola is van, ahol a felvételi ideje alatt a gyerekeiket elkísérő szülők számára külön programokat szerveznek. (Találkoztunk olyan iskolával, ahol amíg a gyerek írásbelizett, a szülők is megoldhatták az írásbeli feladatokat, hogy lássák, mit kérdeztek a gyerekeiktől, és olyannal is, ahol a szülőknek bemutatkozó előadást tartottak a felvételi alatt az iskolában.)

A felvételi módszerek elkészítése és a felvételi eljárások lebonyolítása a pedagógusok feladata, de az értékelés során általában az igazgatóé a döntő szó. Végülis szinte mindenütt ő dönti el, hogy ki kerül be az adott intézménybe és ki nem.

A felvételi produkciók értékelése az esetek többségében pontszámok alapján történik (amelyekben előre meghatározott kvótával szerepel az általános iskolai bizonyítvány, az írásbeli és a szóbeli). A pontszámok alapján rangsort alakítnak ki, amelyet annál a sorszámnál vágnak el, amennyi az iskola első éves férőhelyeinek a száma.

Az iskolák többsége megegyezik abban, hogy a felvételi pontszámok kialakításánál az írásbeli eredményeket tekintik a legfontosabbnak. Az általános iskolai bizonyítványok, ill. érdemjegyek tekintetében eltérő a vélekedés (van olyan iskola, ahova a pontszámok felét lehet ilyen módon "hozni", de olyan is akad, ahol a jó általános iskolai eredményt csak mint belépési feltételt veszik figyelembe (pl. csak 4-esnél jobb bizonyítvánnyal lehet jelentkezni), de ezen túl a bizonyítvány már nem számít bele a teljesítménybe).

Igen jelentős különbségek tapasztalhatók az iskolák között abban is, hogy mekkora szerepet engednek a felvételik során a tanárok szubjektív döntéseinek, esetleg elfogultságainak. Vannak olyan iskolák, amelyek azért nem rendeznek szóbeli felvételi vizsgát, hogy ezt elkerüljék, és olyanok is, amelyekben a jelentkező gyerekeket kódszámmal, ill. sorszámmal látják el, és csak a döntés meghozatala után fedik fel, hogy melyik gyerek rejtőzik az adott sorszám mögött. Ezzel szemben olyan iskolák is akadnak, amelyek kifejezetten lehetőséget nyújtanak a tanároknak ill. az osztályfőnököknek arra, hogy bizonyos teljesítményhatár fölött a nekik legrokon-

szenvesebb gyerekeket válogathassák be leendő tanítványaik közé. (*"A bizottságnak mindig tagjai a leendő osztályfőnökök, akik beleszólhatnak abba, hogy ki az a srác, akit nagyon szeretnének, ha az osztályukba járna."* – mesélte az egyik igazgató.)

Az esetek többségében az interjúalanyok határozottan kijelentették, hogy a felvételik értékelése során semmiféle protekciózásra nincs lehetőség. Olyan iskolákkal azonban találkoztunk, amelyek azonos teljesítmény esetén bizonyos gyerekcsoportokat a felvételi során előnyben részesítenek (pl. az adott kerületben lakókat, a hátrányos családi helyzetűeket, a pedagógusok gyerekeit, az iskola régi tanítványainak a gyerekeit, stb.)

Korábban általános gyakorlat volt, hogy az iskolákat fenntartó tanácsok "fellebezési" kontingenssel rendelkeztek, vagyis megszabták, hogy hány üres helyet hagyjanak az iskolák, a felvételi döntés ellen fellebező szülők gyerekei számára. Lényegében ez jelentette a "kiskaput" a protekciósoknak is. Jelenleg ez a gyakorlat már korántsem általános, de az igazgatók szerint ez inkább a középiskolai férőhelyek bőségének mint az erkölcsök javulásának köszönhető.

(Íme, néhány interjú-részlet az igazgatóknak a protekcióról való vélekedéséről: *"Ilyen volt régebben és nem mondom, hogy ez most már teljesen megszűnt, de ma már érezzük magunkat annyira önállónak, hogy azt mondjuk, hogy elnézést, ezt majd mi fogjuk eldönteni. Ezzel nem azt akarom mondani, hogy teljesen megszűnt." "A felvételi pont alapján a gyerekek különböző rangsorba kerültek. Hogy aztán ebből a rangsorból az igazgató hogyan vette fel X-et vagy Z-t, az az ő szuverén joga volt. Nyilván más szempontok is vannak a világon, mint a szigorúan vett pontok. Itt ez lehetett protekció is, de lehetett egészen más dolog is mögötte." "Valamilyen intenzitással a protekció mindig megjelenik, de magában az alaprendszerben nem érvényesíthető. Ahol lehetőség van, az a fellebbezés."*

"Minden évben van 10-20-50 protekciós, ez természetes dolog. Valamilyen csatornát megkeresnek, akár felügyeleti szervet, akár más ismeretséget, és megpróbálnak bekerülni, Ha máskor nem, fellebbezés formájában egy kis töredékük be is kerül. De hát azt hiszem, ez mindenhol így van." "Persze, továbbra is van ilyen. Teljesen elzárkozni ez elől nem lehet, mert az ember nem gép, hiába rakom én sorba a pontszámokat. Ezért szoktuk mi 35-ös osztálylétszám esetén 30-nál meghúzni a vonalat, mert biztos, hogy a maradék 5-6-ot így-úgy felvesszük. Mert hát érzelem is van a világon, nemcsak értelem. Ide járt az apja, az anyja, a bátyja, minden áron minket akar. Természetesen megnézzük ilyenkor, elbeszélgetünk vele. De van ilyen, bár ma már nem jellemző annyira." "Kezdetben ugye divat volt, amikor még a Megyei Tanács létezett, úgynevezett fellebbezési kereteket hagyott fenn önmagának, osztályonként hármat, és akkor ennek az úgynevezett fellebbezési keretnek az adminisztratív hatalmával élve, az igazgató egyszerűen betette a gyereket az osztályba. Ez volt az a fellebezési keretes világ. Hát ez megszűnt, már nem működik." "Hát telefon persze a régi világban mindig volt, vagy ment a kis cédula az igazgatói értekezleteken. Ezt kár volna tagadni. Sajnos ma erre nincs szükség, mert cédula nélkül is bárki bekerülhet. Nincs szükség már telefonra sem, kis cédulára sem, nagyon

egyszerű bejutni a középiskolákba, szinte bármelyikbe könnyű, mert több a középiskolai férőhely, mint az oda való gyerek.")

A szakmai középiskolák felvételi eljárásai némiképpen eltérnek a gimnáziumokétól.

Felvételi szelekciós eljárások a különböző szakképző osztályokban az igazgatók szerint (az összes iskola %-ában)

	speciális	szakmunkásképző	szakközépiskola	világbanki
	%	%	%	%
mindenkit felvettek	43,8	28,0	3,9	3,0
eü. alkalmasság	33,3	40,0	24,5	17,3
szakmai rátermettség	6,7	32,5	8,8	12,1
felvételi beszélgetés	26,7	47,5	27,2	36,4
ált. iskolai redemény	40,0	80.0	77,7	81,8
írásbeli felvételi	13,3	17,5	71,6	88,2
szóbeli felvételi	6,7	2,5	15,7	18,2
pszichológiai teszt	6,3	2,5	4,9	9,1

A szakmai iskolák rangsora a szelekció szigorúságát tekintve a speciális szakiskoláktól a világbanki szakközépiskolákig terjed. Az adatokból kitűnik, hogy míg a gimnáziumok szinte minden osztályban alkalmaznak valamilyen szelekciós eljárást, a szakmai iskoláknak létezik két olyan típusa (a speciális szakiskola és a szakmunkásképző) amelyeknek jelentős hányadába lényegében mindenféle szelekciós szűrő nélkül be lehet jutni. A gimnáziumoktól való másik eltérést a speciális szelekciós elvek (egészségügyi alkalmasság és szakmai rátermettség) szolgáltatják. Az egészségügyi alkalmasságot főként a szakmunkásképzők és a speciális szakiskolák vizsgálják, feltehetően főként az egészségügyre káros szakmák esetében. A szakmai rátermettséget a leggyakrabban ugyancsak a szakmunkásképzők nézik, annak ellenére, hogy a másik három iskolatípusban sem lehet közömbös, hogy a jelentkező alkalmas-e választott szakmájára vagy nem. Az is megfigyelhető, hogy a szakmai iskolák hierarchiájának a csúcsán lévő iskolatípusok (szakközépiskola, világbanki iskola) szelekciós elveiket tekintve inkább a gimnáziumokhoz, mint a másik két szakképző iskolához hasonlítanak. Pszichológiai teszteket azonban a gimnáziumoktól eltérően a szakmai iskolák felvételi vizsgáin csak elvétve alkalmaznak. Megtévesztő lehet, hogy néhány (6,3%) speciális szakiskola is pszichológiai teszteket alkalmaz. Csakhogy míg a szerkezetváltó gimnáziumok azért alkalmazzák előszeretettel a pszichológiai teszteket, hogy a legtehetségesebb tanulókat válogassák ki, a speciális szakiskolákban inkább arról van szó, hogy a teljesen képezhetetlen és kezelhetetlen tanulóktól szeretnének ezek az iskolák a pszichológiai tesztek segítségével megszabadulni.

Annak ellenére, hogy bizonyos divatos szakmák (pl. kereskedelem, vendéglátás, idegenforgalom, informatika) esetében olyan sok a jelentkező, hogy a szakképző iskolák is megengedhetik maguknak a válogatást, az ilyen iskolákban a felvételi vizsgák alkalmával viszonylag ritkán mérik a szakmára való alkalmasságot ill. rátermettséget. A szakképző iskolákban az a leggyakoribb eljárás, hogy csökkentett követelmények mellett lényegében átveszik a gimnáziumok szelekciós eljárásait (figyelembe veszik az általános iskolai bizonyítványt, írásbeli felvételit rendeznek magyarból és matematikából, ill. felvételi beszélgetést tartanak). Ennek valószínűleg az az oka, hogy az iskoláknál nem állnak rendelkezésre olyan mérőeszközök (szakmai alkalmassági tesztek), amelyekkel a szakmai rátermettséget mérni lehetne, és az iskolák pedagógusai nem is képesek ilyenek kidolgozására. Az ilyen iskolákban alkalmazott másik szelekciós elv (melyik gyereknek van előre biztosított gyakorlóhelye) pedig sokkal inkább a szülők tehetősségétől (meg tudták-e fizetni a kisiparosnak a gyakorlóhely "árát"), ill. kapcsolatrendszerétől (volt-e olyan kisiparos ismerősük, aki a gyereket felvállalta) függ, mint a gyerek szakmai rátermettségétől.

A felvételi vizsgák lebonyolítása a szakközépiskolákban többnyire ugyanúgy történik, mint a gimnáziumok esetében, és a felvételi eredményeket is hasonló módszerekekkel értékelik.

A szakmunkásképzők szelekciós eljárásai között talán a legnagyobb szerep az iskolaorvosnak jut. Ő dönti el, hogy egészségügyi szempontból alkalmas-e valaki az adott szakmára vagy nem. Ezt követően a szakmunkásképző iskolák általában az általános iskolai bizonyítványt nézik meg, de ennek alapján a legtöbb iskolából még rossz jegyek esetén sem utasítanak el jelentkezőt, legfeljebb nem arra a tagozatra ill. szakmára veszik fel, ahova jelentkezett. A szakközépiskolai osztályokba jelentkező gyengébb tanulókat szakmunkásképzős osztályokba irányítják át, a szakmunkásképzőn belül pedig a frekventáltabb szakmákról a kevésbé népszerű szakmákra. Ha egyik szakmunkásképzős osztályba se tudják felvenni, mert annyira rosszak az eredményei, akkor legfeljebb speciális szakiskolai osztályba kerül, de az iskola azon igyekszik, hogy mindenképpen az intézmény keretein belül maradjon.

A felvételi következő lépcsőfoka, hogy szóbeli beszélgetésre hívják be a szülőt és a gyereket az iskolába. Ennek a beszélgetésnek nem annyira a "vizsgáztatás", mint inkább a tájékozódás a célja. Az iskola egyrészről azt szeretné tisztázni, hogy elfogadja-e a szülő és a gyerek a felkínált szakmát a választott helyett, másrészről pedig az, hogy kiderüljön, tud-e gyakorlóhelyet biztosítani (esetleg vásárolni) a szülő a gyereknek, vagy erről az iskolának kell gondoskodnia. Aki előre biztosította a gyakorlóhelyét, annak szinte nyert ügye van, az iskola akkor is felveszi, ha nagyon gyenge a bizonyítványa. (Ezzel kapcsolatban az igazgatók a következőket mesélték: *"A szakmunkások esetében csak felvételi elbeszélgetést tartunk. Itt a felvétel a gyakorlati helyen múlik, a vállalkozó döntésén. Tehát én hiába mondom, hogy felveszem xy-t, ha a vállalkozó nem fogadja el az adott tanulót." "Mi azt a gyakorlatot követjük, hogy ha a jelentkező rendelkezik egy nyilatkozattal, hogy a munkáltató őt fel kívánja venni tanulónak x szakmában és vállalja, hogy a tanuló*

részére a gyakorlati képzést biztosítja, akkor ez nálunk garanciát biztosít a gyerek felvételénél. A vállalkozónak joga van ahhoz, hogy eldöntse, kit vesz fel, ő ezt szabadon mérlegelheti.")

A vállalkozóknak anyagi szempontból előnyös szakmunkástanulókat fogadni, de miután általában nagyobb a gyakorlóhelyek iránti kereslet, mint a kínálat, saját szempontjaik szerint válogathatnak. A leggyakoribb szempont a pénz szokott lenni (tud e fizetni a szülő a gyakorlóhelyért), de van olyan vállalkozó, aki egyéb szempontok (rátermettség, ügyesség, ismeretség, etnikumi hovatartozás, stb.) alapján is szelektál. (*"Nehéz kimondani, de sajnos el kell mondanom, hogy sok esetben a cigány tanulókat nem szívesen fogadják. Ez a realitás."* – mesélte az egyik igazgató)

Aki nem tud gondoskodni saját magának gyakorlóhelyről, annak nagy valószínűséggel meg kell barátkoznia az iskola által felajánlott szakmával (amelyhez tanműhelyi képzést tud biztosítani), vagy az iskola által felajánlott képzési típussal (esetleg a speciális szakiskolával). A felvételi beszélgetés célja tehát lényegében a gyerekek belső szelekciójának, ill. átirányításának a lebonyolítása. Ennek eredményeként kerül a jelentkező olykor elképzeléseivel és vágyaival tökéletesen ellenkező helyre. (*"Nyolcadik után a városnak kötelessége megszervezni a gyerek képzését. Ebből következik, hogy az önkormányzat az intézményektől elvárja, hogy a gyerek valamelyik képzési formába ill. valamelyik iskolába bekerüljön. Szakképző intézménybe, valamelyik szakmába, úgy tud bejutni, ha biztosított a gyakorlati képzés háttere. Akár iskolai tanműhelyről van szó, akár vállalkozó tanműhelyéről. Ha ilyennel nem rendelkezik a gyerek, akkor más forma után kell nézni. Többek között ezért vezettük be a speciális képzést." "A gyerekeknek a fele csak azért nem jutott be a szakmunkásképzőbe, mert nem talált és nem kapott ingyen gyakorlati munkahelyet. Ha ő fodrász szeretne lenni, fodrász munkahelyhez, csak úgy juthat ha 60-80 ezret kifizet a fodrász kisiparosnak. De az asztalosoknál, varrónőknél is így van. Ez országos jelenség, de nem beszélünk róla. A vállalkozók azzal kezdik, hogy "én nem fizetek neked ösztöndíjat, ellenben kifizetem a TB-det, de csak ha utána ezt nekem megtéríted. Munkaruhát nem adok, de ha te fizetsz nekem 50 ezret akkor jöhetsz". És mit tesz a szülő, kifizeti az 50 ezret, illetve aki nem tudja kifizetni annak a gyereke elmegy az egy éves speciálisba ingyen. Az iskolában ingyen megkapja a feltételeket, és a következő évben felvesszük az iskola tanműhelyébe. Az más dolog, hogy mondjuk nem fodrász lett belőle, hanem ruhakészítő."* – ismertették a helyzetet az igazgatók.)

2.5 Átirányítás

Valamennyi iskolában előfordul, hogy fölveszik ugyan a jelentkező gyereket, de nem abba az osztályba, ahova jelentkezett. Az iskolán belüli átirányítás módszerét lényegében minden olyan intézmény alkalmazza, amely eltérő típusú oktatási

szolgáltatásokat nyújt, ill. amelyik egy-egy szolgáltatási típuson belül speciális képzési formát (pl. tagozat) vezetett be. Az átirányítás mindig a keresettebb, ill. népszerűbb szolgáltatási formákról a kevésbé népszerűek felé történik (a tagozatos osztályból a nem tagozatosba, a kéttannyelvűből a normálba, a szerkezetváltóból a hagyományos szerkezetűbe.). Miután az intézmény a fejkvótás finanszírozás jóvoltából abban érdekelt, hogy minél több jelentkezőt vegyen fel, gyakori, hogy ha a jelentkezők nem felelnek meg a már működő képzési formák kritériumainak, inkább alacsonyabb szintű oktatási formát indítanak a számukra (pl. a tagozatos gimnáziumok "sima osztályt", a szakközépiskolák és a szakmunkásképzők speciális szakiskolai osztályt), csakhogy ne kelljen lemondani a felvételükről.

Az átirányítás fordított módon általában nem működik. Tehát ha gimnáziumi osztályba jelenkezik egy kevésbé jól teljesítő gyerek, azt átirányítják a szakközépiskolai osztályba, de ha szakközépiskolai osztályba jelentkezik egy kiváló képességű, azt nem irányítják gimnáziumi osztályba.

A gimnáziumokban az átirányított gyerekek útja a kéttannyelvű vagy tagozatos osztályokból a "sima" osztályokba vezet. Az átirányítás azonban nemcsak az iskolákon belül, hanem bizonyos esetekben az iskolák között is működik. A budapesti kéttannyelvű gimnáziumok pl. közös írásbeli felvételi vizsgát tartanak, és ha a gyereket nem tudják felvenni, átirányítják egy másik kéttannyelvű iskolába.

Minél többféle képzési formát nyújt egy-egy középfokú iskola, annál nagyobb lehetősége nyílik a "belső szelekcióra" ill. az átirányításra. Ahol csak gimnáziumi képzés folyik, ott csak a speciális osztályból a "simába", ill. a divatosabb nyelvi csoportból a kevésbé divatos nyelvi csoportba lehet irányítani a jelentkezőket, de ahol a gimnáziumi képzés mellett a szakképzés különböző fokozatait is bevezették (szakközépiskolát, szakmunkásképzőt, szakiskolát), ott különböző képességű és felkészültségű gyerekek is felvehetők, legfeljebb nem abba a képzési formába, ahova eredetileg jelentkeztek. (*"Ugye ma mindenki igyekszik megfogni a gyerekeket és a saját iskolájában tartani. Mivel itt háromfajta helyre lehet jelentkezni, a négy osztályunkból, természetesen házon belül akarjuk átirányítani őket."* – mondta az egyik igazgató.)

A szakképző iskolákban alkalmazott átirányítás egyik leggyakoribb formája az, hogy a gyereket az általa megjelölt első szakmáról iskolán belül a másodikra vagy a harmadikra irányítják át. (*"Ez úgy működik, hogy a gyerek jelentkezhet három helyre. Eléggé gyakori, hogy egy iskolán belül neki tökmindegy, hogy hova veszik fel, mert az első, második, harmadik helyet is az iskolán belül jelöli meg. Ilyenkor ha az első helyen túl sok a jelentkező, és oda nem tudja az ember beiskolázni, akkor veszi az ő általa megjelölt sorrendben a másodikat vagy esetleg a harmadikat."* – ismertette az eljárást egy igazgató.)

Ennél még durvább formája az átirányításnak az az eset, amikor a jelentkezőket az általuk választott szakmáról egy olyan másikra (kevésbé divatosra, vagy keresettre) irányítják át, amely eredetileg meg sem fordult a fejében. Ez az eljárás egyrészt azért veszélyes, mert ennek következtében a gyerekek egy része egészen más szakmát kénytelen tanulni, mint ami érdekelné, másrészről pedig lehetőséget nyújt

az iskoláknak arra, hogy olyan szakmák esetében is fenntartsák ill. folytassák a szakképzést, amelyekre lényegében nincsen kereslet (sem a szülők és a gyerekek körében, sem a munkaerőpiacon). Miután a felvételi időszakában a szülők számára az a legfontosabb kérdés, hogy gyerekeik középiskolai elhelyzését megoldják, igen gyakori, hogy olyan kompromisszumokba is belemennek, amelyek később reménytelenné teszik gyerekeik elhelyezkedését. (*"Ha nem sikerült felvételt nyernie, fellebbezett, akkor általában a fellebbezésnél már egy kicsit meginog, és ilyenkor már elfogad más szakmát is. Így lesz mondjuk húseladó egy olyan gyerekből, aki eredetileg cukrásznak jelentkezett."* – mesélte az egyik igazgató.)

A belső átirányítás rendszere igen jelentős szerepet tölt be a több profilú, sokszor azonos szakmákban is többféle képzési formát kínáló szakképző iskolákban. Előfordul, hogy a gyerek szakközépiskolai osztályba jelentkezik, de mivel nem elég jó az általános iskolai bizonyítványa, már a felvételkor átirányítják szakmunkásképzős osztályba. Az sem ritka, hogy felveszik szakközépiskolásnak, de kiderül, hogy nem tudja teljesíteni a követelményeket és félév vagy egy év után szakmunkásképzősként folytathatja a tanulmányait. Mivel az iskolák egy része kiegészítő szakközépiskolai képzést is folytat, az is jellemző, hogy a szakmunkásbizonyítvány megszerzése után a gyerek ismét módosíthatja az elképzeléseit és szakközépiskolai érettségit szerezhet. Ezeknek a "vegyes" profilú szakképző iskoláknak tehát az a hallatlan nagy előnyük, hogy iskolán belül teszik lehetségessé a korrekciót, akár többször is a gyerek képzése során.

Természetesen a szakképző iskolákban az sem ritka, hogy a felvétel során a gyerekeket az egyik (általában a divatosabb, sokak által frekventált) szakmáról a másikra (általában olyanra, ahova kevesen jelentkeznek) irányítják át. Az átirányításnak erről a változatáról az iskoláknak maguknak is kedvezőtlenek a tapasztalataik. A képzésből lemorzsolódó tanulók többsége az átirányítottakból kerül ki. (*"Sajnos előfordul az, hogy a szakácsnak jelentkezettet géplakatosnak iskolázzuk be. Most volt egy ilyen példa. Sajnos ezeknél az átirányításoknál minden esetben negatívak a tapasztalatok, a tanuló nem akar megfelelni a szakma elméleti és gyakorlati képzési követelményeinek. Ezek azok a gyerekek, akik idő előtt lemorzsolódnak és kikerülnek a középfokú képzés köréből, szakmai képesítés nélkül és szinte 100 százalékos biztonsággal előbb-utóbb megjelennek a munkanélküliek sorában."* – mondta az egyik igazgató.) A szakmák közötti átirányítást az esetek többségében az iskolák érdekei motiválják (egy-egy népszerűtlen szakma oktatásának a fenntartása, ill. a fejkvótás finanszírozás miatt történő gyereklétszám-megőrzés), és csak kevéssé felelnek meg a gyerekek és szülők érdekeinek.

2.6 A szelekció értékelése

Kérdőívünkön megkérdeztük az iskolák igazgatóit, hogy miért tartanak felvételi vizsgákat.

Milyen céllal tartják a felvételi vizsgákat az igazgatók szerint (az összes iskola %-ában)

indoklás	%	N
sok a jelentkező	44,9	96
jó képességűek kiválogatása	34,0	72
intelligencia mérése	15,6	33
szakmai alkalmasság	15,6	33
az ált. isk. korrekciója	15,2	32
osztályba sorolás	10,4	22
a tanulók megismerése	7,6	16
nyelvi csoportok kialakítása	4,7	10
a gyengék kiszűrése	8,5	18
a deviánsok kiszűrése	0,9	2

Az adatokból az derül ki, hogy a legtöbb iskola azért tart felvételi vizsgát, mert sok a jelentkező, és valahogyan szelektálnia kell. Az iskoláknak ugyancsak egy viszonylag nagy csoportja a felvételi vizsgákkal a legjobb gyerekeket (a legjobb képességűeket, a legintelligensebbeket és az adott szakmára legalkalmasabbakat) szeretné kiválogatni. Egy harmadik kisebb csoport lényegében mindenkit felvesz a jelentkezők közül és a felvételi vizsgát csak az intézményen belüli "elosztás" (osztályba, csoportba sorolás) céljából tartja. Ezen felül az iskoláknak van egy olyan kis csoportja is (főként szakmunkásképzők és speciális szakiskolák) amelyek nem azért tartják a felvételit, hogy a legjobbakat kiválasszák, hanem azért, hogy a leggyegébbeket leválasszák a jelentkezők közül.

A felvételi eljárás, akármilyen gondosan is történik a kidolgozása, soha nem lehet tökéletes. A sikerét azon nem lehet lemérni, hogy kiket szűrt ki (mert azokat elutasítja az iskola), csak azokon, akik bekerültek. Arra a kérdésünkre, hogy milyen tapasztalatokat szereztek a felvételik során az utóbbi években, az igazgatók a következőket válaszolták.

Milyen tapasztalatokat szereztek a felvételik során (az összes iskola %-ában)

tapasztalat	%	N
javult az ált. iskola színvonala	3,8	7
romlott az ált.iskola színvonala	28,1	52
megbízhatóbb lett az ált. iskola	3,2	6

értékelése		
megbízhatatlanabb az ált. iskola értékelése	27,0	50
bevált a felvételi eljárás	24,3	45
nem vált be a felvételi eljárás	2,7	5

A középfokú iskolák közül lényegesen többen tapasztalták azt, hogy romlott az általános iskolai felkészítés minősége és megbízhatatlanabbak lettek az általános iskolai érdemjegyek, mint ennek az ellenkezőjét. Nem csoda, ha ebből az iskolák arra a következtetésre jutnak, hogy csak saját felvételi szűrőikben bízhatnak. A válaszokból az is kiderül, hogy többen elégedettek saját felvételi módszereikkel, mint ahányan elégedetlenek.

Azt is megkérdeztük az igazgatóktól, hogy miben különböznek a felvételi vizsgával bekerült gyerekek a többiektől.

Az igazgatók válaszaiból arra következtethetünk, hogy a középiskolába való belépést megelőző felvételi eljárások a leggyakrabban az intellektuális képességek ill. az ilyen teljesítményhez szükséges készségek mérésére alkalmasak. A különbségek másik nagy csoportját talán a tanulási motiváció címszóval foglalhatnánk össze. Ehhez képest a gyerekek magatartása csak másodlagos szerepet játszik, és ugyanígy nem tűnik fel az iskolák számára az sem, hogy a felvételiztetett gyerekek "jobb" családokból kerülnek ki, mint az átlag.

Miben különböznek a felvételiztetett gyerekek az igazgatók szerint (az összes iskola %-ában)

különbségek	%	N
jobb a teljesítményük	23,4	71
jobb a tanulmányi eredményük	19,7	60
jobbak a képességeik	19,1	58
érdeklődőbbek	15,8	48
szorgalmasabbak	12,2	37
ambíciózusabbak	11,2	34
könnyebben taníthatók	8,6	26
kevesebb probléma van a magatartásukkal	5,3	16
kiegyensúlyozottabb családokból jönnek	3,0	9
tehetősebb családokból jönnek	0,3	1
semmiben	7,9	24

Az egyes középfokú iskolákba felvett gyerekek belépő tanulmányi eredményei tökéletesen korrelálnak az iskolák presztízs-rangsorával, ill. a túljelentkezési arányokkal.

Milyen átlaggal vették fel a jelentkezőket az utolsó tanévben az igazgatók szerint

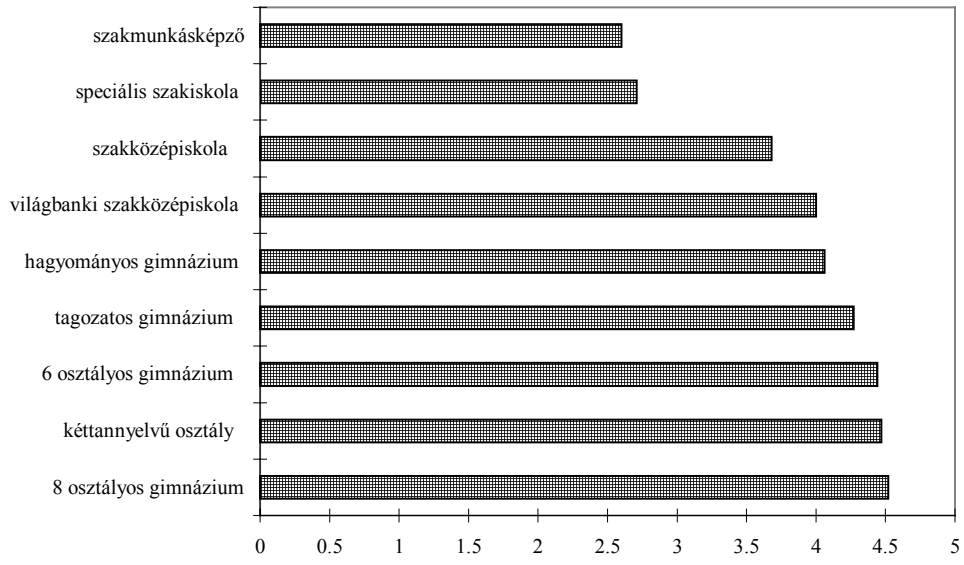

A belépő tanulmányi eredemények szerinti rangsorban a nyolc osztályos gimnázium vezet, és a hat osztályos gimnáziumot megelőzik a kéttannyelvű osztályok. Mint látható, a szakképző osztályok némiképpen leszakadva követik az általánosan képzőket. Még a világbanki osztályokba (amelyek a szakképzés "elit" képzési formájának számítanak) is valamivel alacsonyabb átlaggal kerülnek be a gyerekek, mint a hagyományos gimnáziumi osztályokba. A szakképző iskolák adatain belül meglepő, hogy a speciális szakiskolák belépő átlagai jobbak, mint a szakmunkásképzőkéi. Ez valószínűleg azzal magyarázható, hogy bár egyik iskolatípusban sem tartanak felvételi vizsgát, a speciális szakiskolákban az általános iskolai bizonyítvány alapján szelektálnak, a szakmunkásképzőkben viszont főként az dönti el a felvételt, hogy tud-e a gyerek gyakorlóhelyet szerezni magának.

A belépő tanulmányi átlagok azonban nemcsak attól függenek, hogy milyen osztály-típusba vesznek fel valakit, hanem attól is, hogy milyen presztízsű iskolába.

A belépő tanulmányi átlagok az iskolák presztízse szerint

osztály-típus	közepes presztízsű iskolák	magas presztízsű iskolák
8 osztályos gimnázium	4,50	4,43
6 osztályos gimnázium	4,38	4,58
kéttannyelvű osztály	4,15	4,55
tagozatos gimnázium	4,04	4,50
hagyományos gimnázium	3,83	4,42
világbanki szakközépiskola	4,00	4,20
szakközépiskola	3,59	3,85
speciális szakiskola	2,50	2,90
szakmunkásképző	2,46	2,67

Az iskolák presztízsét vizsgálva az derül ki, hogy az általánosan képző közepes presztízsű intézmények esetében az osztályok között jelentősen különböznek a belépő átlagok, ellenben a magas presztízsű iskoláknak az osztályok típusától függetlenül sikerül kifejezetten jó tanuló gyerekeket felvenniük. Nem mondható el ugyanez a szakképző iskolákról, ahol a magas presztízsűek között ugyanúgy megmaradnak osztály-típusonként a különbségek, mint a közepes presztízsűek között.

A középfokú iskolák igazgatóinak a többsége nem mindenképpen és minden áron pártfogolja a felvételi vizsgákat. Többségük véleménye szerint csak azokban az iskolákban kellene felvételiztetni, ahova sokan jelentkeznek. Viszonylag kevesen állnak azon a szigorú álláspontón, hogy minden középfokú iskolának felvételi vizsgát kellene tartania, és még kevesebben vélekednek olyan liberális módon, hogy a középfokú iskolákban felesleges felvételi vizsgát rendezni a belépésnél.

Mi a véleményük az igazgatóknak a felvételi vizsgáiról általában

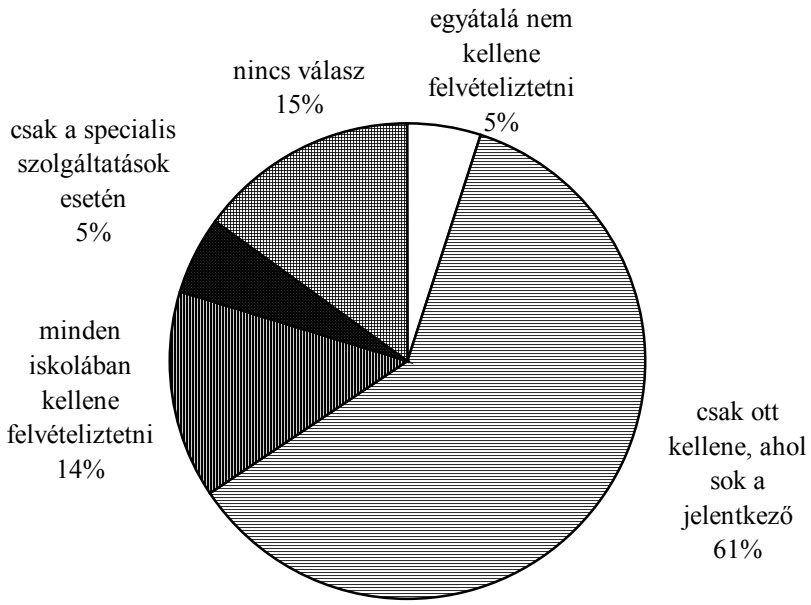

Minél szigorúbb egy-egy iskolatípus a felvételi szelekció kérdésében a valóságban, annál szigorúbbak az igazgatók elvei is: a szerkezetváltó gimnáziumok igazgatói közül mondják a legtöbben azt, hogy minden iskolában a belépés feltételéül kellene szabni a felvételit.

A felvételi vizsgáknak a központi szabályozása jelenleg a vizsgák lehetséges időpontjának a meghatározására szorítkozik. Eszerint a középfokú iskolák felvételi vizsgát és előfelvételit is tarthatnak. Ez utóbbi őszre (novemberben), az előbbi pedig tavaszra (februártól áprilisig) időzíthető.

Jóllehet a vizsgák időpontjának a központi szabályozását az iskolák igazgatói indokoltnak tartják, igen sokan nem értenek egyet az előfelvételik rendszerével. A legtöbben ezt azért kifogásolják, mert a gyerekek általános iskolai teljesítményére negatívan hat, ha már év elején tudják, hogy felvették őket egy középiskolába. (*"Pedagógiailag tartom nagyon helytelennek az előfelvételit. Ha mi decemberben felveszünk egy gyereket, akkor nem létezik, hogy arra rávegyék az általános iskolában, hogy rendesen tanuljon. Kimarad egy tanév. Egy év alatt rengeteget lehet felejteni, és akkor itt áll nekünk a gyerek szeptemberben egy éves felejtés után." "Tudok olyan iskoláról ahol novemberben van a felvételi vizsga. A gyerek ugye meg-*

könnyebbül, leesik a nagy kő a szívéről és abbahagyja a tanulást. Ha ezt kihúznánk minél közelebb a tanév végéhez, akkor a gyerek egész évben hajtana és tanulna.")

A másik kérdés a felvételi vizsgáknak a helyi szintű, önkormányzati szabályozása. Vannak olyan települések, ahol semmiféle helyi szabályozás nem létezik, de van olyan is, ahol az önkormányzat meghatározza, hogy a legmagasabb presztízsű kezdje a felvételizést, annak érdekében, hogy akik oda nem jutnak be, a többi iskolában még esélyesek maradhassanak. Olyan településekkel is találkoztunk (főként Fejér megyében), ahol az önkormányzatok kezdeményezésére a helyi iskolák közös felvételi vizsgát tartanak, majd az elért pontszámok alapján elosztják egymás között a jelentkezőket.

A felvételi vizsgák időpontjának meghatározásán túl az iskolák nem szívesen engednének beleszólást senkinek a felvételi szelekció kérdéseibe.

Ki szabályozza a jövőben a felvételit az igazgatók szerint (az összes iskola %-ában)

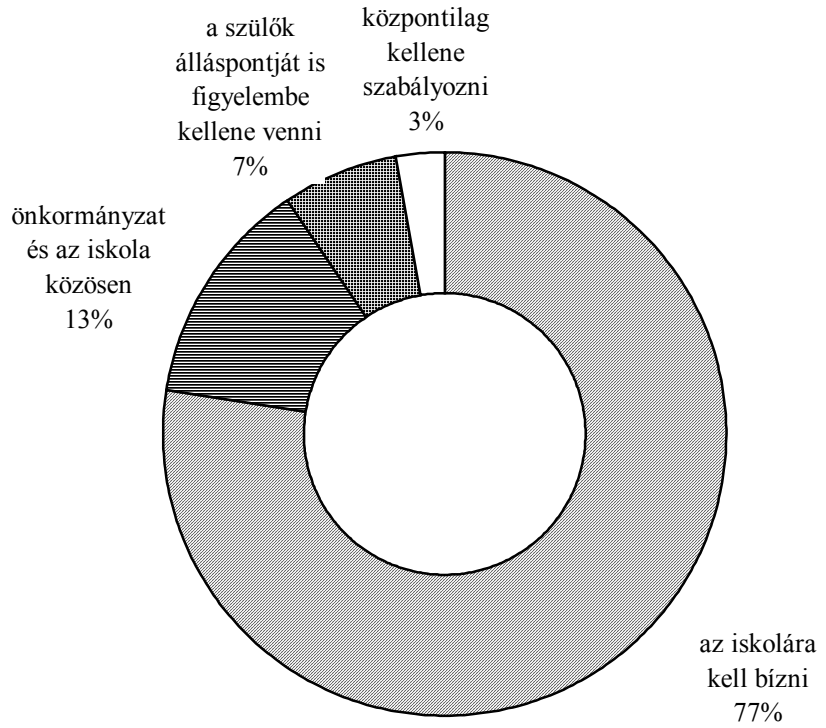

Az igazgatók a felvételi kritériumok és a felvételi szelekció során alkalmazott eszközök kiválasztására is az adott iskolát, ill. a tantestületet tartják kompetensnek. A központi kormányzat beavatkozását teljesen indokolatlannak tartanák (nem ismerik az iskolák specialitásait), a helyi fenntartót szakmailag nem tartják elég felkészültnek ahhoz, hogy beleszóljon ilyen kérdésekbe, a szülőket pedig ebben a kérdésben kivülálló, ellenérdekelt "fogyasztóknak" tekintik, akiknek legfeljebb ahhoz van joguk, hogy elfogadják, vagy elutasítsák az iskola által felkínált lehetőségeket. (*"Ez csak az iskola dolga. Én nem látok ebben lehetőséget sem arra, hogy az önkormányzatok sem arra, hogy a szülők döntsék el, hogy én milyen iskolát, és milyen felvételit csinálok. Én felajánlok egyfajta iskolát a szülőnek, ő dönthet abban, hogy ide adja a gyerekét vagy nem. Ezt az iskola döntse el, ebbe senki ne szóljon bele."* – hangzott a tipikus válasz.)

A gimnáziumok többsége elégedett az általa alkalmazott felvételi eljárással, bár jónéhány olyan iskola is akad, amelyik folyamatosan tökéletesíteni igyzekszik a felvételi eszközöket. (A felvételikről a gimnáziumi igazgatók a következőképpen vélekedtek: *"Biztos, hogy a legjobb gyerekek bekerülnek, tehát jól működik. Szóval azt tapasztaljuk a későbbi munka során, hogy akik nagyon jónak bizonyultak a felvételin, azok nagyon jók is." "Azt hiszem, hogy abszolút jó módszer nincsen. Mindig be-becsúszik olyan gyerek, akinél úgy gondoljuk, hogy mégis jobb lett volna talán hogyha nem vettük volna fel," "Az az egy teszt akár matematikából, akár magyarból még nem elegendő azoknak a gyerekeknek a kiszűréséhez, akik nem ide valók."*)

Az iskolák pedagógusai általában egyetértenek a felvételi eljárással. Részben azért, mert minél jobb képességű és tanulásra minél inkább motivált gyerekeket sikerül felvenniük, annál könnyebb és annál sikeresebb a munkájuk, részben pedig azért, mert maguk is aktívan résztvesznek a felvételi eszközök elkészítésében és a felvételik lebonyolításában. A pedagógusok azonban helyenként kifogásolják a felvételik során alkalmazott pszichológiai teszteket, feltehetően azért, mert ezekről hiányosak az ismereteik. Míg a szaktárgyi feladatsoroknál egyértelmű, hogy mit mérnek, ezeknek a teszteknek a funkciója nem eléggé átlátható a számukra. (*"Azzal senkinek nem volt gondja, hogy az iskolában ilyen felmérés készüljön, de azzal már igen, hogy ezt beszámítsuk a felvételibe. Ez elsősorban azért van, mert a tanárok a pszichológiai felmérésekről nem elég tájékozottak. Nem tudják, hogy ez mi, hogy ez olyasmit mér, ami később nekik is segíti a munkájukat. Mert előfordul, hogy egy zseniális gyereket adunk a kezük alá, akinek a zsenialitása nem tükröződik a szaktárgyi felvételiből. Ezt nagyon nehéz megmagyarázni egy átlagos tanárnak, aki túl reálgondolkozású és nem bízik a pszichológiában."* – vázolta a helyzetet az egyik igazgató.)

A felvételik intézményen kívüli megítélése az iskolák számára legfeljebb azoknak a szülőknek a véleményén mérhető, akiknek a gyerekei sikeres felvételi vizsgát tettek (a többiekkel nem tartanak kapcsolatot). Ezek a szülők pedig általában elégedettek, sőt büszkék gyerekeik teljesítményére. Az iskolák egy része ebből azt a következtetést vonja le, hogy a szülők kifejezetten igénylik gyerekeik megmérette-

tését, és annál nagyobb prestizsnek örvend az iskola a szemükben, minél nehezebb oda bekerülni.

A fenntartók többsége nem szól bele abba, hogy az iskolák alkalmaznak-e felvételi szűrőt, ill. milyet alkalmaznak, legfeljebb arra adnak vagy nem adnak engedélyt, hogy mikor tarthassák meg a felvételi vizsgát az intézmények.

Az erős szelekciós szűrőt alkalmazó gimnáziumok akkor elégedettek, ha kettős célt érnek el felvételi vizsgáikkal. Egyrészről sikerül a kifejezetten jó képességű és jó motiváltságú gyerekeket kiválogatniuk, másrészről pedig sikerül olyan homogén gyerekcsoportokkal osztályokat indítaniuk, amelyeknek nincs szükségük differenciált módszerek alkalmazására és ezáltal könnyítik a pedagógusok munkáját. (*"A felvételiből az az előnye az iskolának, hogy közel azonos képességű osztályokat tud összeállítani, és ott közel azonos követelményeket tud támasztani. Tehát a haladás ütemét nem korlátozza, hogy az egyik gyereket fel kell zárkóztatni, a másiknak meg plusz feladatot kell adni, mert annyira előre van. Együtt tud haladni az osztály."*)

A szigorú felvételi szelekció a szándékoktól függetlenül az esetek többségében társadalmi szelekcióval is együtt jár. Valamennyi olyan képzési formában, ahol szigorú felvételi vizsga a bejutás feltétele, emelkedett az értelmiségi szülők, vagy legalább az érettségizett szülők aránya. A társadalmi szelekció azonban nem pusztán a felvételi szűrés eredménye. Szerepet játszik benne a szülők tájékozottsága, igényessége, ill. tudatos és körültekintő iskolaválasztása is. Míg az alsóbb társadalmi rétegekhez tartozó szülők igen gyakran bizonytalanok és tájékozatlanok a pályaválasztás pillanatában, a középosztályi és az értelmiségi szülők pontosan tudják, hogy a gyerek későbbi karrierje szempontjából mi számít jó (megtérülő) iskolai befektetésnek. (*"Az angol speciális osztályban van a legtöbb értelmiségi gyerek. Ez akkor is így lenne, ha nem lenne felvételi. Az értelmiségi szülők ugyanis nagyon jól tudják, hogy miért adják ide a gyereküket. Ezt mások esetleg fel sem ismerik, hogy anyagilag mit ér ma, hogy a gyerek ilyen magas óraszámban tanul ingyen angolt. Ezt egy tanyasi bácsi föl sem ismeri. Ezzel szemben egy értelmiségi nagyon jól tudja."* – jegyezte meg az egyik igazgató.)

A felvételik jövőjére vonatkozó tervek iskolánként változók, az azonban közösnek látszik, hogy az iskolák vezetői és pedagógusai tisztában vannak a jó felvételi szűrők előnyeivel, és ezért nem sajnálják az energiát a felvételi eszközök kimunkálására és a felvételik megszervezésére. A felvételikre vonatkozó változatási tervek egyrészt az alkalmazott eszközök cseréjére vonatkoznak (ahol nagyon sok a jelentkező, ott több lépcsős szűrők bevezetését tervezik, ahol jelentősen csökken a jelentkezők száma, ott elhagynak egy-egy eszközt (pl. a szóbeli vizsgát). Részben pedig az alkalmazott eszközök további finomítására és tökéletesítésére. Vannak iskolák, ahol évente értékelik az alkalmazott felvételi eljárások minőségét, és folyamatosan fejlesztik felvételi rendszerüket.

Amilyen sokféle felvételi eljárást alkalmaznak a gyakorlatban, ugyanúgy megoszlik a gimnáziumok igazgatóinak a véleménye elméletileg is a felvételik szükségességéről. Az igazgatók egy része a felvételi szelekció kérdését praktikus oldaláról közelíti meg. Ide tartoznak azok az igazgatók, akik a középfokú felvételi sze-

lekciót valójában "szükséges rossznak" tartják, amire az iskolák csak azért kényszerülnek, mert igen különbözők az általános iskolák követelményei, vagy azért, mert magas a jelentkezők száma az adott iskolába. Ide tartoznak azok az igazgatók is, akik a felvételit elvileg csak speciális szolgáltatások esetén (tagozatos oktatás, szerkezetváltás) tartaják indokoltnak, (ahol extra terhelésre kell a tanulóknak számítani), és a "sima" gimnáziumi osztályokban megtiltanák a felvételiztetést. (*"Azokban az iskolákban muszály felvételiztetni, ahol minimum kettőnél többszörös a túljelentkezés. Ki kell szűrni valahogy, hogy kiket veszünk fel. Ahol a jelentkezők száma nem éri el a férőhelyek számát, ott teljesen felesleges felvételiztetni. " "Az általánosan képzőknek nem kellene felvételiztetni. Én a felvételiztetésnél csak annak vagyok híve, hogy azt nézzük meg, hogy az iskola által kitűzött feladatoknak, meg tud-e majd felelni a gyerek, képes-e rá."*)

Az igazgatók egy másik csoportja lényegében nélkülözhetetlennek tartja a felvételi vizsgát a hatékony, jó színvonalú oktatáshoz, az elitképzéshez, ill. a pedagógusok munkájának a megkönnyítéséhez. Eszerint vagy az osztályokon belül kell differenciálni (csoportbontással), vagy az osztályok ill. az iskolák között annak érdekében, hogy a különböző képességű gyerekek ne hátráltassák egymás haladását. (*"Az nagyon szépen hangzik, hogy lehet harminc különböző képességű gyerekkel intenzíven foglalkozni egy csoportban. Ezt lehet csinálni egy hónapig, lehet csinálni két hónapig, de megnézem azt a tanárt, aki harminc gyereket négy éven vagy hat éven keresztül ugyanolyan szinten tanít differenciáltan. Ne kívánjunk a tanároktól és a pedagógusoktól lehetetlent, mert egyszerűen képtelenség negyvenöt percen keresztül négyfelé dolgozni."*

"A felvételiből annyi előnye származik egy iskolának, hogy közel azonos képességű osztályokat tud összeállítani, és ott közel azonos követelményeket tud támasztani. Tehát a haladás ütemét nem korlátozza, hogy az egyik gyereket fel kell zárkóztatni, a másiknak meg plusz feladatot kell adni, mert annyira előre van. Együtt tud haladni az osztály. ")

És végül olyan igazgatók is akadnak, akik presztízs okokból tartják szükségesnek a felvételi vizsgát, vagyis akik szerint az iskola külső elismertsége függ attól, hogy megszűri-e belépés előtt a jelentkezőket. (*"Ha az iskola ad magára, nem okvetlenül szigorú felvételit, de valamit kell csinálnia. Valamilyen formában szűrje meg a tanulóit." "Én azt hiszem, hogy azok az iskolák akik nem csinálnak felvételit, saját maguk alatt vágják a fát. Nem veszik komolyan őket."*)

A szakközépiskolák egy része nem az alkalmazott felvételi eszközökkel elégedetlen, hanem a jelentkező gyerekek kvalitásaival. Azt tapasztalják, hogy a jó képességű gyerekek többsége gimnáziumokba jelentkezik, s ők csak a másodvonalból válogathatnak. (*"Természetesen, én a világ legjobb tanulóit venném fel, csak azoknak ide kéne jelentkezni. De ha nem jönnek, akkor csak a meglévőkből tudok bárkit is felvenni. Ez eddig is így volt, és gondolom ezután is így lesz. "* – panaszolta az egyik igazgató.)

Más iskolákban a szelekciós eljárásokkal sincsenek tökéletesen megelégedve, mert azokkal főként a gyerekek általános iskolában megszerzett tudását lehet mérni

és nem a szakmára való alkalmasságukat. (*"Vannak szakmák, ahol majdnem mindegy, hogy a gyereknek milyen a helyesírása, viszont lényegesebb az, hogy meglegyen az állóképessége. De mi csak azt tudjuk mérni, amit az általános iskola produkál." "Arra nem alkalmas ez a felvételi, hogy figyelembe vegye a gyerek neveltségi szintjét, a kapcsolódó motivációkat, a speciális érdeklődését, a munkához való viszonyt. Ez az, ami csak menet közben derül ki." "Nagy megoldatlanság hogy a speciális érdeklődés nem kerül semmilyen formában elismerésre. Egyszerűen azért mert egy szokvány jelentkezés erre vonatkozóan nem is tartalmaz adatot."* – kifogásolták az igazgatók.)

Azoknak a szakképző iskoláknak az esetében, amelyekben az utóbbi években magasabb fokozatú képzési profilt vezettek be (pl. a szakmunkásképzés mellé a szakközépiskolai képzést vagy a szakközépiskola mellé a kéttannyelvű vagy a világbanki képzést), és amelyek olyan szakmákat oktatnak, amelyekkel viszonylag jól el lehet helyezkedni (tercier szakmák, informatika, stb.) egyértelműen megnőtt a jelentkezők, ill. a korábbinál jobb felkészültségű jelentkezők aránya. Ezek az iskolák az új képzési formával együtt általában a felvételi vizsgákat is bevezették (hogy a legjobbakat válogathassák ki a jelentkezők közül), és ennek eredményeként nemcsak az iskola tanulóinak a felkészültsége és teljesítménye javult, hanem társadalmi összetétele is (*"A legnagyobb előképzettséget igénylő kéttannyelvű osztályokba kerülnek be az értelmiségi szülők gyerekei"* – konstatálta az egyik igazgató.) A hagyományos szakmunkásképző osztályok számának csökkenésével természetesen ezekből az iskolákból rendre kiszorulnak az alsó társadalmi rétegekből származó gyerekek, akiknek korábban a szakmunkatanulás jelentette a mobilitási esélyt.

A szakközépiskolák többsége úgy látja, hogy akár tartanak felvételi vizsgát, akár nem, nagyjából hasonló tanulmányi eredményű és hasonló társadalmi réteghelyzetű gyerekeket sikerül felvenniük. Ez elsősorban a szakmunkás képzettségű és a középosztályi szülők gyerekeit jelenti. (*"Mindenki szeretné a legjobbat kiválasztani. De nem korrekt a verseny, mert csak abból lehet választani, aki ide jelentkezik."-mondta az egyik igazgató. "Olyan esetről, hogy orvos gyereke szakközépiskolába jött volna, én egyszerűen nem tudok egy darabról sem. Ha tök ütődött, akkor is gimnáziumba megy."* – panaszolta egy másik.)

A felvételikre vonatkozó terveket illetően az iskolák egy része várakozó álláspontra helyezkedett, mert az igazgatók úgy gondolják, hogy a NAT bevezetésével (ill. az iskolaszerkezet átalakításával) a korábbi szelekciós rendszernek is meg kell változnia. Van olyan iskola, amelyik azt tervezi, hogy bevezeti a 9-10. osztályos általános képzést és csak ezt követően tart majd felvételi vizsgát a konkrét szakmára.

A szakközépiskolák igazgatóinak a felvételi vizsgákról alkotott véleménye aszerint különbözik, hogy mennyire frekventált iskolákat vezetnek. A többség véleménye megegyezik abban, hogy a keresettebb szakmákat oktató iskolákban a jövőben is mindenképpen felvételi vizsgát kell tartani, annak érdekében, hogy a jelentkezők közül kiválaszthassák a legjobb képességűeket. Minél kevesebben jelentkeznek az iskolába, annál megengedőbbek az igazgatók a felvételi kritériumokat illetően.

Olyan vélemény is akad, amelyik szerint minden jelentkezőt fel kell venni, mert mindenkinek meg kell adni a lehetőséget a továbbtanulásra. (*"Minden jelentkezőt fel kell venni, és ha nem tud, akkor bukjon meg, de a lehetőséget meg kell neki adni. Az sem egy istencsapás, ha csak kettesre fog érettségizni."* – jelentette ki az egyik igazgató.)

Miután a szakmunkásképzős osztályok többségében jelenleg igen kevesen jelentkeznek, ezekben az iskolákban az a gyakorlat, hogy ha egészségügyi szempontból megfelelő a gyerek és a gyakorlóhelye biztosítva van, akkor nincs semmi akadálya annak, hogy bekerüljön az iskolába. Lényegében tehát a jelentkezők és a gyakorlóhelyek száma alapján döntik el, hogy hány szakmunkást képezzenek az adott iskolában az adott szakmából. Ez a helyzet azonban az igazgatók véleménye szerint is számos veszélyt hordoz. Miután a jövőben szükséges szakemberszámot senki nem tervezi, az iskolák a jelenlegi körülményeknek és nem a jövendő szükségleteknek megfelelően alakítják ki szelekciós politikájukat. És miután a legtöbb esetben a belépésnél nem vizsgálják a gyerekek szakmára való alkalmasságát, sőt gyakran nem is az általuk választott szakmára veszik fel őket, a felvételi semmiféle garanciát nem nyújt arra, hogy milyen szakmunkás lesz belőlük.

Ára: 280,– Ft

Korábban megjelent:

218 Kozma Tamás: Az MKM 1993-as kutatási támogatása
217 Kozma Tamás: Az MKM 1992-es kutatási támogatása
216 Bajomi Iván – Szabó László Tamás – Tót Éva: A folyamatos szakmai képzés helyzete
215 Les caractéristiques du champ de la Formation Professionnelle Continue en Hongrie
214 Ladányi Andor:A felsőoktatás nemzetközi statisztikai összehasonlításban
213 Polónyi István: A felsőoktatás gazdasági jellemzői
212 Liskó Ilona – Fehérváry Anikó: Szerkezetváltó iskolák a kilencvenes években
211 Bajomi Iván: Az oktatásügyi érdekszervezetek szerepe az oktatáspolitika formálásában
210 Szabó László Tamás: Modernizáció kérdőjelekkel (Pedagógusképzés és továbbképzés)
209 Györgyi Z. – Híves T. – Imre A. – Kozma T.: Településhálózat és iskolaszerkezet
208 Publikációk a cigányság oktatásáról (Szerk.: Forray R. Katalin)
207 Nagy Péter Tibor: Szakoktatás és politika
206 Ladányi Andor: A felsőoktatás fejlesztési tervéről
205 Híves Tamás: Kartográfiai ábrázolás lehetőségei az oktatáskutatásban
204 Annási Ferenc – dr. Baráth Tibor: Vélemények az iskolai menedzserképzésről egy regionális kutatás tükrében
203 Ladányi Andor: Ami jó benne és ami nem (A felsőoktatási törvény mérlege)
202 Gábor Kálmán – Mátay Melinda – Balog István – Kántor Zoltán: Az ifjúság és az elit
201 Ladányi Andor: „Nemcsak a gazdasági életben van szükség racionalizálásra, hanem kultúrpolitikánk terén is”
200 Fehérvári Anikó – Györgyi Zoltán – Tót Éva: Ifjúsági munkanélküliség (Megyei esettanulmányok)
199 Szecskő Tamás: A tömegkommunikáció társadalmi hatásai (Bevezetés a tömegkommunikáció szociológiájába)
198 Kozma Tamás: A közoktatás fejlesztési koncepciójának tudományos megalapozása
197 Imre Anna – Papházi Tibor – Szemerszki Mariann: Tandíj a felsőoktatásban?
196 Györgyi Zoltán: Mezőgazdasági szakoktatás az iskolarendszerű oktatásban és a munkaerőpiac képzésben
195 Balogh Miklós: Önkormányzat és oktatás (Változó feltételek, önkormányzati döntési modellek)
194 Tamas Kozma: Expansion in Higher Education: The Case of the East European Region (Proposal for the 15th Annual EAIR Forum, Turku, Finland, August 15-18, 1993)
193 Szemerszki Mariann: Főiskolai és egyetemi oktatók a felsőoktatási törvény tervezetéről
192 Gábor Kálmán: Civilizációs korszakváltás és az ifjúság
191 Szabó László Tamás: Migráció és oktatás
190 Liskó Ilona: Szerkezetváltó iskolák
189 Vámos Dóra: Munkapiac és szakképzés az NSZK-ban
188 Forray R. Katalin – Györgyi Zoltán – Híves Tamás – Imre Anna: Az ózdi térség közoktatásának helyzete, kilátásai

A kiadványok megvásárolhatók, illetve megrendelhetők:
Oktatáskutató Intézet Educatio Kiadója
Budapest XIII.. Victor Hugo u. 18-22.
Levélcím: 1395 Budapest, Pf. 427.
Tel/Fax: 1297-639